शहीदनगर नगरपालिकाको

शिक्षा क्षेत्रको योजना

(Eductionन Sector Plan -ESP)

२०८०-२०८९

शहीदनगर नगरपालिका

नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

यदुकुहा, धनुषा, मधेश प्रदेश, नेपाल

२०८०

भूमिका

मेरो दुई शब्द

विकासको मूल आधार शिक्षा क्षेत्रको विकास हो । शैक्षिक क्षेत्रको दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि शिक्षा योजना आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी नगरपालिकाको शिक्षा योजना तयार गरिएको छ ।

यस नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा नगरबासीहरुलाई शिक्षा योजनाले सहयोग पुग्नेछ भन्ने आशा लिएकी छु । यस योजनामा नगरपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रका समग्र विकासका लागि विभिन्न क्रियाकलापहरु समावेश गरिएका छन् । शिक्षा क्षेत्रका बहुआयामिक विषयवस्तु समेटेर तयार गरिएको शिक्षा क्षेत्रको योजना नगरपालिकाको शैक्षिक भविश्य तय गर्न निकै महत्वपूर्ण हुने विश्वास गरेकी छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शिक्षा योजना तयारी गर्ने शिक्षा योजना लेखन कार्यदलका सदस्यहरु, अवश्यक राय सल्लाह दिएर सहयोग गर्नुहुने राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, जनप्रतिनिधिहरु तथा सबैमा हार्दिक आभार ब्यक्त गर्दछु । शिक्षा योजना तयारी गर्ने सिलसिलामा सहयोग गर्नु हुने शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, धनुषा परिवार, विद्यालयका धानाध्यापक तथा शिक्षकहरु नगरपालिलका परिवारलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

सुनिता सिँह
नगर उपप्रमुख

दुई शब्द

स्थानिय आवश्यक्ता परिपूर्ति गर्न शहीदनगर नगरपालिकाले अगामी १० वर्षको दुर दृष्टि सहित लैङ्गिक उत्तरदायी समावेशी आधार सहित शिक्षा क्षेत्रको योजना (Education Sector Plan-ESP) २०८०-२०८९ तयार गरिएको छ । संविधानको समतामूलक, समावेशी राष्ट्र निर्माण गर्ने मुख्य धेय्य अनुरुप शिक्षा सम्बन्धि हक एवम प्राथमिकताहरु स्थापित गरेको छ । यो योजनाले विशेषतः स्थान विशेषको संस्कार, वातावरण, सम्यता, जीवनशैली, पेश, व्यवसाय आदीलाई समेटेका हुन्छ । यिनै विविध पक्षलाई मध्यनजर गर्दै शहीदनगर नगरपालिकाले नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई नागरिकको अधारभूत आवश्यक्ताको रुपमा लिएको निती अनुरुप शिक्षा लाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक रोजगार मूलक जीवनउपयोगी, जनमुखि बनाउँदै सक्ष्म प्रतिस्पर्धा नैतिक एवम राष्ट्रियहीत प्रति समर्पित नागरिक तयार गर्न शहीदनगर नगरपालिकाको पहिलो प्राथमिकता हो, जन अनुसार विगतमा भएका त्रुटीपूर्ण शिक्षाको अभ्यासहरुलाई सच्याउँदै स्वच्छ प्रतिस्पर्धी नागरिकलाई प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट शहीदनगरलाई शिक्षाको उन्नयन ल्याउन नगरप्रमुखको प्रतिबद्धता छ । शिक्षक एउटा यस्तो शक्तिशाली शस्त्र हो जस्ले संसारलाई परिवर्तन गर्न सक्छ ।

शिक्षा विकासको मेरुदण्ड हो । शिक्षा क्षेत्रको विकास बिना समाज परिवर्तन हुदैन । नगरपालिकाले शिक्षालाई विकासको जग ठानेर स्थानीय तहको स्थापना देखि नै शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेर शिक्षाको सबै क्षेत्रमा लगानी गरिरहेको छ । शिक्षा क्षेत्रमा गरेको लगानीलाई उदेश्यमूलक र अर्थपूर्ण बनाउन गाउँपालिकाले शिक्षा योजना बनाउन आवश्यक छ । यो शहीदनगर नगरपालिकाको शिक्षा योजना नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि कोशेढुङ्गा सावित हुने अपेक्षा लिएको छु ।

राज्यको पुर्नसंरचना पस्चात स्थापित यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको यथार्थ विद्यमान झल्काउने पाश्र्वचित्रमा भएका तथ्याङ्क समेतका आधारमा तयार गरिएको यो शिक्षा योजना पहिलो प्रयास हो । यस योजनाले नगरपालिकाको शैक्षिक विकासको बाटो चित्रण गरेको छ ।

यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाले तय गरेका दिर्घकालीन लक्ष्य, उदेश्य तथा उपलब्धी हासिल गर्न यसको कार्यान्यिनमा सबै सरोकारवालाहरुको सामुहिक प्रतिवद्धताका खाचो रहने ! 'सबैको सकारात्मक सहयोगको लागि हार्दीक आह्वान गर्दछु शिक्षा योजनाको निर्माणमा अग्रसरता लिने नगरपालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै शिक्षा योजना निर्माण कार्यमा अहोरात्र खटेर सहयोग गर्नुहुने लेखन समुहका सम्पूर्ण सदश्यहरुलाइ हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । शिक्षा योजना लेखन कार्यमा प्रत्यक्ष र परोक्ष सहयोग गर्नुहुने नगरपालिका परिवार, शिक्षा समिति परिवार, विद्यालयका प्रधानाध्यापक र शिक्षकहरु तथा अन्य सबै राजनैतिक दलका पदाधिकारीहरुमा नगरपालिकाको तर्फबाट हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको मात्र नभएर समग्र विकासको आधार चित्र कोर्न यो शिक्षा योजना सहयोगी बनोस् र दीर्घकालीन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई सही दिशा प्राप्त होस् भन्ने सुभेच्छा प्रकट गर्न चाहन्छु ।साथै नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि शहीदनगर नगरपालिकाको हित चाहनुहुने सम्पूर्ण समाजसेवी, वुद्धिजिवी, शिक्षक, कर्मचारी र आम नागरिक समाज तथा शहीदनगर नगरपालिका बासीबाट सकारात्मक भूमिकाको अपेक्षा गर्दछु ।

“यदि तिमी एक वर्षको योजना बनाउँछौ भन्ने धान खेती गर, दश वर्षको योजना बनाउँछौ भन्ने बोट विरुवा रोप । जीवनभरको योजना बनाउँछौ भन्ने बालबालिकालाई शिक्षित बनाउँ”।

धन्यवाद ।

दिनेश प्रसाद यादव

नगर प्रमुख

दुई शब्द

यस शहीदनगर नगरपालिकाको समग्र शिक्षाको विकासका लागि शिक्षा योजना तयार गरिएको हो । यस शहीदनगर नगरपालिका भित्रका सबै शैक्षिक सूचकहरुमा सकारात्मक सुधार ल्याउने लक्ष्य राखेको यो योजना उपयोगी हुने अपेक्षा गरेको छु । शहीदनगर नगरपालिकाको शैक्षिक गतिविधि अध्ययन अनुसन्धान गर्ने जो कोहीको लागि यो योजना उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु । यसैगरी कतिपय शैक्षिक गतिविधिको तुलनात्मक अध्ययन गर्न, कमी–कमजोरीको निरुपण गर्न, विद्यार्थी मूल्यांकनलाई थप वस्तुनिष्ठ बनाउन यस योजनाले सहयोग गर्नेछ भन्ने विश्वास गरेको छु । शहीदनगर नगरपालिकाले अंगीकार गरेको शिक्षा नीति तथा कार्यक्रमलाई सही मार्गनिर्देशन गर्नको लागि समेत यो योजना उपयोगी हुने विश्वास लिएको छु ।यो योजना तयारीमा विशेष भूमिका निर्वाह गर्नुहुने शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुख श्री विश्वनाथ यादव, कम्प्यूटर अपरेटर श्री शंजित कुमार राय तथा योजना लेखन समुहका सदस्यहरुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । शिक्षा योजना निर्माणका लागि प्राविधिक सहयोग गर्नुहुने NEGRP II प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नुहुने सबै सरोकारवालाहरुप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यो योजना यस नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारका लागि एउटा महत्वपूर्ण दस्तावेज हो । योजनाले राखेका लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सबै सरोकारबालाहरुको रचनात्मक सुझाव तथा सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

....

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

शिक्षा योजनाका सम्बन्धमा

स्थानीय आवश्यक्ताहरु पहिचान गरी आवश्यक्तालाई अधार मानेर तयार पारिएको २०८०-२०८९ को दश वर्षे शिक्षा योजना हो । स्थानीय ज्ञान सिप र प्रतिनिधिको संरक्षण गरी आर्थिक, सामाजिक तथा संस्कृतिक पक्षमा टेवा पुर्याउन स्थानीय शिक्षा योजनाको प्रमुख उदेश्य हो । शिक्षा योजनाले विशेषतः स्थान विशेषको संस्कार, वातावारण, सम्भयता, जीवनशैली, पेशा व्यावसाय आदीलाई समेटेको हुन्छ । यिनै विविध पक्षलाई मध्यनजर गर्दै शहीदनगर नगरपालिकाले स्थानीय शिक्षा योजना २०८०-२०८९ निर्माण गरेको छ । यस स्थानीय तह भित्र संचालित सबै सामुदायिक, मदर्शा संस्थागत विद्यालयलाई गुणस्तरिय शिक्षा प्रदान गर्ने तयार पारिएको छ ।शहीदनगरले खुल्ला अकासमा अनगिन्ती सपनाका झुण्डहरु पुरा गरेको हेर्न, हरेक नागरिक सुमेरु पर्वतझै विकर्ति-विसंगति, अराजकता र अशिक्षाको चुनैती लाई चट्टान, ढुंगा हुँदै वालुवाझै काटेर बनाउन त्यसैले वैज्ञानिक अधारको स्तम्भ भएको पर्खाल लगाउन शहीदनगर शिक्षा पद्धतिले खोज्दैछ । हाल्दै जान्छौ स्वाधिनताको जग, ति भित्ताहरु जहाँ कोरिने छन दातेका हस्तकलाका नमुनाहरु, चाणक्यका नितीहरु, सजिने छन अरस्तुका सिद्धान्तहरु, भेटिनेछन विजयका रङ्गहरु, कोरिने छन देवकोटा, पौडयाल अनि समते खोजेका कविताहरु, तव वग्नेछन निश्चिल, कन्चन पवित्र ज्ञानको कमला जहा म पुग्नेछु शिल वनेर अनि हुन्छू उसैमा विलीन अव वल्ल शुरुवात हुनेछ अमाको सपनाको नौलो अध्याय ।

शहीदनगरले शिक्षामा फुलको फुलवारीहरु लगाउन थालीसकेको अवस्था झ-झलको देखा पर्ने, विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन प्रयास गर्दै धेरै विद्यालयमा गठन भएको व्यहोरा अवत गराउँदै आउने शैक्षिक शत्रमा सबै सामुदायिक विद्यालय तथा संस्थागत विद्यालिय व्यवस्थापन समिति गठन हुनेछ । शिक्षाको ऐन नियमावलीलाई गुणस्तरिय भन्ने शिक्षाका लागि परिवर्तित गरिदै जानेछ । शिक्षाका विकृतीहरु हटाउँदै सपनाको शहीदनगर हुनेछ प्रतिबद्धता जाहिर गर्दै छू ।

मुलुक संघीयतामा गएसँगै माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको ब्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहमा रहने संवैधानिक ब्यवस्था छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले पनि हरेक स्थानीय तहले क्षेत्रगत रुपमा आवधिक योजना निर्माण गरी लागु गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ । एका तर्फ माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा नै देशको शैक्षिक विकासको जग हो भने शैक्षिक विकास मुलुकको समग्र विकासको आधार पनि हो । तसर्थ मुलुकको विकासका लागि हरेक स्थानीय तहले शिक्षा क्षेत्रलाई मुख्य प्राथमिकतामा राखेर आफ्ना विकास योजना निर्माण गर्नु आवश्यक हुन्छ । विकास योजना निर्माण गर्नुको मुख्य उदेश्य हाम्रो वर्तमान अवस्थामा सुधार गर्नु हो । शिक्षा क्षेत्रको विकास योजना बनाउँदा हामी अहिले विकासको कुन बिन्दुमा (वर्तमान अवस्था) छौं भन्ने पत्ता लागाएर मात्र हामी पुग्न चाहेको बिन्दु (लक्ष्य) कुन हो भनेर तय गर्न सक्छौं । यो शिक्षा योजना "वर्तमान अवस्था" को विश्लेषण गरी हामी पुग्न चाहेको विन्दु (लक्ष्य) प्राप्ति गर्ने एउटा दस्तावेज हो ।

"समाज रुपान्तरण गर्नु छ भने शिक्षामा लगानी गर्नु पर्छ" भन्ने सत्यलाई आत्मसात गर्दै शहीदनगर नरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई आफ्नो प्राथमिकतामा राखेको सर्वविदित नै छ । शिक्षा क्षेत्रमा देखिएका यावत समस्या समाधान गर्न शहीदनगर नगरपालिकाको एक्लो प्रयास पर्याप्त नभएतापनि यस क्षेत्रको शैक्षिक सुधारमा यो योजना अवश्य पनि एउटा आधार हुने विश्वास लिएको छु । यो शिक्षा क्षेत्रको १० बर्षे दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु आफैमा ठूलो उपलब्धी होइन तर योजनाले निर्धारण गरेका लक्ष्य तथा उदेश्य हासिल हुने गरी यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु महत्वपूर्ण उपलब्धी हो। तसर्थ योजना कार्यान्वयनका लागि सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको सकारात्मक र रचनात्मक सहयोगको अपेक्षा गर्दछु । योजना निर्माणको क्रममा सधैं

सकारात्मक हौसला, सहयोग र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने नगर प्रमुख, नगर उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा नगरपालिका परिवार प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चहान्छु । योजना लेख्ने क्रममा अहोरात्र खट्ने लेखन समूहका सदस्यहरु विशेष धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । योजनालाई अन्तिम रुप दिन महत्वपूर्ण सुझाव तथा सल्लाह दिनुहुने नगर कार्यपालिका सदस्यहरु, नगर शिक्षा समितिका सदस्यहरु, राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु, विभिन्न संघ सस्थाका पदाधिकारीहरु, विद्यालय ब्यवस्थापन समितिका अध्यक्षहरु, विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा अन्य सबैमा हार्दिक धन्यवाद दिन चहान्छु । अन्त्यमा सीमित समय, स्रोत साधन र जनशक्तिले तयार गरेको यो योजना भित्र थप गर्नुपर्ने वा सुधार्नुपर्ने विषयवस्तुहरु अवश्य पनि हुन सक्छन् । आगामी संस्करणका लागि सम्पूर्ण अध्ययनकर्ताहरुबाट रचनात्मक राय र सुझावको

गर्दछु ।

विश्वनाथ यादव

शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा

परिच्छेद-१

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

संविधानको समतामूलक, समावेशी राष्ट्र निर्माण गर्ने मुख्य ध्येय अनुरुप शिक्षा सम्बन्धी हक एवम् प्राथमिकताहरु स्थापित गरेको छ। शिक्षा सम्बन्धी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकतालाई कार्यान्वयन गर्न निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५, निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा नियमावली, २०७७ र बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ ले शिक्षा सम्बन्धी हकहरुलाई प्रत्याभूत गरेको छ। शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका निम्ति राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित नीतिगत व्यवस्था गरेको छ।

नेपालको शिक्षा क्षेत्रमा सुधारका प्रयास व्यवस्थित रुपमा नेपाल राष्ट्रिय शिक्षा योजना आयोगको प्रतिवेदन २०११ ले गरेको देखिन्छ। यसै गरी सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा योजना २०१८, राष्ट्रिय शिक्षा पद्धति योजना (२०२८-२०३२), राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०४९, उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०५५,उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा कार्यदल २०५८,उच्च स्तरीय राष्ट्रिय शिक्षा आयोग २०७६ जस्ता आयोगका प्रतिवेदनहरु तयारगरी कार्यान्वयन भइसकेका र हुने क्रममा छन्। यसका

अलवा शिक्षा क्षेत्रमा विभिन्न योजना परियोजना र कार्यक्रम लागू भएका छन्। जस अन्तर्गत आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना (पहिलो २०४९ दोश्रो २०५६), प्राथमिक शिक्षा परियोजना २०४९, माध्यमिक शिक्षा विकास परियोजना २०५०, शिक्षाका लागि खाद्य कार्यक्रम २०५२, शिक्षक शिक्षा आयोजना (२०५९-२०६५),माध्यमिक शिक्षा सहयोग कार्यक्रम सन् (२००३-२००८), सामुदायिक विद्यालय सहयोग कार्यक्रम (२०५९-२०६६), व्यवसायिक शिक्षा तथा तालिम अभिवृद्धि परियोजना (२०६८-२०७२) का साथै सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम (सन् २००१-२०१५), सहश्राब्दी विकास लक्ष्य (२०००-२०१५)रहेका छन् ।दीगो विकासका लागि शिक्षा कार्यक्रम (२०१५-२०३०) मा उल्लिखित उद्देश्य एवम् सूचकहरुलाई परिपूर्ति गर्नका लागि विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (सन् २००९-२०१५), कार्यान्वय भइ विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (२०१६-२०२२)को समाप्तिसँगै विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन् २०२१-२०३०) र योजना योगबाट तयार गरिएको पन्दौं योजना (२०७६ /०७७-२०८० /०८१) मा आधारित लक्ष्य प्राप्त गर्न तथा शिक्षाका स्थानीय आवश्यकता परिपूर्ति गर्न शहीदनगर नगरपालिकालेआगामी १० वर्षकोदूर दृष्टिसहितलैङ्गिक उत्तरदायी र समावेशि आधार सहित शिक्षा क्षेत्रको योजना (Eduction Sector Plan - ESP) २०८०-२०८९तयार गरिएको छ।

(क)भौगोलिक अवस्थिति

शहिदनगर नगरपालिका नेपालको मधेश प्रदेश अन्तरगत धनुषा जिल्लाको दक्षीण भागमा अवस्थित एक सुन्दर र उर्वर नगरपालिका हो ।नेपालको संविधा २०७२ लागु भएसंगै संघीयता कार्यान्वयनका क्रममा वि.सं.२०७३ सालमा ७५३ स्थानिय तह लागु गर्दा धनुषा जिल्ला साविककोबालाबाखर,चोराकोयलपुर,यदुकुहा, नन्नुपट्टि, खरीहानी(६),पचहर्वा, हट्ठीपुर हरवाडा, धवैली, बिसरभोरा र गोठकोयलपुर गा.वि.स.हरुलाई समायोजन गरेर शहिदनगर नगरपालिका बनाइएको हो ।यो नगरपालिका २६.७२२८५० उत्तरि अक्षांस र ८६.०९४१७० पूर्वि देशान्तरमा अवस्थित छ ।यस नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल ५७.३७ वर्ग कि.मी. रहेको छ ।यस नगरपालिकाको पुर्वमा कमला नगरपालिका पश्चिममा हंसपुर नगरपालिका र औरही गाउँपालिका उतरमा सबैला नगरपालिका दक्षीणमा विदेह नगरपालिका र कमला नगरपालिका रहेका छन् ।

यस नगरपालिकामा उष्ण मनसुनी हावापानी पाइन्छ ।गृष्मयाममा याहाँको तापमान ३८ देखि ४२ डिग्री सेन्टिग्रेडसम्म पुग्दछ भने शितकालमा १५ देखि ५ डिग्री सेन्टिग्रेडसम्म ओर्लिन्छ ।यस क्षेत्रमा वर्षा ऋतुमा हिन्द माहासागरको बंगालको खाडीबाट आउने सनसुनी हावालेवर्षा गराउने गर्दछ । शहिदनगर नगरपालिकामा बढी संख्यामा हिन्दु धर्मालम्वि र मुस्लिम धर्मालम्विहरु बसोवार गर्दछन् ।मनोरञ्जन तथा पर्यटनका लागि नगरपालिमा ।।। धार्मिक तथा प्राकृतीक स्थलहरु रहेका छन् ।

(ख)जनसाङ्ख्यिक संरचना

वि.सं. २०७८ को जनगणनाको नतिजा अनुसार शहीदनगर नगरपालिकाको परिवार संख्या ११,१२४, महिला जनसङ्ख्या२७,६०४(५१.३ प्रतिशत) र पुरुषको जनसङ्ख्या २६,२०८ (४८.७ प्रतिशत) गरी जम्मा जनसङ्ख्या५३,८१२ रहेको छ ।महिला/पुरुषको अनुपात ९४.९४ प्रतिशत र जनघनत्व प्रति वर्ग कि मि ९३८ रहेको छ ।त्यसैगरीउमेरअनुसारकोजनसङ्ख्याकोविश्लेषण गर्दा०(शुन्य)वर्षदेखि४वर्षसम्म उमेरकोजनसङ्ख्या६६७१ (महिला –२९०२रपुरुष –३७६९),५वर्षदेखि९वर्षसम्मको जनसङ्ख्या६७२२ (महिला–३००७रपुरुष –३७१५), १०वर्षदेखि१४वर्षसम्मको जनसङ्ख्या ५८२२(महिला –२८३३रपुरुष –२९८९) र१५वर्षदेखि१९वर्षसम्मको जनसङ्ख्या ४७३१ (महिला–२३३९रपुरुष–२३९२)रहेकोदेखिन्छ।यसैगरी २० वर्षभन्दा माथिको जनसङ्ख्या २९८६६रहेकोदेखिन्छ।

(ग) सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

शहीदनगर नगरपालिकामा सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधता रहेको पाइन्छ। यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरु रहेका छन्। यहाँ बसोबास गर्ने जातिहरु यादव, केबट, सुडी, तेली, बरही, सुनार, ब्राहम्ण, अमात, पासमान, महरा, तत्मा, डोम, हल्खोर, राजपुत, क्यास्थ, खत्वे, मुसहर, धानुक, मुखिया आदी रहेका छन् । यहाँ मैथली, नेपाली, हिन्दी आदी भाषा बोलिन्छन्। यस नगरपालिकामा हिन्दू, इसलाम, क्रिश्चयन आदी धर्मावलम्बीहरु बसोबास गर्छन् ।नगरपालिकामा बसोवास गर्ने विभिन्न समुदायहरुले दशैं, तिहार, माघे सङ्क्रान्ति, साउने सङ्क्रान्ति, जनै पूर्णिमा, तीज, पञ्चमी, ईद, छठ, चौरचन, घरी, रक्षाबन्धन जस्ता चाडपर्वहरु मान्ने गर्दछन्। याहाँ रहेका समुदायहरुका बिचमा सामाजिक सद्भभाव, सहयोग, सहकार्य, सह-अस्तित्व, सहिष्णुता, मेलमिलाप कायम रहेको पाइन्छ।

(घ)आर्थिक अवस्था

यस नगरपालिकामा बसोवास गर्ने नागरिकहरुको आर्थीक विकासका लागि नगरपालिकाले विभिन्न किसिमका आर्थिक क्रियाकलापहरुलाई अगाडि बढाएको छ। यहाँका मानिसहरुको आर्थिक स्तर माथि उकास्न उन्नत जातको पशुपालन, माछा पालन,बीउ विजन, व्यावसायिक खेती, रोजगार तथा स्वरोजगारमुखी कार्यक्रमसञ्चालन गर्दै आएकोछ। यहाँका मानिसहरुको मूख्य पेशा कृषि र माछा पालन हो ।यस नगरपालिकामा खेतीपाती, पशुपालन, तरकारीखेती, व्यापार, माछापालन रोजगारीका क्षेत्र हुन ।आँप लिचि केरा, अम्बा, मेवा, कटहर, बेल, जामुन, कागती आदी लगायतका फलफुल खेति हुने गरेको छ ।नगरपालिका भित्र शहीद

स्मारक, कोरारी पोखरी, महादेव मंदिर, चम्पावती मंदिर आदी पर्यटकीय स्थल रहेका छन् ।जसले रोजगारि सृजनाका साथै अर्थोपार्जनमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।

(ङ)नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्था र नीतिगत व्यवस्था

यस खण्डमा शहीदनगर नगरपालिका को संक्षिप्त शैक्षिक अवस्था, विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको कार्यान्वयन र दीगो विकासका लक्ष्यहरुको सन्दर्भ चर्चा गरीएको छ

- **समग्र शैक्षिक अवस्था**

शहीदनगर नगरपालिकामा सामुदायिक विद्यालय ३१ ओटा, मदरसा विद्यालय ५ ओटा, विद्यालयमा आधारित बालविकास ७५ (सामुदायिक) ओटा र सामुदायिक अध्ययन केन्द्र ५ ओटा रहेको छन् । निजीविद्यालय २१ ओटा सञ्चालनमा रहेको छन् । शहीदनगर नगरपालिकामा स्नातक तह अध्यापन हुने क्याम्पस सप्त सहिद बहुमुखी क्याम्पस, २ मा.वि.(प्राविधिक) यदुकूहामा कृषी विषयको अध्ययनअध्यापन भई रहेको छ ।

सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या तहगतरुपमा बालविकास कक्षामा २७३८, आधारभूत (कक्षा १–५) मा ६९६०, आधारभूत (कक्षा ६–८) मा २३३८, माध्यमिक (कक्षा ९–१०) मा ९५० र माध्यमिक (कक्षा ११–१२) मा ३२० गरी १०५६८ रहेका छन् । जसमध्ये छात्रा ५३६६ र छात्र ५२०२ रहेका छन् (EMIS-२०७९)। निजी विद्यालयतर्फ अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या तहगतरुपमा बालविकासमा ३०, आधारभूत (कक्षा १– ३)मा , आधारभूत (कक्षा ४–५) मा ……., आधारभूत (कक्षा ६–८) मा ……, माध्यमिक (कक्षा ९–१०) मा …….. र माध्यमिक (कक्षा ११–१२) मा …… गरी जम्मा विद्यार्थी ……. रहेको छ । जसमध्ये छात्रा …… र छात्र रहेको छ (EMIS– २०७९) ।

शहीदनगर नगरपालिकामा प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षाको कूल भर्ना दर ९७.५प्रतिशत, खुद भर्ना दर ६६.७प्रतिशत,कक्षा १ मा प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभवप्राप्तबालबालिका ७७.८ प्रतिशत,न्यूनतम योग्यता पुगेका र आधारभूत तालिम (ECD Facilitator Training)प्राप्त शिक्षक १०० प्रतिशत रहेका छन् ।

आधारभुत तह कक्षा १ मा खुद भर्ना दर प्रतिशत,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना कुल प्रवेशदर १२१.४ प्रतिशत रहेको छ ।कक्षा १ – ५ मा खुद भर्नादर ९८.० प्रतिशत,कक्षा १ – ५ मा कुल भर्नादर १३५.९ प्रतिशत,कक्षा ३– ५ पुरा गर्ने दर ५८.२९ प्रतिशत रहेको

देखिन्छ । कक्षा १–५ मा भर्ना भएका ५–९ वर्ष भन्दा माथिका वालवालिका २७.०८ प्रतिशत,कक्षा १–५ कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता अनुपात ०.८४ रहेको छ ।

त्यस्तै आधारभुत तह कक्षा १ – ८ मा खुद भर्नादर ९६.८० प्रतिशत,कक्षा १ – ८ मा कुल भर्नादर १०९.१० प्रतिशत,आधारभूतकक्षा ६मा भर्ना भइ कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दरप्रतिशत,कक्षा ६– ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता अनुपात १.१५ र कक्षा १ – ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक अनुपात ०.९० रहेको छ ।विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिका कक्षा १–५ मा १.७० प्रतिशत र कक्षा १ – ८ मा ५.४०प्रतिशत छन ।आधारभुत तह (१–८) को महिला शिक्षक . . . . . . प्रतिशत छ ।

त्यसैगरि कक्ष (१–५) उत्तिर्ण दर ८६.९० प्रतिशत, कक्ष (१–५) दोहोऱ्याउने दर १०.४० प्रतिशत, कक्ष (१–५) छाड्ने दर १.६० प्रतिशत, कक्ष (६–८) उत्तिर्ण दर ९६.३० प्रतिशत, कक्ष (६–८) दोहोऱ्याउने दर १.९० प्रतिशत र कक्ष (६–८) छाड्ने दर १.५० प्रतिशत रहेको पाइन्छ ।कक्षा ९– १० को कूल भर्नादर८८.२० प्रतिशत, कक्षा ९– १० को खुद भर्नादर ६७.८० प्रतिशत,कक्षा ९– १२ को कूल भर्नादर ८४.१० प्रतिशत, कक्षा ९– १२ को खुद भर्नादर ५८.४० प्रतिशत,कक्षा ११– १२ को कूल भर्नादर ७३.९० प्रतिशत,कक्षा ११– १२ को खुद भर्नादर ३५.१० प्रतिशत,कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर ९९.३९ प्रतिशत,कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर ५६.९३ प्रतिशत र कक्षा १– १२ मा कुल भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता अनुपात ०.९० रहेको छ ।

यस नगरपालिकामा कक्षा ९ –१२ महिला शिक्षक. . . . प्रतिशत छ । कक्षा (९–१०) उत्तिर्ण दर ९९.६० प्रतिशत,कक्षा (९–१०) दोहोऱ्याउने दरप्रतिशत,कक्षा (९–१०) छाड्ने दर शुन्य प्रतिशत,कक्षा ९ –१२ मा भर्ना भएका मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी. . . . प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिकरुपले सक्रिय जनशक्ति. . . %आधारभुत तह (कक्षा १-५)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात. . . . (सामुदायिक विद्यालयमात्र),आधारभुत तह (कक्षा ६-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात. . . . (सामुदायिकविद्यालयमात्र),आधारभुत तह (कक्षा १-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात. . . . (सामुदायिक विद्यालयमात्र),आधारभुत तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात. . . . (सामुदायिक विद्यालयमात्र),आधारभुत तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात . . . . (सामुदायिक विद्यालयमात्र),उच्च शिक्षामा कुल भर्ना दर. . . . प्रतिशत,उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात. . . . र प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर. . . प्रतिशत छ ।

राष्ट्रिय जनगणना अनुसार नगरपालिका भित्र ५ वर्ष माथिको साक्षरता दर ५७.८० प्रतिशत,१५ – २४ वर्षको साक्षरता दर. . . . प्रतिशत,१५वर्ष माथिको साक्षरता दर. . . . . प्रतिशत तथा साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता ०. ९० (१५ वर्षभन्दा माथि) रहेको अवस्था छ ।शिक्षामा लगानी संघ सरकारको बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको ११.६४ प्रतिशत र स्थानीय बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको. . . . प्रतिशत भएको देखिन्छ ।

प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षाको खुद भर्ना दर न्यून रहेको छ भने वालविकास सहयोगि कार्यकर्ताको न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त सतप्रतिशत छ । कक्षा १ मा नयाँ भर्नाहुने वालवालिकाहरुको कुल प्रवेश दर उच्च रहेकोले नगरपालिका भित्र तोकिएको विद्यालय उमेर समुहमा विद्यालय भर्ना नभइ वालवालिकाहरू ढिलो विद्यालय जाने गरेको देखिन्छ जसलाई सुधार गर्न आवश्यक छ । कक्षा १–५ मा वालवालिकाहरुको कुल भर्ना दर उच्च रहेको र तोकिएको विद्यालय उमेर समुहमा विद्यालय भर्ना नभइ वालवालिकाहरू ढिलो विद्यालय जाने गरेको देखिन्छ जसलाई घटाउन आवश्यक देखिन्छ । साथै माध्यमिक तह (११–१२) मा भर्नादर ज्यादै न्यून रहेकोले यसलाई वृद्धि गर्न जरुरि हुनुका साथै नगरपालिकामा साक्षरता दर वृद्धि र लैङ्गिक समतामुलक समावेशि पहुँच वृद्धि गरि शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा रहेका विद्यारयहरुमा प्रयाप्त तालिम प्राप्त शिक्षक भएतापनि शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न पाठ्यक्रमको उचित कार्यान्वयनका हुन नसकि सिकाइ उपब्धि न्यून भएकाले पाठ्यक्रमको उचित कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तालिमको आवश्यकत रहेको छ ।

- **नीतिगत प्रवन्ध**

नेपालको संविधान, २०७२ को भाग ३, धारा ३१ मा शिक्षासम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ।उक्त संविधानमा आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक, आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क, माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क, आर्थिक रुपले विपन्न र अपाङ्गता भएकालाई कानुन बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक तथा आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा पाउने मौलिक हकको संवैधानिक व्यवस्था गरिएको छ। त्यसै गरी आधारभूत शिक्षालाई सर्वव्यापी, जीवनोपयोगी, प्रतिस्पर्धी एवम् गुणस्तरयुक्त बनाउन अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी नियमावली, २०७७ ले प्रत्येक नागरिकको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई शिक्षा सम्बन्धी २३ ओटा

अधिकार/कार्यहरु प्रदान गरे अनुरुप शहीदनगर नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको नगर शिक्षा योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन लगायत यहाँको समग्र शैक्षिक गुणस्तरलाई वृद्धि गर्न शैक्षिक अन्तरक्रिया, शिक्षकहरुको पेशागत क्षमता विकास, विभिन्न शैक्षिक गुणस्तर सुधारका योजना तथा कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्दै आएको छ। यस योजनामा समेत यी विषयवस्तुलाई आधार बनाइ योजना निर्माण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

नेपालमा विद्यालय क्षेत्र अन्तरगत एकवर्षे प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा ४ वर्ष उमेरका बालबालिका सहभागी हुन्छन्। ५-१२ वर्ष उमेर समूहका लागि ८ वर्षको निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र १३-१६ वर्ष उमेर समूहका लागि ४ वर्षको निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा दिने दायित्व नेपाल सरकारको रहेको छ। नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहसम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। यसले स्थानीय तहलाई जिम्मेवार बनाएको संवैधानिक व्यवस्था छ। नेपालमा सरकारी लगानीमा सञ्चालन भएका,निजी स्तरबाट सञ्चालन भएका र प्रमपरागत गरी तीन प्रकारका विद्यालयहरूसञ्चालनमा रहेका छन्। यसै गरी शहीदनगर नगरपालिका भित्र पनि यी तीनै प्रकृतिका विद्यालयहरू सञ्चालनमा आएका छन्।

- **विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाको कार्यान्वयन**

विद्यालय क्षेत्र विकास योजना(सन् २०२२ /२३-२०३१ /३२)ले विभिन्न शिक्षा सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रमहरु परिकल्पना गरि अगाडिसारे पश्चात् सो योजनालाई सहयोग पुर्‍याउने हेतुले शहीदनगर नगरपालिकाले लेङ्गिक समतामुलक समावेसि १० वर्षे दूर दृष्टि सहित ५ वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजनामा सो योजनामा तय गरिएका लक्ष्य र उद्देश्यलाई मध्य नजर गरिएको छ ।

- **दीगो विकास लक्ष्यहरु**

दीगो विकास लक्ष्य (२०१५-२०३०) को लक्ष्य नं. ४ “सबैकालागिसमावेशीरसमतामूलकगुणस्तरीयशिक्षाकोसुनिश्चिततातथाआजीवनसिकाइकाअवसरहरु माप्रोत्साहितगर्ने”लक्ष्यपूरागर्ननेपालसरकारलेसन् २०१५मादक्षिणकोरियाकोइन्चोनमाभएको“दिगोविकासकालागिशिक्षा”कार्यक्रमरसेप्टेम्वरको संयुक्त राष्ट्रसंघको साधारण सभाको बैठकबाट पारित प्रतिवद्धता अनुरुप उक्त लक्ष्य नं. ४ हासिल गर्न समेत शहीदनगर नगरपालिकाले शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गरेको छ। सो लक्ष्य प्रासिका लागि यस नगरपालिकाले दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य, रणनीति, लक्ष्य र कार्यक्रम

सहित १० वर्षे दूर दृष्टि सहित ५ वर्षकोशिक्षा क्षेत्रको योजना (२०८०-२०८९) तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन यो योजना निर्माण गरिएको छ।

१.२ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरु

शहीदनगर नगरपालिकाको समग्र शैक्षिक सन्दर्भ र विद्यालय शिक्षाका उपलब्धिका आधारमा विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा देखिएका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरु निम्नानुसार छन्

- नक्साङ्कनका आधारमा प्रारम्भिक बालविकासकेन्द्र/कक्षाको समायोजन तथा पुनर्वितरण गरी मापदण्ड अनुसार सञ्चालन गर्नु।
- शिक्षण पेशालाई आकर्षक मर्यादित र सम्मानित बनाइ शिक्षकहरूमा प्रेरणा जगाइ पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने चुनौति रहेको छ।
- नक्शाङ्कनका आधारमा सुलभ दुरीमा माध्यमिक तहका विद्यालयको स्थापना, समायोजन तथा पुनर्वितरण गर्नु।
- बालमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, लैङ्गिकमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण प्रयाप्त बजेटको व्यवस्था हुन नसक्नु ।
- नगरपालिका भित्रका सबै विद्यालयहरुमा प्रशासनिक र शैक्षिक प्रयोगका लागि इन्टरनेट, सूचना र प्रविधिको पहुँच विद्यालयमा पुऱ्याउँन।
- सिकाइका क्रियाकलापलाई विद्यार्थी केन्द्रित र गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री बनाउन ।
- व्यवहारकुशल सीपलाई विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि माध्यमिक तहसम्म एकीकृत गर्ने र सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग अनुकूलन गर्न पाठ्यक्रममा परिमार्जन गरी विद्यालय शिक्षाको औचित्यता वृद्धि गर्नु।
- शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीहरूको सिकाइप्रति जवाफदही बनाउन ।
- व्यावसायिक तथा प्राविधिक शिक्षाका लागि उपर्युक्त संरचना र कार्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्नु।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार तथा सिकाइमा प्रभावकारी ढंगले प्रयोग गर्नु।
- विद्यालयहरुमा तहतग अनुसार विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु ।
- विपद् माहामारि तथा संकटको अवस्थामा शैक्षिक कार्यलाई सुचारु राख्न ।
- सुरक्षित तथा हरियालि विद्यालयको अवधारणा कार्यान्वयन गर्नु ।
- माध्यमिक तहमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु ।

१.३ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका अवसरहरु

माथि उल्लेख गरिएका चुनौती समस्याहरु समाधान गरि विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारी विकासका लागि निम्न अवसरहरु रहेका छन्-

- संघ प्रदेश र स्थानीय तह समेत तीनैतहका सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रमा बजेट विनीयोजन हुने भएकालेविद्यालय शिक्षाको पहुँच, समता र समावेसिता विकास र शैक्षिक गुणस्तर वृद्धिका निर्धारण गरेका कार्यक्रमहरु र यसबाट विकास भएका संरचना तथा पूर्वधार अवसरका रुपमा रहेका छन्।
- स्थानीय सरकारले शिक्षा सुधारमा प्राथमिकता दिइ सिकाइ गुणस्तर अभिबृद्दी गर्नु ।
- दीगो विकासको लक्ष्य प्राप्तिका लागि द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सहकार्य तथा प्रतिवद्धता रहेको।
- सार्वजनिक शिक्षाको विकास तथा गुणस्तर सुधारको लागि सकरात्मक जनमत रहेको।
- सुविधा सम्पन्न विद्यालयको लागि न्युनतम मापदन्ड अनुसारको विद्यालय पुर्वाधार निर्माण तथा व्यवस्थापन आवश्यक सामाग्रिको सहज पहुँच हुनु ।
- यस नगरपालिका भित्र प्रसस्त कृषियोग्य भुमि रहेकोले सहज रुपमा दिवा खाजा कर्यक्रमलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित उचित अवस्था हुनु।
- प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षाका सहयोगि कार्यकर्ताको कोटा प्रयाप्त रहेकाले यसलाई पुनर वितरण गरि प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षाको पहुँचमा सहज हुनु ।

१.४ योजना निर्माण प्रक्रिया

यस नगरपालिकाको लैङ्गिक समता र समावेसि शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गर्न नगरप्रमुखज्यूको अध्यक्षता र नगरउपप्रमुखज्यू,योजना निर्माणमा प्राविधिक परामर्श दिनुहुने सल्लाहकार र यूनेस्को काठमाडौंका कर्मचारि प्रतिनिधि समेतको उपस्थितिमा नगरपालिकाको कार्यालय बैठक मिति २०२८।०२।०७ मा बसि १० वर्षे दूर दृष्टि सहित ५ वर्षे लैङ्गिक समता र समावेसि शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माण गर्न नगरप्रमुखज्यूको अध्यक्षतामा योजना निर्माण सल्लाहकार समिति, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको संयोजकत्वमा योजना निर्माण समिति र शिक्षा विषयगत उपक्षेत्रगत उपसिमति गठन गरिएको थियो ।

नगरपालिकाका शैक्षिक समस्या पहिचान र योजना निर्माण समिति तथा उपसमितिहरु र सरोकारवालाहरुलाई योजना निर्माण सम्बन्धमा प्रस्तुतिकरण सहित कार्याशाला र अन्तरक्रिय मार्फत अधिमुखिकरण गर्न कार्याशालाको आयोजना गरिएको थियो । यस्तै तयार भएको योजनाको मस्यौदामा सरोकारवालाहरुको सुझव लिने र योजनामा समावेश गर्ने कार्य गरिएको थियो।यस क्रममा जनसमुदाय शिक्षा सरोकारवालाहरु वुद्धिजिवि जनप्रतिनिधिहरुबाट सुझाव सल्लाह लिने कार्य गरिएको थियो । यस वर्षको शैक्षिक तथ्याङ्क पूर्ण प्रविशिटिकरण र प्रशोधन भइनसकेकोले गत शैक्षिक सत्रको तथ्याङ्कको आधारमा नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ ।साथै शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि निम्नानुसारका अध्ययन तथा समीक्षाहरु गरिएको थियोः

- आवश्यकता पहिचान
- शैक्षिक तथ्याङ्क संकलनर विश्लेक्षण,
- शिक्षाको सक्षमता विश्लेषण,
- शिक्षाको सामाजिक प्रभाव,

➢ आर्थिक विश्लेषण ।

परिच्छेद २

लक्ष्य निर्धारण

२.१परिचय

शिक्षा क्षेत्रको योजना निर्माणका लागि विभिन्न नीति, कानुनि व्यवस्था र उपलब्ध तथ्याङ्क विश्लेषणका आधारमा विकास गर्नुपर्ने हुन्छ । नेपालको संविधान-२०७२ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हकको कानूनी व्यवस्था गरेको छ। अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने र प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय वा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हकको व्यवस्था गरेको छ। शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउँदै शिक्षामा सबै क्षेत्रबाट लगानी अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ। नेपालको संविधानको मौलिक हक अन्तरगत शिक्षाको हक, बालबालिकाको हक लगायत राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व, राज्य संरचना र राज्य शक्तिको बाँडफाँड सम्बन्धी धारा ५७ को उपधारा ४ बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार अनुसूची र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (ज) मा उल्लिखित प्राप्त अधिकारलाई समेत आधार मानी स्थानीय तहको शिक्षालाई योजनाबद्ध ढंगले अगाडि बढाइ स्थानीय आवश्यकतालाई पूरा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय जनशक्ति उत्पादनका लागि दश वर्षे दूर दृष्टि सहित५ वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना (सन् २०८०-२०८९) तयार गरिएको छ।

हाम्रो मुलुकमा शिक्षाको योजनावद्ध शुरुवात वि.स.२०१०को "नेपालमाशिक्षा"नामकयोजनाकार्यान्वयनपछिशिक्षामाआमनागरिकरराष्ट्रिय तथाविश्वपरिवेशबाटसिर्जितज्ञानकोविकासमानेपालकोशिक्षानीति, योजना, कार्यक्रम तथा परियोजनाहरु कार्यान्वयन हुँदै आएका छन्। प्राथमिक शिक्षा परियोजना, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा परियोजना, आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम, शिक्षक शिक्षा परियोजना, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम परियोजना, सहश्राब्दी विकास लक्ष्य, उच्च शिक्षा परियोजना, विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना तथा विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाजस्ता योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यान्वयनमा आएकाछन् ।यि योजनाहरुसंग अन्तरसम्बन्धित भइ विश्वको बदलिदो परिवेशअनुसार

राष्ट्रिय स्तरमा बनाइएका योजनाहरु र गरेका प्रतिवद्धताहरुका साथै स्थानीय आवश्यकतलाई पूरा गर्नको लागि यो शिक्षा क्षेत्रको योजनातयार गरिएको छ।

यो योजना तयार गर्ने क्रममा यस नगरपालिकाको नगर शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभवक संघका पदाधिकारीहरु, शिक्षक कर्मचारी, विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरुसँग औपचारिक तथा अनौपचारिक छलफल र अन्तरक्रिया गरि महत्वपूर्ण राय सुझाव लिइ योजना तर्जुमा गरिएको छ।

यस विद्यालय क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा सिकाइ अनुभवलाई समेट्ने गरि योजनाको दूरदृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीति तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरिएको छ।

२.२ दूरदृष्टि

योजना निर्माणका क्रममा छलफल र अन्तर्क्रिया र उपलब्ध तथ्याङ्कका आधारमा नगरपालिकाको दूरदृष्टि यसप्रकार तय गरिएको छः

"दक्ष,प्राविधिक जनशक्ति;गुणस्तरीय शिक्षा,शहीदनगर नगरपालिकाको इच्छा।"

२.३लक्ष्य

यस नगरपालिकाले पाँच वर्षभित्र प्राप्तगर्ने लक्ष्यः "**विद्यालय शिक्षामाव्यवहार कुशल सिपमा आधारित शिक्षण सिकाइ मार्फत गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गरि दक्ष प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।** "

२.४ उद्देश्य

२.४.१ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरवृद्धि गर्नु।

२.४.२विद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधारलाई सुधार गरी व्यवहार कुसल सिपमा आधारित सिकाइमैत्री बातावरण सृजना गर्नु ।

२.४.३ सबै बालबालिकाहरुका लागि गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसरउपलब्ध गराउनु।

२.४.४ माध्यमिक तह र प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरि सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु।

२.४.५ सबै नागरिकका लागि जीवनपर्यन्त र निरन्तर सिकाइमा अवसर उपलब्ध गराउनु।

२.४.६ विद्यालयहरुमा सुशासन प्रवर्धन गरि सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धि गर्नु।

२.४.७ विद्यालयलाई भय, विभेद र दुव्र्यवहारमुक्त तथा विविधता अनुकूल बनाइसबै बालबालिकालाई सिकाइको समान अवसर प्रदान गर्दै विद्यार्थीहरूको अन्तरनिहित प्रतिभा प्रस्फुटन गर्ने वातावरण तयार गर्ने ।

२.४.८सबै विद्यालयहरुमा स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम प्रभाकारि कार्यान्वयनको व्यवस्था गर्नु।

२.४.९शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्दी गरी बालमैत्री शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप अवलम्बन गर्ने वातावरण तयार गर्नु ।

२.४.१०आपतकालीन, संकटपूर्ण र महामारीजस्ता जोखिमपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाकोशिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नु।

२.४.११ विद्यालय तहको शिक्षामा लैङ्गिक समता र समावेशीता सुनिश्चित गर्नु।

२.४.१२ सिर्जनशील, दक्ष प्राविधिक, नैतिकवान, जीवनोपयोगी सीपयुक्त र सकारात्मक सोच भएको सचेत नागरिक तयार गर्नु।

२.५ रणनीतिहरु

२.५.१ सबै बालबालिकाहरुको पहुँचमा गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल शिक्षा पुऱ्याउन वालविकास केन्द्रहरुको नक्साङ्कनका आधारमा सुलभ दूरीमा विद्यालय व्यवस्थापन गर्ने र न्यूनतम मापदण्डको सुविधा सहित विद्यार्थी भर्ना अभियान चलाउने ।

२.५.२ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरि गुणस्तर वृद्धि गर्न सुशासन, प्रभावकारी नीतिगत व्यवस्था, बालमैत्री वातावरण, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकास, अभिभावकसचेतना, शिक्षकको पेशागत दक्षताको विकास जस्ता पक्षहरुमा जोड दिने।

२.५.३ माध्यमिक तथा प्राविधिक शिक्षामा सबैकोपहुँच सुनिश्चित गरि सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्न शैक्षिक सुशासन, नीतिगत व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, बालमैत्री वातावरण, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकास, अभिभावक सचेतना, शिक्षकको पेशागत दक्षताको विकास, अनुगमन, सुपरीवेक्षण, निर्देशन तथा मूल्याङ्कन जस्तापक्षहरुमा जोड दिने।

२.५.४ सबै नागरिकका लागि जीवनपर्यन्त र निरन्तर सिकाइमा अवसर उपलब्ध गराउनको लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सुद्दिढिकरण गरी अनैपचारिक शिक्षालाई निरन्तरता दिने।

२.५.५ विद्यालयहरुमा सुशासन प्रवर्धन गरि सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धि गर्न विद्यालयहरुमा उत्तरदायित्व बोध भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने, सुशासन प्रवर्धन मापक सूचकहरु निर्धारण गरि सुशासन प्रवर्धनको मापन गर्ने साथै निरीक्षण, अनुगमन, सुपरीवेक्षण र निर्देशन जस्ता गतिविधिलाई प्रभावकारी बनाउन जोड दिने ।

२.५.६ स्वतन्त्र र भयरहित सिकाइ पद्धति बारे शिक्षकहररूलाई संवेदनशिल बनाउन अवश्यक तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

२.५.७ विद्यालयमा आपतकालीन, संकटपूर्ण र महामारी जस्ताजोखिमपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न वैकल्पिक विधि, माध्यम, पद्धतिको विकास गरि कार्यान्वयनमा ल्याउने।

२.५.८ विद्यालय तहको शिक्षामा लैङ्गिक समता र समावेशीताका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न निश्चित नीति नियम निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि जोड दिने।

२.५.९ प्राविधिक,सिर्जनशील, दक्ष, नैतिकवान, जीवनोपयोगी सीपयुक्त र सकारात्मक सोच भएको सचेत नागरिक तयार गर्न सृजनात्मक सिकाइ, अतिरिक्त क्रियाकलाप, प्रयोगात्मक सिकाइ वातावरण तथा बालमैत्री शिक्षण पद्धतिको प्रयोगमा जोड दिने।

२.५.१०वालमैत्री र सहज शिक्षण सिकाइ वातावरणका लागि अवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गर्ने ।

२.५.११आधारभुत तहका सबै कक्षाहरुमा स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गर्ने ।

२.५.१२अवश्यकता तथा मागका अधारमा व्यवहारकुशल सिपमा आधारित सिकाइ सिप विकास गर्न शिक्षक तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

२.६कार्यनीतिहरु

२.६.१ सबै बालबालिकाहरुको पहुँचमा गुणस्तरीय प्रारम्भिक बाल शिक्षा पुऱ्याउन वालविकास केन्द्रहरुको नक्साङ्कनकाआधारमा सुलभ दूरीमा विद्यालय व्यवस्थापन गरि न्यूनतम मापदण्डको सुविधा सहित विद्यार्थी भर्ना अभियान चलाइनेछ ।

२.६.२ अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरि गुणस्तर वृद्धि गर्न सुशासन, प्रभावकारी नीतिगत व्यवस्था, बालमैत्री वातावरण, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकास, अभिभावकसचेतना, शिक्षकको पेशागत दक्षताको विकास जस्ता पक्षहरुमा जोड दिइनेछ।

२.६.३ माध्यमिक तथा प्राविधिक शिक्षामा सबैकोपहुँच सुनिश्चित गरि सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्न शैक्षिक सुशासन, नीतिगत व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन, बालमैत्री वातावरण, विद्यालयको भौतिक पूर्वाधारको विकास, अभिभावक सचेतना, शिक्षकको पेशागत दक्षताको विकास, अनुगमन, सुपरीवेक्षण, निर्देशन तथा मूल्याङ्कन जस्तापक्षहरुमा जोड दिइनेछ।

२.६.४ सबै नागरिकका लागि जीवनपर्यन्त र निरन्तर सिकाइमा अवसर उपलब्ध गराउनको लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सुदृढिकरण गरी अनैपचारिक शिक्षालाई निरन्तरता दिइनेछ ।

२.६.५ विद्यालयहरुमा सुशासन प्रवर्धन गरि सिकाइ उपलब्धि अभिवृद्धि गर्न विद्यालयहरुमा उत्तरदायित्व बोध भएका जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने, सुशासन प्रवर्धन मापक सूचकहरु निर्धारण गरि सुशासन प्रवर्धनको मापन गर्ने साथै निरीक्षण, अनुगमन, सुपरीवेक्षण र निर्देशन जस्ता गतिविधिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

२.६.६ स्वतन्त्र र भयरहित सिकाइ पद्धति बारे शिक्षकहररूलाई संवेदनशिल बनाउन अवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।

२.६.७ विद्यालयमा आपतकालीन, संकटपूर्ण र महामारी जस्ताजोखिमपूर्ण परिस्थितिमा पनि बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न वैकल्पिक विधि, माध्यम, पद्धतिको विकास गरि कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

२.६.८ विद्यालय तहको शिक्षामा लैङ्गिक समता र समावेशीताका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न निश्चित नीति नियम निर्माण गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

२.५.९ प्राविधिक,सिर्जनशील, दक्ष, नैतिकवान, जीवनोपयोगी सीपयुक्त र सकारात्मक सोच भएको सचेत नागरिक तयार गर्न सृजनात्मक सिकाइ, अतिरिक्त क्रियाकलाप, प्रयोगात्मक सिकाइ वातावरण तथा बालमैत्री शिक्षण पद्धतिको प्रयोगमा जोडदिइनेछ ।

२.६.१०वालमैत्री र सहज शिक्षण सिकाइ वातावरणका लागि अवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।

२.६.११आधारभुत तहका सबै कक्षाहरुमा स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गरिनेछ ।

२.६.१२अवश्यकता तथा मागका अधारमा व्यवहारकुशल सिपमा आधारित सिकाइ सिप विकास गर्न शिक्षक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।

२.७ अपेक्षित मुख्य उपलब्धि

शिक्षा क्षेत्रको योजनाको अन्त्य सम्ममा निम्नानुसारको मुख्य उपलब्धि प्राप्तहुने अपेक्षा गरिएको छः

१. सबै बालबालिकाहरूमागुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकासशिक्षाको पहुँच र अवसर पुगेको हुनेछ ।

२. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा प्रविधिको पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

३. माध्यमिक तथा प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार आएको हुनेछ ।

४. सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक पूर्वाधार सहितको उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुनेछ ।

५. आधारभूत तहमा कार्यान्वयनमा रहेको स्थानीय पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भईदैनिक जीवनका लागि आवश्यक व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू,स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा,सीप तथा ज्ञान, सकारात्मक सोच, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएको हुनेछ ।

६. प्रविधिमैत्री, क्षमतावान् र सक्षम शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार भएको हुनेछ।

७. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्त भएकोहुनेछ।

८. विद्यालय तहको शिक्षामा लैङ्गिक समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागिगुणस्तरीय शिक्षाको अवसर सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

९. विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थामा सुधारका साथै स्वच्छ खानेपानी तथा वालवालिका मैत्रि शौचालयको व्यवस्था भएको हुनेछ।

१०. छात्रवृत्तिमा आधारित अवसरको मूल्यको व्यवस्था गरि बालबालिकाहरुलाई शिक्षाको अवसरसुनिश्चित भएको हुनेछ।

११. हरेक परिस्थितिमा बालबालिकालेभौतिक तथा मनोवैज्ञानिक सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्नेअधिकारसुनिश्चित भएको हुनेछ।

१२. समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री वातावरण निर्माण भइ विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुशासन प्रवर्धन भएको हुनेछ।

१३. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भइ बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी प्रणालीमा विकास भएको हुनेछ।

१४. प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनकासमस्या तथा चुनौतीहरु सम्बोधन गरीआवश्यकतामा आधारित योजना निर्माण भएको हुनेछ।

२.८ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

शहीदनगर नगरपालिकाले ५ वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना (२०८०-२०८९) का मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य निम्न बमोजिम निर्धारण गरीएको छ -

तालिका २.१ मुख्य कार्य सम्पादन सूचक तथा लक्ष्य

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
१	**प्रारम्भिकवालविकास र शिक्षा**										
१.१	कूल भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	९७.५	९८.०	९८.५	९९.०	१००		१००		
		प्रदेश	९९.४								
		राष्ट्रिय	९४.९								
१.२	खुद भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	६६.७	६८.०	७०.०	७५.०	८०.०	८५.०	१००		
		प्रदेश	६८.१								
		राष्ट्रिय	७२.५								
१.३	कक्षा १ मा प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभवप्रासबालबालिका प्रतिशत	स्थानीय	७७.८	८०.०	८५.०	९०.०	९५.०	१००	१००		
		प्रदेश	६२.९								
		राष्ट्रिय	७६.७								
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत	स्थानीय	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००		

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत (ECD Facilitator Training)	स्थानीय	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
२.	**आधारभूत शिक्षा**										
२.१	कक्षा १ मा खुद भर्ना दर प्रतिशत	स्थानीय	९८.३	९९.०	९९.५	१००	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९६.७								
		राष्ट्रिय	९५.९								
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना कुल प्रवेशदर प्रतिशत	स्थानीय	१२१.४	१२०	११८	११५	११०	१०५	१००		
		प्रदेश	१२८.८								
		राष्ट्रिय	१२५.७								
२.३	कक्षा १ – ५ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	९८.०	९८.५	९९.०	९९.५	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९७.४								
		राष्ट्रिय	९७.१								
२.४	कक्षा १ – ५ मा कुल भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	१३५.९	१३५.०	१३०.०	१२५.०	१२०.०	११५.०	१०५.०		
		प्रदेश	१२४.०								
		राष्ट्रिय	१२९.५								
२.८	कक्षा ३– ५ पुरा गर्ने दर प्रतिशत	स्थानीय	५८.२९	६५.०	७०.०	७५.०	८०.०	९०.०	१००		
२.९	कक्षा १–५ मा भर्ना भएका ५– ९ वर्ष भन्दा माथिका वालवालिका प्रतिशत	स्थानीय	२७.०८	२५.०	२०.०	१५.०	१०.०	५.०	०.०		
		राष्ट्रिय	२२.०२								

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
२.१०	कक्षा १–५ कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	स्थानीय	०.८४	०.८४	०.९०	०.९५	०.९७	१.०	१.०		
		प्रदेश	०.९७								
		राष्ट्रिय	०.९३								
२.११	कक्षा १ – ८ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	९६.८	९७.०	९७.५	९८.०	९९.०	१००	१००		
		प्रदेश	९६.३								
		राष्ट्रिय	९६.१								
२.१२	कक्षा १ – ८ मा कुल भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	१०९.१	१०८.०	१०६.०	१०४.०	१०२.०	१००	१००		
		प्रदेश	१०८.१								
		राष्ट्रिय	११९.३								
२.१३	आधारभूतकक्षा ६मा भर्ना भइ कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर	स्थानीय	७०.८४	८०.०	८५.०	९०.०	९५.०	१००	१००		
२.१४	कक्षा ६– ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	स्थानीय	१.१५	१.१०	१.०५	१.०३	१.०	१.०	१.०		
		प्रदेश	०.९७								
		राष्ट्रिय	०.९४								
२.१५	कक्षा १ – ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	स्थानीय	०.९०	०.९५	०.९७	०.९९	१.००	१.०	१.०		
		प्रदेश	०.९७								
		राष्ट्रिय	०.९३								
२.१६	विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको	१–५	१.७	१.५	१.०	०.५	०.०	०.०	०.०		

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
	प्रतिशत	१–८	५.४	५.०	४.०	३.०	२.०	०.०	०.०		
२.१७	आधारभुत तह (१–८) को महिला शिक्षक प्रतिशत										
२.१८	कक्ष (१–५) उत्तिर्ण दर	स्थानीय	८६.९	९०.०	९५.०	१००	१००	१००	१००		
		प्रदेश	८९.०								
		राष्ट्रिय	८८.५								
२.१९	कक्ष (१–५) दोहोर्याउने दर	स्थानीय	१०.४	६.४	१.०	०.०	०.०	०.०	०.०		
		प्रदेश	७.८								
		राष्ट्रिय	७.८								
२.२०	कक्ष (१–५) छाड्ने दर	स्थानीय	१.६	१.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०		
		प्रदेश	२.२								
		राष्ट्रिय	२.६								
२.२१	कक्ष (६–८) उत्तिर्ण दर	स्थानीय	९६.३	९७.०	९९.०	१००	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९५.२								
		राष्ट्रिय	९५.१								
२.२२	कक्ष (६–८) दोहोर्याउने दर	स्थानीय	१.९	१.५	१.०	०.०	०.०	०.०	०.०		
		प्रदेश	१.०								
		राष्ट्रिय	१.४								

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
२.२३	कक्ष (६–८) छाड्ने दर	स्थानीय	१.५	१.०	०.५	०.०	०.०	०.०	०.०		
		प्रदेश	३.३								
		राष्ट्रिय	३.३								
३.	**माध्यमिक शिक्षा (९–१२)**										
३.१	कक्षा ९– १० को कूल भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	८८.२	९०.०	९५.०	१००	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९९.५								
		राष्ट्रिय	९८.४								
३.२	कक्षा ९– १० को खुद भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	६७.८	७०.०	७५.०	८०.०	९०.०	१००	१००		
		प्रदेश	७५.७								
		राष्ट्रिय	७६.५								
३.३	कक्षा ९– १२ को कूल भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	८४.१	८७.०	९०.०	९३.०	९६.०	१००	१००		
		प्रदेश	९०.०								
		राष्ट्रिय	८३.४								
३.४	कक्षा ९– १२ को खुद भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	५८.४	६०.०	६५.०	७५.०	८०.०	८५.०	९०.०		
		प्रदेश	६२.२								
		राष्ट्रिय	५७.४								
३.५	कक्षा ११– १२ को कूल भर्नादर प्रतिशत	स्थानीय	७३.९	७८.०	८३.०	८८.०	९५.०	१००	१००		
		प्रदेश	७१.५								
		राष्ट्रिय	६६.४								
३.६	कक्षा ११– १२ को खुद भर्नादर	स्थानीय	३५.१	४०.०	५०.०	६०.०	७०.०	८०.०	१००		

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
	प्रतिशत	प्रदेश	३६.०								
		राष्ट्रिय	३६.०								
३.७	कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर	स्थानीय	९९.३९	९९.५	१००	१००	१००	१००	१००		
३.८	कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर	स्थानीय	५६.९३	६०.०	६५.०	७०.०	८०.०	९०.०	१००		
३.९	कक्षा १– १२ मा कुल भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	स्थानीय	०.९०	०.६	०.४	०.२	०.१	०.०	०.०		
३.१०	कक्षा ९ –१२महिला शिक्षक प्रतिशत	स्थानीय									
२.११	कक्ष (९– १०) उत्तिर्ण दर	स्थानीय	९९.६	१००	१००	१००	१००	१००	१००		
		प्रदेश	९७.४								
		राष्ट्रिय	९६.६								
२.१२	कक्ष (९– १०) दोहोऱ्याउने दर	स्थानीय	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०		
		प्रदेश	१.६								
		राष्ट्रिय	२.२								
२.१३	कक्ष (९– १०) छाड्ने दर	स्थानीय	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०	०.०		
		प्रदेश	०.५								

क.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
		राष्ट्रिय	०.७								
४	**प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा**										
४.१	कक्षा ९ – १२ मा भर्ना भएका मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी प्रतिशत										
४.२	प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिकरुपले सक्रिय जनशक्ति %										
५	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**										
५.१	आधारभुत तह (कक्षा १-५)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)										
५.२	आधारभुत तह (कक्षा ६-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)										
५.३	आधारभुत तह (कक्षा १-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)										
५.४	आधारभुत तह (कक्षा ९-१०) मा										

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
	विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)										
५.५	आधारभुत तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)										
६	**उच्च शिक्षा**										
६.१	उच्च शिक्षामा कुल भर्ना दर										
६.२	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात										
६.३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर										
७.	**अनौचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ**										
७.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर		५७.८०	६०.०	७०.०	८०.०	८५.०	९०	१००		
७.२	१५ – २४ वर्षको साक्षरता दर		४७.८०								
७.३	१५वर्ष माथिको साक्षरता दर										

क्र.सं.	सूचकहरु	राष्ट्रिय/ प्रदेश/ स्थानीय	आधार वर्ष (२०७९)	लक्ष्य						सूचकको श्रोत	कार्यसम्पादन सूचनाको श्रोत
				२०८०	२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८९		
७.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता(१५ वर्षभन्दा माथि)		०.९	०.७	०.५	०.३	०.१	०.०	०.०		
८	**शिक्षामा लगानी**										
८.१	संघ सरकारको बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत	राष्ट्रिय	११.६४	११.६४	१५.००	१७.००	२०.००				
८.२	स्थानीय बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत	स्थानीय									

२.९ वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण र योजना निर्माणमा अवलम्बन गरिएका पक्षहरुः

शहीदनगर नगरपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रको माग र आवश्यकतालाई मध्यनजर गर्दै गुणस्तरीय शिक्षामा जेड दिइ समृद्द समाज रूपान्तरणका लागि सक्षम, दक्ष प्राविधिक, स्वाबलम्वी र प्रतिस्पर्धी मानव स्रोतको विकास गर्न समस्या तथा चुनौतीहरू के के छन् ? भन्ने विषय उठान गरि वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ। पहिलो चरणमा योजना तथा कार्यक्रमको गन्तव्य वा अपेक्षित प्रभाव पहिचान गरिएको छ। गन्तव्य पहिचान गरिसकेपछि गन्तव्यमा पुग्ने आवश्यकताका आधारमा पछिल्ला चरणहरू क्रमशः पहिचान गरिएको छ। गन्तव्यमा पुग्ने आधारका रूपमा रहने यस्ता उपलब्धिहरूका पनि श्रृङ्खलाहरू हुन सक्ने भएकाले, तत्कालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपलब्धिहरू क्रमशः पहिचान भएका छन्। पहिचान गरिएका उपलब्धिहरू प्राप्त भए नभएको वा के कति मात्रामा उपलब्धि प्राप्त भए भन्ने आधारमा निर्धारण गर्नका लागि उपलब्धि सूचकहरू तयार भएका छन्।

शहीदनगर नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरि उपलब्धि अवस्थाका आधारमा विद्यमान समस्या तथा चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। वर्तमान अवस्थाको समग्र विश्लेषण गरि चुनौतीहरूको पहिचान गरिएको छ भने प्रत्येक उपक्षेत्रको अलग-अलग विस्तृत रूपमा वर्तमान अवस्थाको विश्लेषण गरि समस्या तथा चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। समग्रमा विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गरि गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्ने र विद्यालय तहको शिक्षामा समता तथा समावेशिताको प्रत्याभूति गर्ने कार्यमा अपेक्षित सफलता प्राप्त गर्न अझै पनि चुनौतीहरू रहेका छन्।

नेपालको संविधानले समतामूलक तथा न्यायपूर्ण समाज विकास गर्ने दृष्टिकोण राखेको छ। यसका लागि आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरण आवश्यक छ।समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको आकांक्षा पूरा गर्न नेपाल सरकारले विकासको २५ वर्षे दीर्घकालीन सोच तयार गरि सोही अनुरुप पन्ध्रौं योजना २०७६-२०८० विकास गरेको छ। यो दीर्घकालीनआकांक्षा पूरा गर्न शिक्षा क्षेत्रले पनि योगदानगर्नुपर्ने आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरि यस नगरपालिकाले पनि शिक्षा क्षेत्रको १० वर्षे योजनाको अपेक्षित प्रभाव वा गन्तव्य पहिचान गरेको छ।

योजनाको गन्तव्यमा पुग्नका लागि आवश्यक हुने उपलब्धि सूचकहरू तयार गरिएको छ। यस्ता उपलब्धिहरु तत्कालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन प्रकृतिका छन्। यस योजनाको दीर्घकालीन अपेक्षित उपलब्धि २१ औं शताब्दीको आवश्यकतालाई सम्बोधन तथा अवसरलाई उपयोग गर्न सक्ने सामाजिक मूल्य मान्यताप्रति सचेत तथा समता र समावेशितालाई आत्मसात् गर्ने नागरिक तयार हुने रहेको छ। मध्यकालीन अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्नका लागि

गुणस्तरीय विद्यालय शिक्षा अधिकारका रूपमा स्थापित भई सबैका लागि सहज पहुँच सहभागिता र निरन्तरताको सुनिश्चिततासहित समता र समावेशिता प्रवर्धन हुने जस्ता व्यवस्था राखिएको छ। यसका साथै अल्पकालीन अपेक्षित उपलब्धिको रुपमा ८ ओटा अपेक्षित मुख्य उपलब्धिहरू तय गरि परिच्छेद २ मा उल्लेख गरिएको छ। यी उपलब्धि प्राप्त भएको सुनिश्चित गर्नका लागि उपलब्धि सूचकहरू तयार गरि परिच्छेद ७ मा मुख्य उपलब्धि सूचकहरू र समग्र उपलब्धि सूचकहरू तयार गरिएको छ।

फरक फरक स्तरका उपलब्धिहरू तयार गरेपछि ती उपलब्धिका लागि के कस्ता नतिजाहरू आवश्यक हुने हो भन्ने कुरा तय गरिएको छ। उदाहरणका लागि सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित हुने भन्ने उपलब्धि प्राप्तिका लागि सबै बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूमान्यूनतम् भौतिक पूर्वाधार, शैक्षिक सामग्री, सरसफाइ तथा स्वच्छताको प्रबन्ध, न्यूनतम् योग्यता पुगेका, तालिम प्राप्त र उत्प्रेरित शिक्षक, पौष्टिक तथा स्वास्थकर दिवाखाजा, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, बालमैत्री वातावरण, स्वतन्त्र सिकाइ, प्रकोप तथा महामारीमा वैकल्पिक सिकाइ, समता तथा समावेशी सिकाइजस्तानतिजाहरू रहेका छन्।

नतिजा प्राप्तिका लागि विभिन्न रणनीति तथा क्रियाकलापहरू आवश्यक हुन्छन्। एउटा नतिजाका लागि एक वा एकभन्दा बढी क्रियाकलापहरू आवश्यक हुन सक्दछन् भने एउटा क्रियाकलाप एक वा एकभन्दा बढी नतिजासँग पनि सम्बन्धित हुन सक्दछ। यी रणनीति तथा क्रियाकलापका लागि कार्यान्वयन प्रबन्ध तथा आवश्यक स्रोत तथा साधनाको आकलन पनि गरिएको छ। उल्लिखित नतिजाको श्रृङ्खलासहित उपलब्धि तथा गन्तव्य प्राप्तिका लागि अपेक्षित स्रोत साधन, संरचना, उत्तरदायित्व, साझेदार तथा सरोकारवालाहरूको सकारात्मक सहयोग तथा सहकार्यमा निरन्तरता हुने मान्यताहरूका आधारमा यो योजना तर्जुमा गरिएको छ।

परिच्छेद ३

विद्यालयशिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरु

परिचय

यस शिक्षा क्षेत्रको योजना सन् २०८०-२०८९ का लागि पहिचान गरिएकाविद्यालय शिक्षाका दृष्टिकोण तथा उद्देश्यहरूका आधारमा प्रमुख क्रियाकलापहरू निर्धारण रलक्ष्यहरू आंकलन गरि पाँच वर्षका लागि लागत अनुमानसहितयोजनाको खाका तयार गरिएको छ। साथैशिक्षा क्षेत्रको योजनाको सन्दर्भ रविद्यालय क्षेत्रको वर्तमान अवस्थाको समग्र समीक्षा गरिएको छ। यसले शिक्षा क्षेत्रको योजनाकोआवश्यकता तथा प्राथमिकता पहिचान गर्ने आधार तयार गरेको छ।

यसपरिच्छेदमा विद्यालय क्षेत्रअन्तर्गतका विभिन्न उपक्षेत्रहरूः बालिवकास र शिक्षा,आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षा र अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरुको वर्तमानअवस्थाको समीक्षा गरी चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ भने पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन रशिक्षकको पेशागत विकास तथा व्यवस्थापनजस्ता सबैजसो उपक्षेत्रसँग अन्तर विषयहरूको वर्तमान अवस्थाकोसमीक्षा गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। यसमा प्रत्येक उपक्षेत्र र अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरुकोवर्तमान अवस्थाकोसमीक्षा र पहिचान गरिएका चुनौतीहरूलाई दृष्टिगत गरेर योजनाका उद्देश्य, चुनौतीहरू सामना गरि उद्देश्य प्राप्तिका लागि आवश्यक उपक्षेत्रगत रणनीतिहरू र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यहरूनिर्धारण गरिएको छ।

३.१प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाः

३.१.१ परिचय

नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३९ बालबालिकाको हकको उपधारा (३) मा "प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ" भनी उल्लेख गरेको छ, साथै शिक्षा ऐन २०२८ को आठौं संशोधनले बालविकास शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अंगको रूपमा मान्यता दिएको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमले बालबालिकालाई लेखपढ गराउने वा अक्षर तथाअङ्क चिनाउने कार्यमा जोड दिनेभन्दा बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्नुका साथैआधारभूत शिक्षाको लागि तयार गराउन सहयोग गर्नुपर्छ। प्रारम्भिक बालविकास चार वर्ष उमेर पुगेकाबालबालिकाका लागि एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाकोव्यवस्था नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६ मा उल्लेखभएको र नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि सोही व्यवस्था गरिएको सन्दर्भमा यस शिक्षा योजनामा पनिएकवर्षे

बालविकास कार्यक्रम समावेश गरिएको छ। सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था, स्थानीय सरकार,समुदाय, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहयोगले यस पालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाकार्यक्रम विस्तारमा महत्त्वपूर्ण उपलब्धि हासिल भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको प्रारम्भिक कक्षाका लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु स्थानीय सरकारको दायित्व भित्र पर्दछ। यसै कुरालाई मध्यनजर गरेरशहीदनगर नगरपालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने प्रयास स्वरुप कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

शहीदनगर नगरपालिकामा सामुदायिक विद्यालय ३१ ओटा, मदरसा विद्यालय ५ ओटा, विद्यालयमा आधारित बालविकास ३१ ओटा र सामुदायिक अध्ययन केन्द्र । । । । ओटा रहेको छ । निजी विद्यालय २१ वटा सञ्चालनमा रहेको छ । । । । । । । ।मा.वि. मा । । । । प्राविधिक विषयको समेत अध्यापन भईरहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार ३–४ वर्ष उमेरको कूल जनसंख्या ३०७५ रहेको रनगरपालिकामा२७३८ जना बालबालिका बालविकास केन्द्रमा भर्ना भएका छन्। कक्षा १ मा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा अनुभव सहितको भर्नादर ७७.८०प्रतिशत रहेको छ। प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कार्यरत सहजकर्ताहरुमध्ये १०० प्रतिशत न्यनतम योग्यता र तालिम प्राप्त महिला रहेका छन् । यसरी हेर्दा यस नगरपालिकामा कार्यरत सबै सहजकर्ताहरु नेपाल सरकारले तोकेको न्यूनतम् शैक्षिक योग्यता पूरा भएको देखिन्छ।

भौतिक रुपमा हेर्दा प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम् मापदण्ड निर्देशिका २०६७ (पहिलो संशोधन(२०७५) अनुसार यस पालिका अन्तर्गत अधिकतम बालविकास केन्द्रको न्यूनतम् मापदण्ड नपुगेको देखिन्छ। प्रायःबालविकास केन्द्रहरु बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री, लैङ्गिक मैत्री बन्न सकेका छैनन्। एकातिर सहजकर्ताका लागि उत्प्रेरणा र मनोवल वढाइ पेशामा क्रियाशील बनाउन पारिश्रमि न्यून छ भने अर्कातिर उनीहरुका लागि पुनर्ताजगी तालिमको आवश्यकता रहेको छ ।

प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरु -

१. सबै बालविकास शिक्षकहरूलाई सरकारले ताकेअनुसारको न्युनतम तलब उपलब्ध गराउन।
२. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा न्यूनतम् मापदण्ड पूरा गर्ने।
३. तोकिएको उमेरमा बालविकास कक्षामा भर्ना गराउने।

३.१.३ उद्देश्य

सबै बालबालिकाहरुलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्नु बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमको प्रमुख उद्देश्य हो।यो उद्देश्य परिपूर्तिका लागि शिक्षा क्षेत्रको योजनाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षासम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ-

१. चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको वालविकास केन्द्रमा भर्ना सुनिश्चित गरि वालवालिकाको सर्वाङ्गीण विकास गर्नु।
२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको मपदण्ड र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु।
३. बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु।

३.१.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ -

१. प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम् मापदण्ड निर्देशिका २०६७ (पहिलो संशोधन २०७५) अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ।
२. माग र आवश्यकताका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमको नक्शाङ्कन र पुनर्वितरणगरि गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सेवा उपलब्ध गराइने छ।
३. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा एकजना सुसारेको व्यवस्थाका लागि क्रमशः कार्यक्रम ल्याइनेछ।
४. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको प्रभावकारिताका लागि परिवार, समुदाय,र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाइने छ।
५. गर्भवती र नवजात शिशु पोषणका बारेमा ध्यान दिन अभिभावक सचेतना कार्यक्रमसञ्चालनगरिनेछ।

३.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. सबै बालबालिकाहरूले गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर पाएका हुनेछन् ।

ख) प्रमुखनतिजाहरू

१. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरु "प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम् मापदण्ड निर्देशिका २०६७ (पहिलो संशोधन २०७५)" अनुसार मापदण्ड पूरा भएका हुनेछन्।

२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकासतथा शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने वातावरण तयार हुनेछ।

३. सबै प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरु मन्टेश्वरी विधिमा आधारित तालिम प्राप्त गर्नेछन्।

४. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि परिवार,समुदाय,गैरसरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाइनेछ।

ग) प्रमुखक्रियाकलापहरूतथालक्ष्य निर्धारण

तालिका ३.१ प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (वर्ष५)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५			
१	प्रारम्भिक बालविकास सम्बन्धी न्यूनतम् मापदण्डको प्रवोधिकरण	पटक	१					१	१	नगरपालिका
२	बालविकास सहजकर्ताका लागि मन्टेश्वरी विधिमा आधारित तालिम	जना	८०					८०	८०	नगरपालिका
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरुको नक्शाङ्कन र पुनर्वितरण	पटक	१					१	१	नगरपालिका
४	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा एकजना सुसारे कर्मचारीको व्यवस्था	संख्या		३१					३१	संघ/प्रदेश/ नगरपालिका
५	गर्भवती र नवजात शिशु पोषणमा अभिभावक सचेतना कार्यक्रमसञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		शिक्षा रस्वास्थ्य शाखा

६	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	५	नगरपालिका
७	प्रारम्भिक बालविकास शिक्षकको पेसागत क्षमता विकास	संख्या		८०		८०			१६०	नगरपालिका
८	सिकाइ क्रियाकलाप सहजीकरणमा मातृभाषाको प्रयोग तालिम	संख्या		७५			७५		१५०	विद्यालय
९	प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाकोशिक्षकहरूको पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधावृद्धि	पटक		१			१		२	संघ/प्रदेश/नगरपालिका

३.२आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

"आधारभूत शिक्षा"भन्नालेप्रारम्भिकबालशिक्षादेखिककक्षाआठसम्मदिइनेशिक्षाहो।विद्यालय क्षेत्र सुधार योजनाले विद्यालय शिक्षाको पुनर्संरचना गरेर कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेपछि विद्यालय शिक्षा हाल दुई तहको भएको छ। प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहलाई मिलाएर बनाइएको आधारभूत तहलाई संविधानको धारा ३१ (१) मा नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ। गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाले गरिबी घटाउन मद्दत गर्ने र व्यक्तिको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सक्ने तथा यसबाट समाज र राष्ट्रलाई नै विकासको पथमा अगाडि बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनहरूले देखाएका छन्। युनेस्कोको एउटा प्रतिवेदनले यदि कम आय भएका मुलुकका सबै विद्यार्थीहरूले आधारभूत पढाइ सीप हासिल गरेर विद्यालय छाड्ने हो भने विश्वको १७ करोड १० लाख मानिसलाई गरिबीबाट माथि उठाउन सकिने तथ्य प्रकाशन गरेको छ। आधारभूत तहको शिक्षाको महत्वलाई दृष्टिगत गरेर नै यसलाई योजनाबद्ध रूपमाव्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउनका लागि शहीदनगर नगरपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षाअन्तर्गत कक्षा १ देखि ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर तथासमता र व्यवस्थापकीय प्रवन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमाचुनौतीहरू पहिचान गरिआगामी दश वर्षका लागि यस तहको शिक्षा विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुखक्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ।

संविधानले विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्र उल्लिखित गरेतापनिसबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनैतहका सरकार जिम्मेवार हुनुपर्ने देखिन्छ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

शहीदनगर नगरपालिका भित्र हाल कक्षा १-३ सञ्चालित....... ,कक्षा १-५सञ्चालित........,कक्षा १-८ सञ्चालित .... , कक्षा १-१० सञ्चालित.........ओटा, कक्षा १-१२ सञ्चालित२ ओटा, र मदरसा ५ओटा गरी जम्मा ३१ओटा समुदायिक विद्यालय सञ्चालनमा रहेको छ।जस अन्तर्गत आधारभुत तह(१-८)मा जम्मा ....ओटा विद्यालयमा सञ्चालित रहेको अवस्था छ। विद्यार्थी संख्याका आधारमा दरबन्दी नरहेको तथा शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा बहुकक्षा शिक्षणको अधिक विद्यालयमा

अभ्यास भइरहेकोले विद्यार्थी संख्याका आधारमा शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण गर्नु आवश्यक रहेको छ।

सामुदायिक विद्यालय आधारभूत (कक्षा १–५) मा ६९६०, आधारभूत (कक्षा ६–८) मा २३३८, माध्यमिक (कक्षा ९–१०) मा ९५० र माध्यमिक (कक्षा ११–१२) मा ३२० गरी जम्मा १०५६८ विद्यार्थी रहेका छन् । जसमध्ये छात्रा ५३६६ र छात्र ५२०२ रहेको छ (इमिस–२०७९) । निजी विद्यालयतर्फ जम्माविद्यार्थी ३४५५ रहेको छ । जसमध्ये छात्रा १२७० र छात्र २१८५ रहेको छ (इमिस–२०७९) ।

आधारभुत तह कक्षा १ मा नवप्रवेशीमध्ये पारम्भिक बालविबास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको भर्ना दर ७७.८ प्रतिशत रहेको छ । कक्षा १ मा कुलप्रवेश दर १२१.४ प्रतिशत रहेको छ । कक्षा १ मा खुदप्रवेश दर ९८.३ प्रतिशत रहेको छ । आधारभुततह कक्षा १ देखि ५ सम्मको कुलभर्नादर १३५.९ प्रतिशत रहेको छ । कक्षा १–५ सम्मको खुदभर्ना दर ९८.०प्रतिशत रहेको छ । कक्षा ६– ८ को टिकाउदर ७०.८४ प्रतिशत रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयमा आधारभूत (कक्षा १–५) तहमा उत्तीर्ण प्रतिशत ८६.९ प्रतिशत, कक्षा दोहोर्याउने दर १०.४ प्रतिशत र बीचैमा कक्षा छोड्ने दर १.६ प्रतिशत रहेको छ । आधारधूततह (कक्षा ६–८) मा कक्षा उत्तीर्णदर ९६.३ प्रतिशत, कक्षा दोहोर्याउनेदर १.९ प्रतिशत र बीचैमा कक्षा छोड्ने दर १.५ प्रतिशत रहेको छ ।

आधारभूत शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरु -

१. निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।
२. सिकाइकोगुणस्तर अभिवृद्धि गरी विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधारल्याउने।
३. विद्यालयकोप्रशासनिक, भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई अपाङ्ग मैत्री, बालमैत्री बनाउने।
४. विद्यालय व्यवस्थापन तथा जनसहभागितामा परिवार, समुदाय,गैरसरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने।
५. सूचनातथासञ्चारप्रविधिमादक्षतावृद्धिगरि शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्गले प्रयोग गर्ने।

३.२.३उद्देश्य

यस योजनालेआधारभूत शिक्षासम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्य राखेको छ -

१. अनिवार्यतथानिःशुल्कआधारभूतशिक्षाकोप्रभावकारीकार्यान्वयनगर्दै समतामूलकपहुँचरसहभागितासुनिश्चितगर्नु,
२. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी राष्ट्रिय औसत उपलब्धी बराबर बनाउने,
३. विद्यालयको भौतिक, शैक्षिक र व्यवस्थापकीय वातावरणमा सुधार गरिबालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित र जवाफदेहीबनाउनु,

३.२.४रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ -

१. विद्यालय नक्साङ्कनमार्फत्सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालय दरबन्दीलाई पुनर्वितरण तथा समायोजनगर्ने।
२. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नस्थानीय सरकारलेआवश्यक कानुन तर्जुमा तथा आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने।
३. विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरूको यथार्थविवरणसङ्कलन गरि उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने।
४. वैकल्पिक/अनौपचारिक/खुला/परम्परागतशिक्षा तथा सिकाइ, लक्षित कार्यक्रम,प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमसञ्चालन गर्ने।
५. विद्यालयमा न्यूनतम् भौतिक सुविधा सुनिश्चितता गर्ने।
६. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको दक्षतामा वृद्धि गरी शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारी ढङ्ले प्रयोग गर्ने।
७. शिक्षकलाई पेशागत तालिमको व्यवस्था गर्ने।
८. मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोगमा ल्याएर विद्यार्थीलाईकक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कनसँग सम्बन्धित क्षमता विकास गर्ने ।
९. विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीको क्षमता विकास रअभिभावक अभिमुखीकरण गर्ने।
१०. विद्यार्थीकोपोषणतथास्वास्थ्यमासुधारगर्ने।
११. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रकोप व्यवस्थापन तथा न्युनिकरण सम्बन्धी ज्ञान दिने।

१२. विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीयतथा व्यस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गर्ने।

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

२. अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षामा प्रविधियुक्त पहुँच, सहभागिता र गुणस्तरअभिवृद्धि भएको हुने।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. स्थानीय सरकारलेअनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नबालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने।
२. विद्यालय नक्साङ्कनमार्फत्सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालय दरबन्दीलाई पुनर्वितरण तथा समायोजनभएको हुने।
३. आधारभूत तह पूरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम् सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।
४. स्थानीय तहले आवश्यक सहकार्य गरी विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथामहामारीलगायतका परिस्थितिप्रति सचेत बनाउने।
५. विद्यालय शिक्षालाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरि सहज रउपयोगी बनाउने कार्यलाई व्यवस्थित रूपमा विस्तार गरिने।
६. जनशक्तिको क्षमता विकास गर्दै आधारभूत तहमा गुणस्तरीय शिक्षा र शैक्षिक सुशासन कायम हुने।
७. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि राष्ट्रिय औसत उपलब्धिसँग बराबर हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ३.२ आधारभूत शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण र समायोजन	पटक	१					१	नगरपालिका
२.	शिक्षक दरबन्दी पुनराबलोकनतथा समायोजन	पटक	१					१	नगरपालिका
३.	आधारभूत तहमा सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना	प्रतिशत	९६.८	९८.०	९९.०	१००		१००	नगरपालिका
४.	विद्यालयमा न्युनतम् भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	५	७	८	६	५	३१	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५.	स्थानीय पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन (कक्षा ६– ८)	कक्षा		६	७	८		६-८	नगरपालिका
६.	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति योजना तयार गरी	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका

	कार्यान्वयन								
७.	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रविधिको प्रयोगमा क्षमता विकास	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
८.	विद्यालय पोषण ,स्वास्थ्य कार्यक्रम तथा दिवा खाजा (कक्षा १-६)	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
९.	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
१०.	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ /नगरपालिका
११.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	ओटा विद्यालय	५	७	८	५	६	३१	नगरपालिका
१२.	शिक्षण सिकाइ सामग्री खरिद/संकलन तथा व्यवस्थापन	ओटा विद्यालय	१०	६	७	८		३१	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका /विद्यालय
१३.	सिमान्तकृत तथा विद्यालय बाहिर रहेकाबालबालबालिकाको लागि शैक्षिक सहयोग	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका /विद्यालय

	कार्यक्रम सञ्चालन									
१४.	प्रारम्भिक कक्षाको शिक्षण सिकाइका लागि प्रविधिमैत्री तथा बालमैत्री शिक्षण सिकाइका लागिशैक्षिक सामग्री सहयोग कार्यक्रम	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका /विद्यालय
१५.	कक्षा १ देखि ३ मा कक्षाकोठामा आधारित प्रारम्भिक कक्षापढाइ तथा गणितिय सीप परिक्षण सञ्चालन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका /विद्यालय
१६.	बार्षिक रुपमा विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षणसञ्चालन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका /विद्यालय
१७.	विद्यालय स्तरीय पढाइ तथा लेखन सिपप्रतियोगिता सहित शैक्षिक प्रदशनी मेला सञ्चालन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका /विद्यालय
१८.	शिक्षकले कक्षाकोठामा विताउने समयको पुर्णकार्यान्वयन	निरन्तर	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका /विद्यालय
१९.	शिक्षकको क्षमता विकासको लागि माग र आवश्यकताको आधारमा तालिम सञ्चालन	पटक		१	१	१		३	नगरपालिका /विद्यालय

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालकोसंविधान (२०७२) ले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथानिःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्वराज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहकोअधिकार क्षेत्रभित्र रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ भने अर्कोतिर संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारकोसाझा अधिकारभित्र पनि राखेको छ | संविधानका उल्लेखित प्रावधानहरूले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहकासरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश गरेको छ। शिक्षा ऐन २०२८ (संशोधनसहित) ले कक्षा ९-१२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षाको रुपमा राखेको छ। अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि विद्यार्थीको रुचि र क्षमता अनुसार माध्यमिक तहमा परम्परागत, प्राविधिक र साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ। यस तहको शिक्षालाई जीवनोपयोगी, उत्पादनमूलक, प्रविधियुक्त, सीपमूलक र व्यावहारिक बनाउनु पर्दछ। आधारभूत तहमा विद्यार्थीले हासिल गरेको भाषिक र गणितीय सीपको उपयोग गरेर आफ्नो रुचि र क्षमताअनुसार विद्यार्थीले साधारण शिक्षाको लक्ष्य लिएर विभिन्न विषयमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने लक्ष्य लिने वा विभिन्न किसिमका प्राविधिक र व्यावसायिक सीप हासिल गरेर भविष्यमा आय आर्जनको बाटो सुनिश्चित गर्ने भन्ने निर्णय माध्यमिक तहको शिक्षाले गर्नुपर्दछ।शहीदनगर नगरपालिकाले माध्यमिक तहको शिक्षालाई व्यवहरिक प्रविधियुक्त,सीपमूलक,निःशुल्क, बालमैत्री, र समावेशी बनाउदै लैजाने नीति लिएको छ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

शहीदनगर नगरपालिका भित्र,कक्षा १-८ सञ्चालित......., कक्षा १-१०सञ्चालित.......ओटा, कक्षा १-१२ सञ्चालित२ओटा गरी जम्मा ....ओटा समुदायिक विद्यालयमा माध्यमिक तह सञ्चालनमा रहेको छ ।माध्यमिक तह कक्षाको ९-१० को खुद भर्ना दर ६७.८ र कूल भर्नादर ८८.२ रहेको छ।कक्षा १० मा टिकाउ दर ९९.३९ रहेको छ। कक्षाको ९-१२ को खुद भर्ना दर ५८.४ र कूल भर्नादर ८४.१ रहेको छ । कक्षा ९-१२ को टिकाउ दर ५६.९३ र कक्षा ९-१० को उत्तिर्ण दर ९९.६ रहेको छ ।

माध्यमिक शिक्षामा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरुः

१. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई पहुँच योग्य बनाई कार्यान्वयन गर्ने।
२. माध्यमिक तहमा प्राविधिक तथा ब्यावसायिक शिक्षालाई व्यवस्थित गर्ने।
३. विद्यार्थीको सिकाइ गुणस्तर सुधार गरी सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने।
४. सूचना प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्ने।
५. विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणबालमैत्रीबनाउने।
६. शिक्षकको वृत्ति विकासलाई पारदर्शी, नतिजामा आधारित र अनुमानयोग्य बनाई व्यवस्थित गर्ने।
७. विद्यालय शिक्षालाई समावेशी र समतामूलक बनाउने |
८. विषायगत दरबन्दीको व्यवस्था गरी विद्यालयमा सक्षम जनशक्ति व्यवस्थापनगर्ने।
९. विद्यालयको छुट्टै प्रशासनिक काम गर्ने गरी योग्यता र क्षमतामा आधारित प्र.अ. व्यवस्थापन गर्ने।

३.४.३ उद्देश्यहरू

१. पाठ्यक्रमकोसिकाइ उपलब्धि अनुसार शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउनु ।
२. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चीत गरी गुणस्तरमा सुधार गर्नु।
३. विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार गरीबालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित विद्यालय बनाउनु।
४. माध्यमिक शिक्षामा खुद भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउनु र कक्षा छोड्ने र दोहोऱ्याउने दर घटाउनु ।
५. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गर्नु र प्राविधिक तथा व्यवहारकुशल सीपलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।

३.४.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीनेछ :

१. विद्यालयनक्शाङ्कनमार्फत सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूलाई पुनर्वितरण,समायोजन गरीनेछ।

२. निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच रसमावेशी सहभागिता सुनिश्चित गर्न क्षमता विकासगरीनेछ।
३. माध्यमिक तहमा सञ्चालन भइरहेको प्राविधिक धारमा कृषि र पशु विज्ञान क्षेत्र समेटिनेछ।
४. सबै विद्यालयको शिक्षणसिकाइमासूचनातथासञ्चारप्रविधमा पहुँच बढाइनेछ।
५. विद्यालयको भौतिक शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई बालमैत्री बनाइनेछ।
६. आवश्यकताअनुसारशिक्षकदरबन्दीपुनर्वितरण, समायोजन गरिनेछ ।
७. शिक्षक क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने ।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार हुने।

ख) नतिजा

१. निःशुल्कमाध्यमिकतहकोशिक्षामापहुँचसुनिश्चितभईखुदभर्ना तथाटिकाउदरमावृद्धिहुने तथा कक्षा छोड्ने र दोहोर्‍याउने दरमा कमी आउने।
२. सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको हुने।
३. माध्यमिक तहमा प्राविधिक धारतर्फको शिक्षा व्यवस्थित र विस्तार भएको हुने।
४. मध्यमिक शिक्षा पूरा गर्ने विद्यार्थीलेन्यूनतम् सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने।
५. विद्यालय शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथासहज प्रयोग र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने।
६. माध्यमिक तहमा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी गुणस्तरीयशिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने।
७. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा पाठ्यक्रमको प्रयेग भएको हुने ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ३.३माध्यमिक शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	विद्यालय नक्शाङ्कन,पुनर्वितरण तथा समायोजन	पटक		१				१	नगरपालिका
२.	प्राविधिक धारको शिक्षाको विस्तार	संख्या		१	१			२	नगरपालिका
३.	माध्यमिक तहको शिक्षक दरबन्दीपुनरावलोकन र समायोजन	संख्या		१				१	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
४.	माध्यमिक तहमा पहुँच विस्तार गर्न स्कूल बसको प्रबन्ध गर्ने	संख्या		१	१	१	१	४	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५.	विद्यालयमा न्यूनतम् भौतिक पूर्वाधार विकास तथा कक्षाकोठा, फर्निचर, शौचालय, खानेपानीको व्यवस्था	विद्यालय		६	८	९	८	३१	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

६.	सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पहुँच तथा उपयोग क्षमता विकास	संख्या	१५	१६				३१	नगरपालिका
७.	प्र.अ. क्षमता विकास तालिम व्यवस्थापन	संख्या		१		१		२	नगरपालिका
८.	प्रकोप प्रति सचेत रहन योजना विकास	पटक	१					१	नगरपालिका
९.	निःशुल्क शिक्षाको सुनिश्चितताका लागि विद्यार्थी पाठ्यपुस्तक	प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००	संघ
१०.	आर्थिक रूपमा विपन्नका लागि ड्रेस, विद्यार्थी स्टेशनरी इत्यादि वितरण	विद्यालय		३१	३१	३१	३१	३१	नगरपालिका
११.	सिकाइ सामग्री निर्माण तथा व्यवस्थापन तालिम	संख्या		१००	९०	६०	५०	३००	नगरपालिका

३.४ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन

३.४.१ परिचय

मानव जीवनका लागि आइपर्ने विभिन्न समस्याहरु समाधान गर्नका लागि चाहिने ज्ञान, सीप र अभिवृद्धिका लागि एउटा मार्गनिर्देशन नै पाठ्यक्रम हो। मानव जीवनका व्यावहारिक समस्या समाधान हुनु भनेको राष्ट्र र समाजका समस्या समाधान हुनु हो। वास्तवमा पाठ्यक्रमले शैक्षिक तथा सामाजिक जीवनदर्शन, समकालीन समाजका वास्तविकताहरु, सिकाइ प्रक्रिया एवं विषयवस्तु तथा ज्ञानको प्रकृति समेतलाई विचार गरि बालकका सिकाइ सम्बन्धी आवश्यकताको निदान गरेर विस्तृत योजना प्रस्तुत गरेको हुन्छ।पाठ्यक्रम विकास एउटा निरन्तर प्रक्रिया भएकोले समाज, राष्ट्र र व्यक्तिको आवश्यकता र चाहाना अनुरुप परिवर्तन भइरहन्छ। निर्धारित सिकाइ उपलब्धिहरुप्राप्तिका लागि विद्यार्थीहरुलाई विभिन्न अनुभवहरु हासिल गराउन निश्चित दिशा दिने कार्यक्रम नै पाठ्यक्रम हो।

पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्राविधिक कार्य हो। यसमा विभिन्न व्यक्ति, समूहसँगको सहकार्य आवश्यक हुन्छ। पाठ्यक्रम निश्चित रुपमा सान्दर्भिक हुनुपर्छ। समयसापेक्ष हुनुपर्छ।यसले जनचाहाना पूरा गर्न सक्नुपर्दछ। व्यवहार योग्य, प्रयोग योग्य, पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन सर्वत्र अपेक्षित विषयका रुपमा पर्छ। पाठ्यक्रम समावेशी हुनुपर्छ। यसले सबैको चाहाना प्रतिविम्वन गर्न सक्नुपर्छ। स्थानीय तहको नेतृत्व र सहभागिताका आधारमा स्थानीय तहमै प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोत परिचालन गरि मातृभाषा तथा स्थानीय ज्ञान, सीप र प्रविधिमा आधारित विषयवस्तुको चयन, व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गरिनुलाई स्थानीय आवश्यकतामा आधारित शिक्षाका रुपमा लिइन्छ।

पाठ्यक्रम कुनै कक्षावा तहमा कुन कुन विषयवस्तु सिकाउने भन्ने कुरासँग मात्र सम्बन्धित नभई विद्यार्थीमा केकस्ताक्षमता विकास गराउने हो अर्थात् किन सिकाउने, केकस्ता क्रियाकलापका माध्यबाट अपेक्षितसक्षमता हासिल गराउन सकिन्छ र विद्यार्थीले सिकेको वा नसिकेको सुनिश्चित गरि आवश्यकपृष्ठपोषण प्रदान गर्न केकसरी मूल्याङ्कन गर्ने भन्ने कुरा निर्धारण गर्ने महत्त्वपूर्ण आधार हो।

३.४.२ वर्तमान अवस्था तथा परिकल्पना

शहीदनगर नगरपालिकाले हालसम्म नेपाल सरकारबाट स्वीकृत पाठ्यक्रम लागू गर्दै आएको सर्व विदितै छ। यस पालिकाले आधारभूत तह कक्षा १-५ को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण गरिकार्यान्वन कार्यान्वयमा रहेको छ । आधारभूत तह कक्षा ६-८ को स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माणगरी कार्यान्वन गरिनेछ । स्थानीय विषयले यस पालिकाको समग्रता झल्काउन मद्दत पुऱ्याई बालबालिकाहरुलाई आफ्नो परिवेश अनुकूलको विषयवस्तुमा सहज तरिकाले परिचित हुन सहयोग पुऱ्याउछ। स्थानीय पाठ्यक्रममा विद्यालय तहकोपाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-८ मा अन्तरसम्बधित विषयवस्तुलाईएकीकृत गरिएको, व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलापतर्जुमा गर्ने रणनीति लिइएको, आधारभूत तहमा स्थानीय कला,संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा,सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने रसबै कक्षाका विषयवस्तुलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बधित गराईसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरीने छ।त्यसैगरी यसलेसिकाइमा प्रयोग गरीने माध्यम भाषाले सिकाइमा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा वा बहुभाषाको प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाईजीवनोपयोगी तथा व्यवहारकुशल सीपका रूपमा एकीकृत गर्नुका साथै सिकाइको माध्यमका रूपमाप्रयोगलाई विस्तार गर्ने र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गकारूपमा सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने गरी प्रयोग गर्ने नीति लिएको छ।

आधारभूत तह कक्षा १-३ मा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणाली मार्फत उदार कक्षोन्नति नीति अपनाइएको छ भने आधारभूत तह कक्षा ४-५ मा ५० प्रतिशत निर्णयात्मक र ५० प्रतिशत निर्माणात्मक मूल्याङ्कन अपनाएइको छ।कक्षा ८ को वार्षिक परीक्षा पालिका स्तरमा हुदै आएको अवस्था छ।

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरुः

१. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकासका लागि क्षमता विकास।
२. प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा अद्यावधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउने।

४. सिकाइ सहजीकरण र मूल्याङ्कनमा सूचना प्रविधिको प्रयोग।
५. अपाङ्गता मैत्री पाठ्यपुस्तक तथा कार्य पुस्तिकाको प्रयोग।
६. स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन।

३.४.३ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छ :

१. सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत समृद्ध शहीदनगर नगरपालिका निर्माणका लागि सक्षम, सिर्जनशील तथा प्रतिस्पर्धी नागरीक तयार गर्न सहयोग गर्नु।
३. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको व्यवस्था गर्नु।

३.४.४ रणनीतिहरू

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरीनेछ :

१. स्थानीय पाठ्यक्रमलाई समयसापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई सम्मृद्ध शहीदनगर नगरपालिका निर्माणका लागि सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरीक तयार गर्न पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयनप्रक्रियालाई अनुसन्धान तथा आवधिक मूल्याङ्कनमा आधारित बनाइने छ।
२. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास प्रक्रियालाई सहभागितामूलक बनाई स्थानीयसरोकारवालामा अपनत्व विकास गरी जवाफदेही बनाउन स्थानीय परिवेशमा आधारित पाठ्यक्रमविकास प्रक्रियालाई अबलम्वन गरी परीक्षणका रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ र प्रभावकारिता आधारमा निरन्तरता प्रदान गरीने छ।
३. स्थानीय पाठ्यक्रम मार्फत प्रकोप व्यवस्थापन विषयवस्तु समावेश गरी विपत,महामारी तथा सङ्कट व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न प्रारम्भिक कक्षा देखि नै बालबालिकालाई सक्षम बनाईँदै लगिने छ।
४. विपत,महामारी तथा सङ्कटको समयमा सिकाइलाई निरन्तरता दिन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम् उपयोगमा जोड दिइने छ।

५. प्रारम्भिक कक्षाहरुमा सिकाइ सहजीकरणका निम्ति आवश्यकता अनुसार मातृभाषा र स्थानीय भाषा लाई प्राथमिकता दिइने छ।
६. अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको सिकाइ अवसर वृद्धि गर्नसिकाइ सामग्रीलाई ब्रेल लिपिमा तयार गर्ने र श्रव्यदृश्यमा आधारितसाङ्केतिक भाषाका शैक्षिक सामग्रीहरूको विकास र प्रयोगलाई प्राथमिकताका साथकार्यान्वयनमा ल्याईने छ।
७. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन गरीनेछ।
८. आधारभूत तहको कक्षा ५ र ८ को वार्षिक परीक्षालाई पालिका स्तरीय वनाइ सुधार गरीनेछ।

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

विद्यालय तहमा रहेको आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रम सान्दर्भिक तथा मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भईदैनिक जीवनका लागि आवश्यक व्यवहारकुशल तथा जीवनोपयोगी सीपहरू समावेश हुनेस्थानीय कला,संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा,सीप तथा ज्ञान, सकारात्मक सोचभएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरीक तयार गर्न सहयोग हुने।

ख) नतिजा

१. स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारम्भिक बाल विकास देखि कक्षा ८ सम्म विकास तथा कार्यान्वयन हुने।
२. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षादेखि आधारभूत तह कक्षा १-३ माआवश्यकतानुसार मातृभाषा रस्थानीय भाषा प्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरणहुने।
३. मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रुपमा हुने।
४. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री, अपाङ्ग मैत्री तथा स्थानीय सन्दर्भ सापेक्ष प्रभावकारी हुने।
५. स्थानीय पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा सुधार अनुसन्धानमा आधारित हुने।
६. प्रत्येक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि अनिवार्य कार्य विवरण फायल खडा भएको हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ३.४ पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन								
	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र परीक्षण	कक्षा	६-८						नगरपालिका
	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन	कक्षा		६-८					नगरपालिका
	सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका निर्माणर वितरण	कक्षा	१-५	६-८					नगरपालिका
	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सहजीकरण पुस्तिका विकास र प्रबोधिकरण	कक्षा विषय /		१-५	६-८				नगरपालिका
२	विद्यार्थी मूल्याङ्कन								
	नमुना मूल्याङ्कन साधन विकास	कक्षा	१-५	६-८					नगरपालिका

	कार्य सञ्चयिका फायलको प्रयोग	कक्षा /विद्यार्थी	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	विद्यालय
३	मातृभाषा वा स्थानीय भाषा								
	सिकाइ सहजीकरण मातृभाषा वा स्थानीय भाषामा गर्न शिक्षक तालिम	कक्षा		१–५	६–८				नगरपालिका
४	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित डिजिटल सामग्री विकास	प्रतिशत		१–५	६–८			१००	संघ

३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

३.५.१ परिचय

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको केन्द्रका रुपमा शिक्षक रहन्छन्। सिकारु र शिक्षकबीचको अन्तरक्रियाको प्रकृतिमा सिकाइको गुणस्तर निर्भर रहने गर्दछ। शिक्षक सदैव आफूले अध्यापन गराउनु पर्ने विषयवस्तुका बारेमा गहन ढंगले ज्ञान लिनु आवश्यक हुन्छ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध भई समावेशी कक्षा व्यवस्थापन गरि विद्यार्थी, अभिभावक तथा शिक्षकहरु बिच प्रभावकारी सञ्चार र सहकार्य हुनु जरुरी छ। वर्तमान समयका शिक्षकहरुमा आवश्यक सक्षमताहरु सुनिश्चित हुनु पर्दछ। शिक्षकले शैक्षणिक योजना निर्माण, सिकाइ सहजीकरणका लागि शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा निर्माण, प्रभावकारी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन गर्न सहज तरिकाले सम्पादन गर्न सक्नुपर्दछ।

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्धर विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुन आवश्यक छ। शिक्षकमा भएको विषयवस्तुको पर्याप्तज्ञान, शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालनमा दक्षता र नमूना व्यक्तित्व प्रदर्शनले विद्यार्थीहरूकोसिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। सबै तहको शिक्षामा योग्य, दक्ष, समर्पित र अभिप्रेरितशिक्षकहरूको व्यवस्थापनबाट नै शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न सकिन्छ। यसका लागि शिक्षकव्यवस्थापन र विकास प्रभावकारी हुन आवश्यक छ। नेपालमा विद्यालय तहको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता, सान्दर्भिकता, सुशासन प्रवर्धनका लागि विगतमा सञ्चालित विभिन्न योजना, परियोजनातथा कार्यक्रमहरूले शिक्षक व्यवस्थापन र शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धिलाई उच्चप्राथमिकतामा राखी कार्यक्रमसञ्चालन गरेको पाइन्छ।

यस योजनामा शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमाविकास गर्ने, शिक्षक तयारी गर्ने, कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइलाई गुणस्तरयुक्त बनाउने, शिक्षकसहयोग प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने, शिक्षक पेशागत विकासलाई प्रभावकारी बनाउने, विद्यार्थीकोसिकाइप्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र औचित्यपूर्ण शिक्षक आपूर्ति र वितरण गर्ने कार्यलाईप्राथमिकता दिइने छ। यसमा शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरीचुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। वर्तमान अवस्थाको समीक्षा तथा पहिचान गरिएका चुनौतीहरूकोसामना गरि शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकासलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने सन्दर्भमा

यसशहीदनगरनगरपालिकाले कार्यक्रमका उद्देश्य, रणनीतिहरू, कार्यक्रम कार्यान्वयनबाटहासिल हुने अपेक्षित नतिजा तथा मुख्यमुख्य क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षण पेशालाई रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नका लागि नेपालको पन्ध्रौं योजना(२०७६/०७७-२०८०/०८१) ले यस पेशामा अब्बल प्रतिभाहरूलाई आकर्षित गर्नेविश्वविद्यालयमा उत्कृष्ट अङ्क हासिल गरेका व्यक्तिलाई सोझै शिक्षण पेशामा प्रवेश गर्न पाउनेकानूनी व्यवस्था गर्ने उल्लेख गरेको छ। शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ अनुसारशिक्षक हुनका लागि शिक्षण अनुमतिपत्र अनिवार्य हुनु पर्ने, स्थायी शिक्षक हुनका लागि शिक्षकसेवा आयोगले लिने परीक्षा उत्तीर्ण भएको हुनुपर्ने, बढुवाका लागि निश्चित मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने रपेशाको सुरक्षा लगायतका कारणले शिक्षण पेशालाई समाजमा प्रतिष्ठत पेशाका रूपमा लिइनेअवस्था सुधार हुँदै गएको छ। नियमित रूपमा स्थायी नियुक्ति गर्ने कार्यको थालनीले शिक्षणपेशामा थप आकर्षण बढेको अवस्था छ। शिक्षक सेवा आयोगद्वारा सञ्चालित परीक्षामा सम्मिलितहुने युवाहरूको उल्लेख्य उपस्थितिले यस सेवाप्रति शिक्षित युवाहरूको आकर्षण बढ्दैगएको पुष्टिहुन्छ। शिक्षक सेवा आयोगबाट नियुक्तिका लागि सिफारिस भएका शिक्षकहरूलाई स्थानीय तहलेविद्यालयमा नियुक्ति तथा पदस्थापन गर्ने कार्यको थालनी भएको छ।

शिक्षकको पेशागत क्षमता विकास

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको केन्द्रका रुपमा शिक्षक रहन्छन्। सिकारु र शिक्षकबिचको अन्तरक्रियाको प्रकृतिमा सिकाइको गुणस्तर निर्भर रहने गर्दछ। शिक्षक सदैव आफूले अध्यापन गराउनु पर्ने विषयवस्तुका बारेमा गहन ढंगले ज्ञान लिनु आवश्यक हुन्छ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध भई समावेशी कक्षा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थी, अभिभावक तथा शिक्षकहरुबिच प्रभावकारी सञ्चार र सहकार्य हुनु जरुरी छ। वर्तमान समयका शिक्षकहरुमा आवश्यकीय सक्षमताहरु सुनिश्चित हुनु पर्दछ। शिक्षकले शैक्षणिक योजना निर्माण, सिकाइ सहजीकरणका लागि शैक्षणिक सामग्री संकलन तथा निर्माण, प्रभावकारी विद्यार्थी मूल्याङ्कनको कार्यान्वयन गर्न सहज तरिकाले सम्पादन गर्न सक्नुपर्दछ।

शिक्षक सेवा आयोग नियमावली,२०५७ बमोजिम बी.एड. वा एम.एड.गरेपछि अध्यापनअनुमतिपत्रका लागि योग्य मानिन्छ। अध्यापन अनुमति पत्र प्राप्त गरेको व्यक्ति मात्र शिक्षककालागि योग्य हुन्छ।

शिक्षा ऐन, २०२८ (संशोधनसहित) तथा शिक्षानियमावली,२०५९ र शिक्षक सेवा आयोग नियमावली, २०५७ मा भएको व्यवस्थाअनुसार नेपालमाप्राथमिक र निम्नमाध्यमिक तहका लागि शिक्षाशास्त्रमा प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण वा कक्षा १२वा अन्यबाट प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरी १० महिने शिक्षक तालिम लिई अध्यापन अनुमतिपत्र प्राप्त गरेका र माध्यमिक तहका लागि शिक्षा शास्त्रबाट स्नातक तह उत्तीर्ण वा अन्यबाटस्नातक तह उत्तीर्ण गरी एक वर्षे वी.एड.गरी अध्यापन अनुमति प्राप्त गरेका व्यक्ति मात्र शिक्षकहुन योग्य मानिन्छ। यसैगरी माध्यमिक तह कक्षा ११-१२ मा अध्यापन गर्नका लागिस्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण गरि अध्यापन अनुमति पत्र प्राप्त गरेको हुनुपर्ने प्रावधान छ। यस खण्डमा शिक्षकहरुको पेशागत क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था गर्ने उद्देश्य राखिएको छ ।

शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप

कुनै पनि विषयवस्तु विद्यार्थीसमक्ष पुऱ्याउँदा जे जस्ता विधि वा माध्यम अपनाइन्छ, तिनले अपेक्षित उद्देश्य परिपूर्तिमा सघाउनु पर्दछ। कुनै पनि शिक्षण विधि शिक्षकले प्रयोग गर्ने तौरतरिका वा विषयवस्तुको स्वरुपमा भर पर्दछ। शिक्षण विधि छनौट गर्दा सकेसम्म विद्यार्थी केन्द्रित विधि अपनाउनुपर्छ, जसमा बढी भन्दा बढी विद्यार्थीको सहभागिता रहोस। शिक्षण विधिको चयन गर्दा मुख्य रुपमा विद्यार्थीको पूर्व ज्ञान, रुचि, क्षमता, चाहना, उनीहरुको तहगत स्तर, विषयवस्तुको प्रकृति र स्वरुप आदिका आधारमा छनौट गर्नु पर्नेहुन्छ ।

बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि मूलतःकक्षाकोठामा सञ्चालनगरिने शिक्षणसिकाइक्रियाकलापमा भर पर्छ।विद्यालय तहको पाठ्यक्रम प्रारूप२०७६ ले पनि शिक्षणसिकाइलाईविद्यार्थी केन्द्रित, प्रविधिमैत्री, परियोजनामा आधारित, समूहकार्यमा आधारित, सामुदायिक क्रियाकलापमाआधारित बनाउन जोड दिएको छ। नेपालमा विगतदेखि हालसम्म सञ्चालित विभिन्नशिक्षा योजना, परियोजना तथा कार्यक्रमहरूले कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार ल्याई शिक्षाकोस्तर वृद्धि गर्न जोड दिएका छन्। यसको फलस्वरूप विद्यालयको शिक्षणसिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउने, प्रविधिको प्रयोग गरि शिक्षण गर्ने, बालमैत्री सिकाइ वातावरण सिर्जना गर्ने जस्ताकेही प्रयास भएका छन्।

शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम

एकाइसौं शताब्दीको शिक्षक आफ्नो विषयमा निपूर्ण हुनुपर्छ। शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सम्बन्धी कलाकौशलबाट भरपूर्ण हुनुपर्छ। स्थानीय सरकारले प्रदेश सरकार तथा केन्द्र सरकारसँग समन्वय गरि शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको क्षमता विकासका लागि निम्नानुसारका क्षमता विकास कार्यक्रमसञ्चालन गर्न सकिनेछ, प्रमाणीकरण तालिम, पुनर्ताजगी तालिम, अनुभव आदान प्रदान कार्यक्रम, स्थानीय आवश्यकतामा आधारित मोड्युलर तालिम, स्वप्रयत्नमा आधारित सिकाइ आदि।पेशागत रूपमा सक्षम, दक्ष र अभिप्रेरित शिक्षकबाट नै कक्षाकोठाको शिक्षणसिकाइमा सुधार आउनसक्छ। यसका निम्ति शिक्षकलाई पेशागत विकासका अवसरहरू उपलब्ध हुन आवश्यक छ।शिक्षकको पेशागत विकासका विभिन्न तौरतरिकाहरू छन्। शिक्षक तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, कन्फरेन्स, क्रियात्मक अनुसन्धान, शिक्षकहरूको सिकाइ सञ्जाल, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ आदिअवसरहरूबाट शिक्षकको पेशागत विकास सम्भव हुन्छ। नेपालमा शिक्षकको पेशागत क्षमताअभिवृद्धि गर्ने ध्येयले नेपालमा विभिन्न परियोजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका थिए। शिक्षककोक्षमता अभिवृद्धि गरि कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले वि.सं. २०५० माशैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्रको स्थापना भएको थियो।

शिक्षक उत्तरदायित्व

शिक्षणसिकाइ प्रक्रियामा शिक्षकको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ। शिक्षक बालबालिकाको भाग्य निर्माता, अभिभावकको भरोसा तथा आशाको केन्द्र, परिवर्तनको संवाहक र समाजको प्रतिष्ठित व्यक्ति हो। असल शिक्षकको सहायताबाट शिक्षाका उद्देश्य पूरा हुन सक्छ। शिक्षकका आचरण समाजका अन्य वर्गलाई अनुकरणीय बन्न सक्नु पर्दछ। शिक्षकमा समाजको मार्गदर्शक, उपदेशक एवम् उदाहरणीय व्यक्तित्वको भूमिका सजिलैसँग निर्वाह गर्न सक्ने आर्दश गुणहरु हुनुपर्दछ। शिक्षक आफ्नो पेशाप्रति प्रतिबद्ध हुनुपर्छ।

शिक्षक विद्यार्थीप्रति उत्तरदायी हुनु भनेको आफूले पढाउने विद्यार्थीहरूको सिकाइ तथाकार्यसम्पादनप्रति जवाफदेही हुनु पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धिमा भएको प्रगति रविकासमा जवाफ दिनु र विद्यार्थीको गुणस्तरीय जीवनका विषयमा जवाफदेही हुनु भन्ने बुझिन्छ।विद्यालयको आचार संहिता पालना गर्दै दैनिक कार्यतालिकाअनुसार अध्यापन गर्ने, विद्यार्थीकोसिकाइको लेखाजोखा तथा मूल्याङ्कन गर्ने त्यसको प्रतिवेदन प्रधानाध्यापकलाई पेस गर्ने आदिकार्य शिक्षकले गर्नुपर्ने हुँदा शिक्षक प्रधानाध्यापकप्रति पनि उत्तरदायी हुनुपर्छ।

शिक्षकको आपूर्ति र वितरण

शिक्षा नियमावली,२०५९को नियम ९२ अनुसार सामुदायिक विद्यालयमा रहने शिक्षक दरबन्दीकोविवरण अनुसूची १२ मा व्यवस्था गरिएको छ। पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा १ जना, प्राथमिकविद्यालयमा ५० जनासम्म विद्यार्थी भएमा कम्तीमा २ जना र सोभन्दा बढी विद्यार्थी भएमा कम्तीमा३ जना, कक्षा ६-८ का लागि कम्तीमा ४ जना र माध्यमिक तह ९-१२ का लागि ८ जनाशिक्षक रहने व्यवस्था उक्त नियमावलीमा छ।यस पालिकामा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात बालविकास शिक्षामा ………, कक्षा १-५ मा ……., कक्षा ६-८ मा …….,कक्षा ९-१० मा …… र कक्षा ११-१२मा .... रहेको छ।

शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका विद्यमान चुनौतीहरु:

१. शिक्षण पेशालाई सबैको रोजाइको पेशाका रूपमा विकास गर्नु।
२. शिक्षण सिकाइलाईविद्यार्थीकेन्द्रित बनाउन शिक्षण विधि र क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनु।
३. शिक्षक पेशागत सहयोगको सुदृढ प्रणाली स्थापित गर्नु।
४. विषयगत आधारमा आवश्यक शिक्षक दरबन्दी सुनिश्चित गर्नु।
५. शिक्षकको पेशागत विकासको अवसर र विस्तार गर्न।

३.५.३ उद्देश्य

यस पालिकाको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा शिक्षक व्यवस्थापन रविकासका देहायबमोजिमका उद्देश्यहरू निर्धारण गरिएका छन् -

१. अस्थायी करारशिक्षक छनौट, नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउन सहयोग पुऱ्याउनु।
२. शिक्षक विकास तथा निरन्तर पेशागत सहायता प्रणाली स्थापना गर्नु।
३. सबै तहमा योग्य, दक्ष तथा क्षमतावान् शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु।

३.७.४ **रणनीतिहरू**

१. शिक्षक तालिमलाई विषयवस्तुको ज्ञान र शिक्षण सीपमा केन्द्रितबनाइने छ।
२. विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दीमिलान/परिमार्जन गरिनेछ।
३. शिक्षकको निरन्तर पेशागत विकासका लागि शिक्षण सीप विकाससम्बन्धीतालिम सञ्चालन गरिनेछ।

४. शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत सहयोगउपलब्ध गराइने छ। यसका लागि अनुभवी अवकास प्राप्त शिक्षकबाट सहयोग तथा मेन्टरिङको पद्धति विकास गरिनेछ।

५. शिक्षक सरुवा हुँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गरीनेछ।

३.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

प्रविधिमैत्री, क्षमतावान् र सक्षम शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार भएको हुने।

ख) नतिजा

१. शिक्षण पेशा प्रतिसपर्धी र सम्मानित हुनेछ।

२. स्थानीय तहबाट शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेशागत सहयोग प्राप्त हुने।

३. विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दीमिलान/परिमार्जन तथा आपूर्ति हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ३.५ शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकाससम्बन्धी प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	शिक्षण पेशाप्रति आकर्षण								
	शिक्षकका लागि क्षमता विकास तालिम र उत्कृष्ठ शिक्षक प्रत्साहन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका
२	शिक्षक तयारी								
	अस्थायी करार नियुक्त शिक्षकलाई सेवा प्रवेश तालिम सञ्चालन	निरन्तर						आवश्यकता अनुसार	संघ /प्रदेश/ नगरपालिका
३	शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप								
	शिक्षण सिकाइ नियमित गर्न मापदण्ड कार्यान्वयन	निरन्तर							नगरपालिका

	उपचारात्मक शिक्षण पद्धति तालिम	निरन्तर						निरन्तर	विद्यालय
	सिकाइमा पुस्तकालयको प्रयोग र व्यवस्थापन तालिम	निरन्तर						निरन्तर	संघ /प्रदेश/ नगरपालिका
	एक विद्यालय एक ICT ल्यावको व्यवस्था र शिक्षक तालिम	पटक			१	१	१	३	संघ /प्रदेश/ नगरपालिका
	शिक्षक पेशागत सहयोग पद्धति	पटक						निरन्तर	संघ /प्रदेश/ नगरपालिका
	पेशागत शैक्षिक अवलोकन भ्रमण	पटक		१		१	१	३	नगरपालिका
४	शिक्षक क्षमता विकास कार्यक्रम								
	छोटो अवधिको पुनर्ताजगी तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक		१		१		२	नगरपालिका
	बाल विकास सहजकर्ताको लागि मन्टेश्वरी तालिम	संख्या		३१	३१			६२	नगरपालिका
५	शिक्षक उत्तरदायित्व								
	शिक्षकले शिक्षणमा बिताउने समय कार्यान्वनका लागि प्र.अ. अभिमुखिकरण	विद्यालय		३१					नगरपालिका

६	दरबन्दीमिलान र शिक्षक समायोजन व्यवस्थापन	पटक		१				१	नगरपालिका

३.६ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ

३.६.१ परिचय

अनौपचारिक शिक्षा औपचारिक शिक्षाको जननी हो। सिकाइकोक्रोदेखि मृत्युपर्यन्तसम्म चलिरहने प्रक्रिया हो। विभिन्न माध्यम र किसिमले जीवनोपयोगी ज्ञान र सीप हासिल गरेर समाजमा आफ्नो उपस्थितिलाई सशक्त बनाउन उपयुक्त शिक्षा अनौपचारिक र औपचारिक माध्यमबाट आर्जन गर्नुपर्ने हुन्छ। समुदायले विभिन्न योग्यता, क्षमता, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक विविधता समिश्रणको प्रतिनिधित्व गर्छन्। समुदायमा बसेका विभिन्न तप्काका व्यक्तिहरुमा रहेको अन्तर्निहित प्रतिभाको प्रस्फूटन गर्दै उनीहरुको जीवनस्तर उकास्न जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्न औपचारिकर अनौपचारिक शिक्षामा राज्यले लगानी गरेको हुन्छ।औपचारिक शिक्षाको निश्चित समयावधिमा हासिल गरेका ज्ञान र सीपले मात्र मानव जीवनलाई सार्थक बनाउन सक्दैन। अनौपचारिक शिक्षाको दायरा र अपरिहार्यताको आधारमा यसको गरीमा बढाउन राज्यको लगानी तथा ध्यान पर्याप्त नभएको वास्तविकता हो। गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धी जीवन बिताउन अनौपचारिक शिक्षाको विकल्प छैन।जीवनपर्यन्त सिकाइको अवधारणा नेपालमा जीवनपर्यन्त सिकाइलाई आधिकारिक रूपमा परिभाषित नगरिएको भए पनि सरकारी नीति तथा योजनालाई आधार मान्दा जीवनपर्यन्त सिकाइ, अनौपचारिक र औपचारिक शिक्षाका माध्यमबाट जीवनभर गरिने सिकाइ हो।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

यस पालिकामा विगतमा प्रौढ शिक्षा कार्यक्रमसञ्चालन भएको तथा निरन्तर रुपमा अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र निरन्तर शिक्षाका बारेमा काम गर्दै आएका छन्। हाल सम्म यस पालिकामा साक्षरता सम्बन्धी कार्यक्रमबाट साक्षर गर्ने कार्ययोजना रहेको छ । यस शहीदनगर नगरपालिकाको जनसंख्या मध्ये करिब ५७.८ प्रतिशत जनसंख्या साक्षररहेको छ भने साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता ०.९ र करिब ४२.२ प्रतिशत जनसंख्या निरक्षर रहेको छ ।

अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका चुनौतीहरू देहाय बमोजिम पहिचान गरिएको छः

१. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वसुलभ पहुँच सुनिश्चित गर्नु।
२. साक्षरता, निरन्तर सिकाइ, आयमूलक सीपसँगै समय सापेक्ष सूचना प्रविधियुक्त साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्नु ।
३. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई समयसापेक्ष सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन गर्न सक्ने बनाउनु।

४. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि मापदण्ड बनाउनु।
५. अनौपचारिक शिक्षाकोपाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाइ सामग्रीहरू विकास गर्नु ।
६. व्यक्तित्व विकासका लागि सामुदायिक सूचना केन्द्र, घुम्ती पुस्तकालय स्थापना र प्रवर्धनगर्ने विषयलाई सामुदायिक सिकाइकेन्द्र सँग आवद्ध गर्ने।
७. अनौपचारिक शिक्षाकासहजकर्ताको क्षमता विकास गर्नु ।

३.६.३ उद्देश्य

यस योजनालेअनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू राखेको छः

१. शहीदनगर नगरपालिकालाइ साक्षर नगरपालिकाको रूपमा विकास गर्नु।
२. साक्षरतालाई सीपसँग आवद्ध गरि रोजगारका अवसर प्रदान गर्नु।
३. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विकास र विस्तार गर्नु।

३.६.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्वन गरीनेछ :

१. साक्षर नगरपालिका अभियान पूरा गर्न यस पालिकाले सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, विकास साझेदार,नागरिक समाज, टोल विकास, राजनैतिक दल, सञ्चार माध्यम, भिभावक र अन्य साझेदारहरू परिचालन गरिनेछ।
२. सामुदायिक तथा घुम्ती पुस्तकालय पहुँचको अभिवृद्धि गरिनेछ।
३. मौलिक एवम् परम्परागत ज्ञान तथा सीपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धनएवम्हस्तान्तरणसम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालनगरीनेछ।
४. स्थानीय तहले सञ्चालनमारहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको आवश्यकतानुसार समायोजन, पुनर्संरचना तथापुनर्वितरण गरि स्थानीय आवश्यकताका आधारमा सिकाइ केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन गर्दै गरिनेछ।
५. विज्ञ समूह निर्माण गरि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी अवधारणापत्र तयार गरिनेछ।

३.६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्राप्तभएको हुने।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. शहीदनगर नगरपालिका साक्षर नगरपालिकाको रुपमा विकास हुने।
२. लक्षित बर्ग र समुदायमा सिकाइ अवसरहरूकोसिर्जना हुने।
३. अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागतव्यवस्था तयार भई कार्य सञ्चालनहुने।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विकास र विस्तार हुने।
५. विज्ञ समूह निर्माण गरि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी अवधारणापत्र तयार हुने।
६. स्थानीय माग र आवश्यकताका आधारमा रोजगारीमूलक अनौपचारिक पाठ्यक्रम तयार हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ३.६ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यहरु

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	निरक्षरहरुको विवरण संकलन	पटक	१					१	नगरपालिका
२	पूर्ण साक्षर शहीदनगर नगरपालिका	वडागत		३	३	३		९	नगरपालिका
३	स्थानीय माग र आवश्यकताका आधारमा सा.सि.के सञ्चालन र व्यवस्थापन	संख्या		१	१			२	नगरपालिका
४	सामुदायिक पुस्तकालयलाई सामुदायिक अध्ययन केन्द्र संग आवद्ध गर्ने				१	१		२	नगरपालिका
५	सा.सि.के.मा प्रविधिको विकास गर्ने	संख्या			१	१		२	नगरपालिका
६	सा.सि.के.ले समुदायमा आधारीत संघसस्थासँग सहकार्य गर्ने	निरन्तर							नगरपालिका /सा. सि.के.

७	विज्ञ समूह निर्माण	पटक	१					१	नगरपालिका
८	जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सामग्री विकास	संख्या			१			१	नगरपालिका /सा. सि.के.
९	परिचालकको क्षमता विकास	संख्या		१	१			२	नगरपालिका

परिच्छेद ४

अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू

४.१ परिचय

परिच्छेद तीनमा शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका मुख्य उपक्षेत्रहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइलगायत पाठ्यक्रमतथा मूल्याङ्कन र शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकाससँग सम्बन्धित वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणकाआधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरि यस योजनाका लागि उद्देश्य, रणनीतिहरू तथा प्रमुख नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरूसहितको योजनाको खाका प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद तीनकाविभिन्न खण्डहरूमा ती खण्डहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषयहरू जस्तैः समता तथासमावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामाशिक्षा,विद्यालय भौतिक विकास,शिक्षामा सूचना तथा सञ्चारलगायतका कतिपय पक्षहरू समावेशगरिएका भए पनि यी अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समग्रमा विश्लेषण गरि योजनामा प्राथमिकता प्रदानगर्न र विभिन्न उपक्षेत्रसँग सम्बन्धित गराउन सहयोग पुर्‍याउने उद्देश्यले यस परिच्छेदमा प्रस्तुतगरिएको छ।

यस परिच्छेदमा शिक्षामा समता तथा समावेशीकरणको अभिवृद्धि,विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथादिवा खाजा र छात्रवृत्तिजस्ता आवश्यकीय सेवाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, आपतकालीनतथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाका लागि तयारी, विद्यालय भौतिक विकासर शिक्षामा सूचना तथासञ्चार जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ। यसमा उल्लिखित प्रत्येक विषयकोअवधारणा तथा विद्यालय शिक्षामा यसको आवश्यकता, विद्यमान अवस्थाको विश्लेक्षण गरि चुनौतीहरूपहिचान गरिएको छ भने यस योजनामा यस विषयका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा तथा योजना अवधिमासञ्चालनगरिने मुख्य क्रियालाप तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ।

४.२ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.२.१ परिचय

शहीदनगर नगरपालिका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विविधता भएको स्थानीय तह हो।यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरु रहेका छन्। यहाँ बसोबास गर्ने जातिहरु...................................... .... रहेका छन् । याहाँको

समुदायमा प्रयोग गरिने मुख्य भाषाहरु .... हुन । यो स्थानीय तहमा हिन्दू, इसलाम, ...धर्मावलम्बीहरु बसोबास गर्छन् भने उनीहरुले दशैं, तिहार, ...जस्ता चाडपर्वहरु मान्ने गर्दछन्। यस पालिकाभित्र रहेका बहुविशेषताहरुबीचमा सहिशणुता र एकता रहेको पाइन्छ । अनेकताबीच एकता कायम भएको छ। त्यसैले सामाजिक सद्भाव, सहयोग, सहकार्य, सह-अस्तित्व, सहिष्णुता, मेलमिलाप कायम भएको छ।यस नगरपालिकामा वडा समिति, नगर शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ आदि तथा विभिन्न सङ्घ संस्थामा महिला र दलितको सहभागितात्मक उपस्थिति उल्लेख्य रहेको छ।

शैक्षिक समता र समावेशीकरण सम्बन्धमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ-

१. लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणमा महिलाको सहभागिता सुनिस्चित गर्नु।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिकतथा शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्ने।
३. लक्षित समूहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने।
४. विद्यालयमा विभेद रहित बालमैत्रीबनाउने।

४.२.३ उद्देश्यहरू

१. शिक्षाको मूल धारबाट बञ्चित रहेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याईशैक्षिक गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने।
२. शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने।
३. विद्यालयलाई लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री बनाउने।

४.२.४ रणनीतिहरू

१. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सो अनुसार सहभगिताके प्रबन्ध मिलाइनेछ।
२. विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गतामैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिकवातावरणको विकास गरिने छ।
३. शिक्षामा पहुँच विस्तारका लागि विद्यालय मार्फत गरीव विपन्न वर्गका लागि पोशाक, स्टेसनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइनेछ।
४. विभेदरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिने छ।

५. आधारभूत तहमा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिनेछ।
६. लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री तथा बालमैत्री भौतिक संरचना निर्माण गर्ने।
७. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने छ।
८. हरेक कार्यालय तथा विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति व्यवस्था गर्ने।

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागिगुणस्तरीय शिक्षा निश्चित भएको हुने।

ख) नतिजा

१. विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्ने।
२. लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरि गुणस्तर सुधार हुने।
३. विद्यालयमा भेदभाव रहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना हुने।
४. विद्यालयहरूमा अपाङ्गतामैत्री र लैङ्गिकमैत्री वातावरण सिर्जना हुने।
५. किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने।
६. मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.१ शैक्षिक समता र समावेशीकरणका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	अवस्था र आवश्यकता पहिचान	पटक	१					१	नगरपालिका
२.	विद्यालयबाहिररहेकाबालबालिकाहरुकोअवस्था र आवश्यकता पहिचान गरीसहभागिता वृद्धि	निरन्तर							नगरपालिका
३.	गरिब तथा विपन्न वर्गका लागि छात्रवृत्ति वितरण	निरन्तर							नगरपालिका
४.	विद्यालयहरूमा वालमैत्री, अपाङ्गतामैत्रीरलैङ्गिकमैत्री भौतिक संरचना निर्माण	संख्या		२	३	४	५	१४	संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
५.	मातृभाषामा सिकाइकोअवसरप्रदान	निरन्तर							विद्यालय
६.	मनोसामाजिकपरामर्श	निरन्तर							नगरपालिका विद्यालय

७.	लैङ्गिकसम्पर्कव्यक्तिको क्षमता विकास	संख्या		३१				३१	नगरपालिका

४.३ दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम

४.३.१ परिचय

नेपालमा सन् १९७४ देखि विभिन्न जिल्लाका छानिएका प्राथमिक कक्षामा विश्व खाजा कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको थियो।आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ मा सामुदायिक विद्यालयमा पूर्वप्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाईदिवाखाजाको व्यवस्था गरीएको छ।नेपालसरकारले दिवा खाजामा विगत केही वर्षदेखि लगानी विस्तार गर्दै आई आर्थिक वर्ष २०७७-०७८मा यो लगानी करिब ८ अरब पुगेको छ।नेपालको हाल कार्यान्वयनमा रहेको पन्ध्रौंयोजनालगायत शिक्षा क्षेत्रका मुख्य रणनीतिक दस्तावेजहरूमा दिवा खाजालाई स्वास्थ्य,प्राथमिकता दिइएको छ भने विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथापोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाउने जस्ता शैक्षिक उपलब्धिहरूहासिल गर्न दिवाखाजाले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ।

विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण

विद्यार्थीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाले उनीहरूको संज्ञानात्मक क्षमता, शैक्षिक उपलब्धि,गुणस्तरीय जीवन तथा समाजका लागि विभिन्न पक्षमा योगदान गर्ने क्षमतालाई प्रभाव पार्नेभएकाले उनीहरूको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो बनाइनु पर्दछ।वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण, अर्धवार्षिक रूपमाजुकाको औषधि, किशोरीका लागि सेनेटरी प्याड, फोलिक एसिड तथा आइरन चक्की वितरण कार्यक्रम स्वास्थ्य क्षेत्रबाट सञ्चालन हुनेगर्दछन्।

सरसफाइ तथा स्वच्छता

विद्यालयमा हुने सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमासकारात्मक प्रभाव पर्ने स्पष्ट छ। यसले बालबालिकाको भावी जीवनका लागि सरसफाइ तथास्वच्छताको अभ्यासमा सहयोग गर्नुका साथै परिवार तथा समुदायमा पनि यसले सकारात्मकघर/कोठाको प्रबन्ध नै छैन भने भएकाहरूमध्ये कतिपयको सरसफाइ र स्वच्छतामा सुधारआवश्यक छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

नेपाल सरकारबाट विद्यलय दिवा खाजा कार्यक्रम लागू हुनु पुर्व स्थानीय तहको संरचना बने पश्चात यस नगरपालिकाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्मविद्यलय दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ।जसले गर्दा बालविकास शिक्षामा बालबालिकाको उल्लेखनिय सहभागिता भएको छ तथा समुदायको पनि सक्रिय सहभागिता रहेको थियो।आ.व. २०७६/०७७ देखि नेपाल सरकारले विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम शुरु गरे पश्चात् यस नगरपालिकाका कक्षा ०-६ सम्म विद्यालय मार्फत विद्यार्थीहरु लाभाम्वीत भएका छन् साथै नगरपालिकाबाट विद्यालय दिवा खाजामा पूर्ण रुपमा जङ्क फुड निषेध गरि व्यवस्थापन गर्ने प्रयास गरिएकोछ।

दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरीएको छ -

१. दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका प्रभावकारितालाई व्यवस्थित गर्न।
२. सबै विद्यालयमा स्वास्थ्य कर्मीकोव्यवस्था गर्न।
३. विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर विद्यालयखाजा सुनिश्चित गर्न।
४. विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्न।
५. सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्न।

४.३.३ उद्देश्य

१. प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकालाईस्वस्थकर तथा पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु।
२. विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका सेवामा सुधारगर्नु
३. सरोकारवालाहरूको समन्वय तथासहभागितामा सुदृढ गरी बालबालिकाको पोषण,स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु।
४. विद्यालय स्वास्थ्य कर्यक्रमलाइ प्रभावकारी बनाइ वद्यर्थीहरूको व्यक्तिगत सरसफाइमा सुधार ल्याउनु ।

४.३.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्वन गरीनेछ -

१. शिक्षा, स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रलाई समेत समेटी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनिति तयार गरिने।
२. बालबालिकाको लागि विद्यालयमा नै सफा, ताजा र पोषिलो खाजा तयार गरी खुवाउने व्यवस्थालाइ सुनिश्चितताको लागि कार्य याजना बनाइ लागु गरिने ।
३. सवै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार बाकस प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्रथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरिएको हुने।
४. सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने।
५. विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रमलाइ प्रभावकारी कार्यन्वयन गर्न विद्यालय र स्वास्थ्य केन्द्र विचको समन्वयमा बर्षिक कार्य येजना बनाइ लागु गर्ने ।

४.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार भएको साथै स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाइ प्रति सचेत भएको हुने।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. विद्यालय दिवा खाजा कर्यविधि ,अद्यावधिक तथा थप प्रभावकारिताका साथ कार्यान्वयन भएको हुने।
२. प्रत्येक विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइको लागि बालमैत्री हातधुने ठाउँ तथा सैचालयको बन्दोवस्त भएको हुने ।
३. सवै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार बाकस प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्राथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरीएको हुने।
४. सरसफाइ सम्बन्धी आवश्यक पूर्ण पूर्वाधार विकास भएको हुने।
५. स्थानीय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवा खाजा सुनिश्चितता हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.२ दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	विद्यालय दिवा खाजा मापदण्डविकास	पटक	१						नगरपालिका
२	खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी आवश्यक पुर्वाधार विकास	विद्यालय	५	५	५	१०	५	३१	नगरपालिका
३	प्राथमिक उपचारको व्यवस्था	विद्यालय	५	५	५	१०	५	३१	नगरपालिका
५	विद्यालय स्वास्थ्य सेवा	निरन्तर						सवै विद्यालय	सवै विद्यालय
६	स्थानीय उत्पादनमा चक्रिय पोषणयुक्त दिवाखाजा	निरन्तर						३१	नगरपालिका विद्यालय

४.५ आपतकालिन तथा सङ्कतकालीन अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

परिस्थितिजन्य शिक्षा भन्नाले युद्ध, द्वन्द्व, महामारी तथा प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउनेअधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिककार्यक्रमलाई लिने गरिन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीनअवस्थामा बालबालिकालगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवनरक्षा,प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द तथा हिंसा र दुरुपयोगबाटबालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरीशैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणाअन्तर्गत सम्भावितजोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालकोव्यवस्थापन गर्ने आपतकाल पश्चात् क्षतिको आपूरण गर्ने कार्यढाँचासमेटिएको हुनु पर्दछ।

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकारगरीएपछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो। अधिकारका क्षेत्रमाभएका अन्तर्राष्ट्रिय कानुनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय घोषणा तथाप्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्नराष्ट्रहरूले आ-आफ्नो नीति, कानुन तथा योजनाहरूमा परिस्थितिजन्य शिक्षा (आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा) लाई समावेश गर्ने गरेका छन्। विशेषतः लामो द्वन्दकोपरिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनाशकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय रस्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिड-१९ लगायतका महामारीहरूको प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यसशिक्षा क्षेत्रको योजनामा यस नगरपालिकाले आगामी ५ वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रमप्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समावेश गरिएको छ।

यस खण्डमा मूलतः तीन प्रकारका आपतकालीन अवस्थाहरू समावेश गरिएको छ-

क) प्राकृतिकप्रकोपः भूकम्प, बाढी, पहिरो,हावाहुरी, आगलागी, चटयाङ, खडेरी, दुर्घटना, आदि।

ख) महामारीः झाडापखाला, कालाज्वर, हैजा, भाइरल ज्वरो, डेङ्गु, टाइफाइड,हेपाटाइटिस, बर्डफ्लू, क्षयरोग, कुष्ठरोग, ठेउला, स्वाइन फ्लू, कोभिड-१९ आदि सरूवारोगहरू।

ग) युद्ध, द्वन्द्व, विस्थापनः आन्तरिक तथा बाह्ययुद्ध एवम् द्वन्द्व तथा साम्प्रदायिक, धार्मिक, राजनीतिक आदि द्वन्द्व, युद्ध, शोषण, दुराचार तथा अन्यकारणले नागरीकहरूको विस्थापन,आन्तरिक तथा बाह्य स्थानान्तरणका कारणबालबालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई शुरक्षित राख्ने।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२,ले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा तथासुविधाविहीन तथा अपाङ्गहरूका लागि निःशुल्क उच्च शिक्षाको सुनिश्चितताका साथैबालबालिका माथि हुने विभेद, सजाय र दुराचारलाई निषेध गरेको छ। अनिवार्य तथा निःशुल्कशिक्षा ऐन (२०७५) र अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा नियमावली (२०७७) ले छात्रवृत्ति,दिवाखाजा, सुविधा विहिनहरूका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षासहित कुनै पनिअवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ।

यस नगरपालिकामा पनि विभिन्न समयमा विपद तथा संकट आइपर्न सक्दछन् । यस्तो अवस्थामा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिन तथा विपद तथा संकटको घडिमा पनि विचलित नभइ सोको व्यवस्थापन र न्यूनीकरण गर्न योजनाबद्ध रुपमा शिक्षा प्रदान गरीदै आएको छ जस्तै कोभिडका कारणबाट अस्त व्यस्त भएको शैक्षिक सत्र २०७७ र २०७८ मा बालबालिकाको सिक्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिइ यसका लागि वैकल्पिक शिक्षण विधि अन्तर्गत माथिल्लो कक्षाहरूमा जोर विजेर प्रणाली बाट प्रत्यक्ष कक्षा सञ्चालन, कक्षा १ देखि ५ सम्मको लागि स्थानीय एफ एम बाट रेडियो कक्षा सञ्चालन गर्ने, प्रत्यक्ष कक्षा सञ्चालनका लागि मास्क, सेनिटाइजर, थर्मल गन विद्यालयहरूलाइ उपलव्ध गराइ विद्यार्थीहरूको सिकाइलाइ निरन्तरता दिएकोथियो ।

परिस्थितिजन्य शिक्षाका चुनौतीहरूः

१. आपतकालीन अवस्थाको शिक्षालाई छुट्टै विधाको रूपमा सम्बोधन गर्ने।
२. प्रकोप र सोको जोखिमको विषयमासावधानी अपनाउनु।
३. संकटको क्षेत्र पहिचान गर्नु।
४. क्षेत्र पहिचान गरी योजना निर्माण गर्नु।
५. योजना निर्माणको प्रक्रिया र सहभागिता।

४.५.३ उद्देश्यहरू

१. सङ्कटको सम्भावित जोखिम पहिचान गरी शिक्षाको माध्यमबाटपूर्व सावधानी र पूर्व तयारीगर्ने।
२. सूचना तथा संञ्चार प्रविधिको विकास गर्ने।

४.५.४ रणनीतिहरू

१. स्थानीय सरकारले संकटको पहिचानमूल्याङ्कनकाआधारमा पूर्वानुमान तथा प्रतिकार्यको बृहतयोजना र विद्यालयहरूलेआ-आफ्ना विद्यालयको योजना तयार गर्ने छन्।
२. विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापन गरिने छ।
३. विद्यार्थी, शिक्षक,अभिभावकलाई प्रकोप रोकथाम, र पुनर्स्थापनाका लागि क्षमताविकास गरिनेछ।
४. विपद्मा सेवा प्रवाहको संयन्त्र विकास गरिनेछ।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१.हरेक परिस्थितिमा बालबालिकाको सुरक्षासहित शिक्षा प्राप्त गर्नेअधिकारको सुनिश्चितताभएको हुने।

ख) नतिजा

१. विद्यालयमाप्रकोपव्यवस्थापनका लागि पूर्वतयारीको योजना तथा क्षमता विकास हुने।
२. स्रोतको व्यवस्थापनसहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली सक्रिय हुने।
३. महामारीको समयमा स्वास्थ्य मापदण्ड तथा उपचारसहित वैकल्पिक बिधिबाट सिकाइ भएको हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.४ परिस्थितिजन्य शिक्षाका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	सुरक्षित शिक्षण सिकाइ सहजीकरण योजना	आवस्यकतानुसार							संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
२	आपतकालिन अवस्थामा सिकाइलाइ निरन्तरता दिन शिक्षकहरुको क्षमता विकास	संख्या		३५	३५	३५	३५	१४०	नगरपालिका
३	मापदण्ड अनुसारको सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास	निरन्तर							संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका
४	समुदायमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार	प्रतिशत		१५	१६			३१	नगरपालिका

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमापठन-पाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागिप्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी१.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफल तोकिएको छ। बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेल्नकालागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि खानेपानी जस्ता भौतिकपूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालयभवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई शुरक्षित एवंबालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमाचुनौतीहरू पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासकाउद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ।

४.६.२ उद्देश्य

१. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको मापदण्ड कार्यान्वयन गर्नु।
२. पूर्वाधारहरूलाईबालमैत्री, अपङ्गता र लैङ्गिकमैत्री बनाउने।

४.६.३ रणनीतिहरू

१. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको मापदण्ड कार्यान्वयनगर्ने ।
२. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विभिन्न संघसंस्था एवंसरोकारवालाहरूसँगलागत साझेदारीगर्ने ।
३. विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी,शौचालय,भान्सा वा खाजाघरलगायत सबै योजनामा समावेश गर्ने ।
४. पूर्वाधार निर्माणसँगै शुरक्षित विद्यालय निर्माणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरीने छ।

५. मापदण्डका अधारमा विद्यालय भैतिक गुरूयोजना निर्माण गरिने छ।
६. आंसिक रुपमा क्षति भएका विद्यालका संरचनाको मर्मत सम्भार गरिनेछ।

४.६.४ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्नेअवसर हुने।

ख) नतिजा

१. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधारको मापदण्ड कार्यान्वयन भएको हुनेछ ।
२. माग र आवश्यकताका आधारमा विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मापदण्ड अनुसारको ५ वर्षे गुरु योजना तयार हुने।
३. पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्याससहित कार्यान्वयन प्रारूप विकासहुने।
४. नगरपालिकाका सबै विद्यालयहरुमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास हुने।
५. पूर्वाधार विकासका अनुगमन तथा मूल्याङकनका लागि विद्यालयको भौतिक सूचक तयार भएको हुने।
६. विद्यालयमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिक पूर्वाधार बनेको हुने।
७. सबै विद्यालयको क्षेत्र भित्र घेराबेरा र प्रवेश गेट निर्माण भएको हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.५ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासकाप्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि ५ वर्षे गुरु योजना तयार	पटक		१				१	नगरपालिका
२	अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा लैङ्गिक मैत्री भौतिकपूर्वाधार निर्माण	संख्या		६	८	९	८	३१	नगरपालिका
३	विद्यालयको मर्मत सम्भार	निरन्तर							संघ/ प्रदेश/ नगरपालिका

४.७ शिक्षामा सूचना र प्रविधि

४.७.१ परिचय

सूचना प्रविधि भन्नाले ध्वनी, तस्विर, अक्षर तथ्यांकको रुपमा सूचनाहरुलाई विद्युतीययन्त्रहरु कम्प्युटर तथा दुरसञ्चारको प्रविधिको प्रयोग गरि भण्डारण, सम्पादन, सम्प्रेषण संग्रह र प्रवाहलाई चिनिन्छ। २१ औंशताव्दीको युग सूचना र प्रविधिको युगमा परिभाषित भइसकेको छ। अबको शिक्षा विश्वव्यापिकरण, प्रतिस्पर्धात्मक तथा आधुनिकताले भरिपूर्ण हुन जरुरी छ। विश्वका शक्तिशाली राष्ट्रहरु विश्व बजारमा आफ्नो मानव संसाधनलाई कसरी शुरक्षित राख्ने र आफ्नो प्रविधिलाई कसरी विश्व बजारसामू अग्रपंक्तिमा पुर्याउने भन्ने होडमा रहेका छन्।

हालको कोभिड– १९ को विषम परिस्थितिमा सूचना प्रविधिको महत्व अझ बढेको छ। नेपाल सरकार शिक्षा मन्त्रालयले मिति २०७७/०२/१८ मा जारी गरेको वैकल्पिक प्रणालीबाट विद्यार्थीको सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७ का अनुसार वैकल्पिक प्रणाली भन्नाले कोभिड– १९ वा यस्तै प्रकारको विपद् वा महामारी जस्ता कारणले पठनपाठन गर्न कठिन भएको वा हुने अवस्थामा रेडियो, टेलिभिजन, अनलाइन, अफलाइन, परियोजना पाठहरु, स्वअध्ययन, दुर तथा खुल्ला शिक्षालगायतका वैकल्पिक माध्यम वा पद्धतिबाट अध्ययन अध्यापन सुचारु राख्ने विधि र प्रक्रियालाई सम्झनु पर्दछ। यस निर्देशिकाले पनि सूचना प्रविधिलाई विशेष जोड दिएको छ। वैकल्पिक प्रणालीबाट सिकाइ गर्न सूचना प्रविधिको अहम भूमिका रहेको हुन्छ।

शिक्षाको राष्ट्रिय नीति २०७६ को ४८ मा सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षा प्रणालीको अंगको रुपमा एकीकृत गर्दै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थामा प्रविधिको पूर्वाधार विकास गर्ने र शिक्षण सिकाइ प्रक्रियालाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउने नीति ल्याइएको छ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगलेसबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुऱ्याइ डिजिटल भिन्नता कमगर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधारगर्ने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाईकुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई बढावा दिनु पर्दछ।

४.७.१ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा .... विद्यालयमा ICT ल्याव .... विद्यालयमा कम्प्यूटर ल्याव .... विद्यालयमा E-Library रहेको छ । नगरपालिका अन्तर्गतका .... विद्यालयमा इन्टरनेटको र .... विद्यालयमा टेलिफोनको सुविधा उपलव्ध छ ।

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरूपहिचान गरिएको छ-

१. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गर्न।
२. विस्तार गरिएका ई-पुस्तकालयलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न।
३. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि एकीकृत प्रणालीको विकास गर्न।
४. प्रविधिसम्बन्धी उपकरणको व्यवस्था त्यसको सन्चालन र प्रयोगका लागिक्षमता विकास गर्न।
५. सबै विद्यालयलाई सहज हुने गरी शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा लेखा प्रणाली व्यवस्थित गर्न।
६. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न।
७. स्थानीय स्तरमा अडियो भिडियो सहितको अनलाइन तथा अफलाइन कक्षा सञ्चालन गर्न सरोकारवालको सक्रियाता बढाउने।

४.७.३ उद्देश्यहरू

१. विद्यालयहरूलाइ ICTsmartविद्यालयको रूपमा रूपान्तरण गर्ने ।
२. विद्यालय शिक्षालाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगविस्तार गरी विद्यालयहरूमा E Library को स्थापना गर्ने।
३. सम्पुर्ण विद्यालयहरूमा internet को सुविधा पुर्याउने ।
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलगायत सबैमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउने।
५. विद्यालयको व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने।

४.७.४ रणनीतिहरू

१. सबै विद्यालयहरूमा प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार गरी उपकरणको प्रबन्ध गरिने।

२. शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सूचना प्रविधीको प्रयोग बढाउदै लगिनेछ ।
३. शिक्षकहरूको क्षमता विकास रनवसेवा प्रवेशका लागि आधारभूत सूचना तथासञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ।
४. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री उपलब्ध गराइनेछ।
५. सबै विद्यालयहरूमा सि.सि. क्यामरा तथा विद्युत्तीय हाजिरी जडान गरिनेछ।
६. सूचना तथा सञ्चार प्रविधमा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्दतिको विकास गरिनेछ।
७. विद्यालयको समग्र व्यवस्थापन तथा तथ्याङ्क पद्धतिलाई पेपर लेस बनाउने।
८. विद्युत्तीय पुस्तकालयलाई वार्षिक रुपमा अद्यावधिक गरिनेछ ।
९. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधको विकास गरिनेछ।

४.७.५ नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क)उपलब्धि

१. समुदाय तथा विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री बातावरण निर्माण भइ विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार भइ सुशासन प्रवर्धन हुने र शैक्षिक गुणस्तरमा बृद्दी हुनेछ।

ख)नतिजा

१. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगका लागि अगुवा विद्यालय विकास गरि विज्ञ सेवा उपलब्ध भएको हुने।
२. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुग्ने।
३. विद्यालयको तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपर लेस हुने।
४. शिक्षकहरूको क्षमता विकास गरीसूचना तथासञ्चार प्रविधिको सीप अनिवार्य गरिनेछ।
५. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधको प्रयोगमा विस्तार हुने।
६. सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

तालिका ४.६ शिक्षामा सूचना र प्रविधिका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य ५) (वर्ष	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१	प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत संरचना विस्तार	संख्या	६	१२	१३			३१	नगरपालिका
२	ICTल्याव स्थापना	संख्या		६	१०	१२	३	३१	नगरपालिका
३	कक्षाकोठामा प्रविधिको प्रयोग क्षमता विकास	संख्या		५०	५०	५०		१५०	विद्यालय
४	ईपुस्तकालय- आद्यावधिक र विस्तार	संख्या		६	१०	१२	३	३१	नगरपालिका
६	तथ्याङ्क पद्धति पूर्ण पेपर लेस	संख्या		१५	१६			३१	नगरपालिका
८	समुदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचनातथासञ्चारप्रविधको प्रयोग	निरन्तर		२				२	नगरपालिका

परिच्छेद ५

सुशासन तथा व्यवस्थापन

५.१ परिचय

शिक्षा पद्धतिमा निणर्य तथा कार्यान्वयनको समग्र प्रक्रियाले शासकीय प्रबन्धलाई जनाउँदछ। साशकीय प्रवन्धमा संरचना तथा प्रक्रिया दुवै पर्दछन्। विद्यालय क्षेत्रको यो योजनाका सन्दर्भमा शासकीय प्रवन्ध अन्तर्गत योजनाको प्रभावकारी ढङ्गले तथा कुशलतापूर्वक कार्यान्वयन गरि बालबालिकाको सहभागिता र सिकाइमा सुधार गर्न आवश्यक संरचना, भूमिका तथा कार्य प्रक्रिया समावेश हुन्छन्। यस्ता संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरूले सहभागिता तथा सहमतिमा निणर्य गर्नु तथा निणर्य कार्यान्वयन गर्नु, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित हुनु, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायी हुनु, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्नु, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही भई पारदर्शी हुनु र विधिको सर्वोच्चता तथा समतालाई प्रोत्साहन गरि सुशासनको प्रत्याभूति गर्नुपर्दछ। शिक्षामा स्थानीय सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले भूमिका अनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान रहेको छ।

शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना सहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु पर्दछ। सुशासन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी योजनाका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा र कार्यक्रमको स्वरूप, संवैधानिक प्रावधान अनुसारको संघीय संरचनामा विभिन्न तहका सरकारको दायित्व तथा ज्ञान, प्रविधि, मूल्यमान्यता र दृष्टिकोणमा आएको परिवर्तनलाई विचार गर्नु पर्दछ। नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरि तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूची सहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था भएको छ। यस सन्दर्भमा संविधानमा संघीय एकाइहरूका लागि एकल र साझा अधिकार तथा दायित्वको रूपमा विषयहरू प्रस्तुत भएका सन्दर्भमा एकल अधिकार मूल रूपमा प्रभावी भई साझा अधिकार परिपूरक वा सम्पूरक भएर आउँछ भन्ने विषयलाई ध्यान दिनका साथै शिक्षामा विशिष्टीकृत प्रकृतिका कार्यको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि विशेष प्रबन्धको आवश्यकतालाई पनि विचार गर्नु पर्दछ। त्यसै गरि योजना कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग, समता र समावेशिताको

प्रवर्धन, नतिजाप्रतिको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व जस्ता पक्षहरूलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ। यस परिच्छेदमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा क्षेत्रमा यस १० वर्षे शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनबाट अपेक्षित नतिजा हासिल गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका सम्बन्धमा वर्तमान अवस्थाको समीक्षा गरीएको छ। वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा यस योजनाका अपेक्षित नतिजा प्राप्तिका लागि प्रस्तावित कार्यक्रमहरूको कुशल तथा प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना, क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको स्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ।

५.२ संस्थागत संरचना र क्षमता विकास

५.२.१ परिचय

बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार स्थानीय सरकारका अधिकार तथा दायित्व; शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत बिचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ। यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार, प्रकोप तथा महामारीको अवस्थामा सिकाइ र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्ने प्रयास गरिएको छ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने जनशक्ति तथा क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ। यस खण्डमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस विद्यालय क्षेत्रको योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ। पहिचान गरीएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको लागि तयार गरिएको छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षा क्षेत्रको विकासका लागि हाल संघमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ। मन्त्रालयअन्तर्गत केन्द्रीय तहमा विभागीय रुपमा शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन्। त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील रहेका छन्। यसैगरी प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय मार्फत शिक्षा, शिक्षा विकास निर्देशनालय र प्रत्येक प्रदेशमा शिक्षा तालिम केन्द्र रहेका छन् भने स्थानीय तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, यसनगरपालिकामा शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाको व्यवस्था रहेको छ। पालिका स्तरमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनले तोकिए बमोजिमको २३ ओटा कार्यहरु कार्यान्वयनमा रहेका छन्।

५.२.३ उद्देश्य

यस योजनामा सुशासन तथा व्यवस्थापनका लागि संस्थागत संरचना र क्षमता विकाससम्बन्धी उद्देश्यहरू निम्नअनुसार रहेका छन्:

१. विद्यालयमा शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने ।

२. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानीय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने

३. विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिहरुको समन्वय, सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि संयन्त्र र संस्थागत व्यवस्था गर्ने

४. समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गरी शिक्षामा सुशासन व्यवस्था गर्ने

५. विद्यालयमा जनशक्ति, संरचना र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

६. शिक्षा तथा विद्यालयके प्रणालीलाइ विद्यार्थीके सिकाइ प्रति उत्तरदायी बनाउने ।

५.२.४ रणनीतिहरू

१. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको न्यून नतिजा सम्बोधनको लागि स्थानीय तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न भौतिक तथा सांगठानिक संरचनाको सुधार गर्ने र पर्याप्त तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापनमा जोड दिने ।

२. विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका शैक्षिक गतिविधिहरुको समन्वय, सहअस्तित्व र सहकार्यको प्रत्याभूतिका लागि नीतिगत र प्रणालीगत संयन्त्रको विकास र कार्यान्वयन गर्ने र संस्थागत व्यवस्थाका लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति, वित्त व्यवस्थापन र नीति नियम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।

३. समता तथा समावेशितालाई प्रोत्साहन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने र शिक्षामा सुशासन व्यवस्था गर्नका लागि पारदर्शिता, जवाफदेहीता, नियमको पालना, कुशल नेतृत्व तथा सूचना सम्प्रेषणका लागि पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयन गर्न जोड दिने

४. विद्यालयका दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि पेशागत योग्यता र तालिमको व्यवस्था गर्नुका साथै भौतिक तथा सांगठानिक संरचनाको निर्माण गर्ने र संयन्त्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नमा जोड दिने, शिक्षकहरूके कार्य सम्पादन तथा विद्यार्थीहरूके सिकाइ उपलब्धि अनुसार विद्यालय, शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूलाइ पुरस्कृत गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

१. शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रवर्धन भई बालबालिकाको सिकाइप्रति उत्तरदायी हुने प्रणालीमा विकास भएको हुने।

ख) प्रमुख नतिजाहरू

१. स्थानीय तहको शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय कार्यका लागि संयन्त्र, संरचना र जनशक्ति तयार हुने

२. स्थानीय सरकार, शिक्षाको शासकीय स्वरुप र विद्यालयको जिम्मेवारी, भूमिका, कर्तव्य, दायित्व र अधिकार सुनिश्चित हुने

३. शैक्षिक निकाय र जनशक्तिको दक्षता प्रवर्धन गर्ने संयन्त्र निर्माण हुने र उक्त संयन्त्रले क्षमता सुधार गर्ने

४. शिक्षा सेवा प्रवाह सहभागितामूलक, कार्यसम्पादनमुखी, शिक्षार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही, समतमूलक तथा समावेशिताको सिद्धान्तमा कार्यसम्पादन उद्देश्यमूलक र प्रभावकारी भएके हुने ।

ग) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

तालिका ५.१ संस्थागत संरचनाका लागि प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	प्रशिक्षकहरुको रोष्टर तयार गरि शिक्षक तालिमको व्यवस्थपन	संख्या		१				१	स्थानीय तह
२.	सूचना प्रणाली सुधार तथा सुदृढीकरण	नियमित							स्थानीय तह
३.	प्र.अ.लाई कार्यसम्पादन करार गरी जिमवेवार वनाउने	संख्या		३१	२५			५६	स्थानीय तह
४.	उत्कृष्ट विद्यालयका शिक्षक तथा विद्यार्थी प्रोत्साहन	निरन्तर							स्थानीय तह
५.	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता, विपत तथा महामारी सम्बन्धी सेवा तथा समन्वय संयन्त्रको विकास	निरन्तर							स्थानीय तह र विद्यालय

६.	शिक्षासम्बन्धी कार्यको लागि स्थानीय तहको जनशक्ति तथा संरचनाको क्षमता विकास गर्ने	निरन्तर							स्थानीय तह

५.३ स्थानीय शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनको प्रवन्ध

५.३.१ परिचय

योजना निर्माण, संगठन, नियन्त्रण, निर्देशन, नेतृत्व प्रदान जस्ता तत्वहरुले योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछन्। यसैगरी शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयन गर्न पनि उल्लेखित तत्वहरुले प्रभाव पार्दछन्। शिक्षा क्षेत्रको योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध प्रभावकारी भएमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न सकिन्छ।

अपेक्षित नतिजा तथा उपलब्धि हासिल गर्न कार्यान्वयनको उपयुक्त व्यवस्था हुनु आवश्यक छ। योजना कार्यान्वयन प्रबन्धमा सङ्गठन, निर्देशन, नियन्त्रण, संयन्त्र, जनशक्ति, नीति नियम ,कानुन तथा मापदण्ड सहितको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व रहनेछन् ।

नेपालमा संघीय व्यवस्था अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको संरचना तयार भई स्थानीय तहमा केही कानुनी प्रबन्ध सहित मुख्य संरचना तथा जनशक्ति र जिम्मेवारी निर्धारण गरीएको छ। त्यसैले कार्यान्वयन प्रबन्ध र सम्पादनका लागि आवश्यक संयन्त्रको विकास हुनु जरुरत छ। कार्यान्वयन प्रबन्ध तयार गर्दा दीगोपना, कार्यकुशलता, प्रभावकारितामा ध्यान दिनु पर्दछ। कार्यान्वयन प्रबन्धको समग्र पक्षलाई समावेश गरी स्थानीय तह र विद्यालय अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनको प्रबन्धको प्रक्रिया इङ्गित गरिएको छ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

मुलुक संघीय संरचनाको ढाँचामा रुपान्तरण भएसँगै नयाँ चिराबाट योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था छ। शिक्षा क्षेत्रमा पनि यसै अनुसार संरचनात्मक रुपान्तरण गर्नुपर्ने हुन्छ। संघमा रहेको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य विषयगत मन्त्रालय, विकास साझेदारहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्दछ। स्थानीय तहमा शिक्षा महाशाखा/शाखा रहेका छन्। विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनुका साथै शिक्षक मध्ये एक जनालाई प्रधानाध्यापक नियुक्त गरी विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइएको छ।

स्थानीय तहमा कार्यसम्पादन गर्नका लागि परिवर्तन गरीएको उल्लिखित सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विद्यालय शिक्षामा सुशासन कामय गरी कुशल व्यवस्थापनका लागि पर्याप्त नदेखिएको सन्दर्भलाई विचार गर्दा यस योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि वर्तमान

प्रबन्धमा परिमार्जन तथा सुधार आवश्यक देखिएको छ। हालको संरचनामा देखिएका केही समस्या तथा चुनौतीहरू निम्न अनुसार छन् ।

१. स्थानीय शिक्षक सहायतता पद्धति विकास गर्नु ।
२. शिक्षक तालिमको क्षमता विस्तार गर्नु।
३. स्थानीय तहमा जनशक्ति अभावले विद्यालयका लागि सहयोग तथा अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित गर्न र सङ्गठन तथा दरवन्दी पुनरावलोकन गर्नु।
४. विद्यालय शिक्षाका सन्दर्भमा स्थानीय तहको भूमिका तथा कार्यविवरण स्पष्ट गर्नु पर्ने
५. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेटलाई एकीकृत गरी स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्नु।
६. संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूवीच समन्वय र सहकार्य सुदृढ गर्ने,

५.३.३ योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

योजनाको कार्यान्वयनको मुख्य थलो विद्यालय भएकाले विद्यालयमा कार्यान्वयनको उपयुक्त प्रवन्धका साथै स्थानीय तहले विद्यालयको क्रियाकलापहरुमा नियमित अनुगमन तथा कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुसार सहयोग, समन्वय र सहकारी गर्नु पर्दछ। स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रको समग्र योजना कार्यान्वयन प्रक्रियाका लागि निम्न लिखित प्रवन्ध गर्नु पर्दछ।

स्थानीय तह

१. शहीदनगरनगरपालिकाले संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरण मार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेट समेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने।
२. शहीदनगरनगरपालिकाको शिक्षा शाखाको क्षमता विकास गरी कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार समितिहरू निर्माण गर्ने।
३. शहीदनगर नगरपालिकाले कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने।
४. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार शहीदनगर नगरपालिकाले कानुन, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्ने।

५. शहीदनगर नगरपालिकाले एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने, योजना निर्माणको आधारका रूपमा प्रयोग गर्ने र संघीय तथा प्रदेशमा समेत आवश्यक विवरण सहजै प्राप्त हुने सुनिश्चितता गर्ने।

६. शहीदनगर नगरपालिका ले शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा आदान प्रदानका लागि पालिका स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्ने।

विद्यालय

१. विद्यालयले विद्यालय सुधार योजना तयार गरी सालवसाली अद्यावधिक गर्ने।

२. संघ, प्रदेश, स्थानीय तह र विद्यालयको आफ्नै आम्दानीबाट प्राप्त बजेट समावेश गरी निर्धारित वार्षिक कार्यक्रमलाई विद्यालय व्यवस्थापन समितिले कार्यान्वयन गर्ने।

३. व्यवस्थापन तथा निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाइने।

४. विद्यालयले वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, अभिलेखीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चितता सम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागू गर्ने।

५. विद्यालयले अभिभावक र सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने।

६. स्थानीय सरकारका सम्बन्धित इकाइहरू, समुदाय र गैरसरकारी संस्थाको सहकार्यमा बालबालिकाका लागि पौष्टिक आहार, सरसफाइ र विपत्तिको व्यवस्थापन समबन्धी सीप प्रदान गर्न क्रियाशील संरचना तयार गर्ने।

७. विद्यालयले विद्यार्थीलाई विषयगत सिकाइ, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामुदायिक कार्यमा सहभागिताका लागि आवश्यक जिम्मेवारी तथा कार्ययोजना तयार गर्ने।

समुदायिक सिकाइ केन्द्र

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन गर्न व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने।

१. वित्तीय व्यवस्थापनका आधारमा व्यवस्थापन समितिले वार्षिक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयनको व्यवस्था मिलाउने।
२. सा.सि.के. ले विषयगत स्थानीय तहका इकाइहरू, समुदाय, गैर सरकारी संस्था र सामुदायिक संस्थासँग आवश्यकता अनुसार सहकार्य गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।

५.४अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.४.१ परिचय

शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा स्रोत साधनको विनियोजन,वितरण,लगानीकोप्रवाह,कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया,शैक्षिक क्रियाकलापहरू कार्य तालिका अनुसार कार्यान्वयन,लक्षित प्रतिफल प्राप्ति जस्ता विषयका बारेमा नियमित वा आवधिक रूपमा निगरानी,निरीक्षण, पर्यवेक्षण एवम् जाँचबुझ गर्ने गराउने कार्य अनुगमन हो। यसले कार्यक्रमको प्रगति र वर्तमान स्थितिको बारेमा जानकारी गराउँदछ।

शैक्षिक कार्यक्रमहरूको औचित्यता,सान्दर्भिकता,उपयुक्तता,दक्षता र प्रभावकारिताको सन्दर्भमा व्यवस्थित रउद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबुझ तथा लेखाजोखा गरी मूल्य प्रदान गर्नु मूल्याङ्कन हो।मूल्याङ्कन प्रतिफल र प्रभावसँग बढी केन्द्रित हुन्छ। अनुगमन सामान्यतः कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा मात्र गरिन्छ भने मूल्याङ्कनकार्यक्रमसञ्चालनका चरणका साथै कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात् पनि गरिन्छ। अनुगमन र मूल्याङ्कनले शैक्षिक कार्यक्रमहरूमा भएको लगानीलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपूर्ण बनाउन सहयोग गर्दछन्।

५.४.२ वर्तमान अवस्था

शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य संघीय तहमा शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र लगायतका निकायहरूबाट, प्रदेश तहमा सामाजिक विकास मन्त्रालय र प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालयबाट, जिल्ला स्तरमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइबाट र स्थानीय स्तरमा स्थानीय शिक्षा शाखाबाट हुँदै आएको छ। दीगो विकासको शिक्षासम्बन्धी लक्ष्य नं ४ कार्यान्वयनका लागि तयार गरीएको कार्यढाँचा, विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, चालु आवधिक योजना, नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटका लक्ष्य मापनका लागि विकास गरीएका सूचक, शहीदनगर नगरपालिकाका शिक्षा सम्बन्धि नीति, योजना तथा कार्यक्रमका आधारमाअनुगमन तथा मूल्याङ्कनगरीने गरिएको छ।वार्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिकामा वार्षिक कार्यक्रमको अनुगमनसम्बन्धी प्रबन्ध गरिएको छ।

विद्यालय, विद्यार्थी, शिक्षक, कक्षाकोठा तथा पूर्वाधार सम्बन्धी मुख्य सूचना प्राप्तिको आधारको रूपमा शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली लाई लिइएको छ। विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि, शिक्षक तथा विद्यार्थीको सामाजिक तथा भाषिक पृष्ठभूमि लगायतको विषयमा पनि तथ्याङ्क सङ्कलनको कार्य शुरू गरिएको छ।

विद्यालय र पालिकाको शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखामा शैक्षिक योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा समीक्षाको लागि शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको उपयोग गरिएको छ। यसका लागि हाल प्रयोगमा रहेको शैक्षिक सूचना प्रणालीमा सुधार गरी एकीकृत सूचना प्रणालीका माध्यमबाट स्थानीय सरकारले आवश्यक सूचना प्राप्त गर्न सक्ने बनाउनु आवश्यक छ। अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका नतिजाका आधारमा कार्यक्रममा सुधार गर्ने परिपाटीलाई व्यवस्थित गर्नु पनि उत्तिकै आवश्यक छ। उल्लिखित विश्लेषणका आधारमा प्रमुख यस योजनामा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनसम्बन्धी निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ ।

१. शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि स्थानीय मापदण्डको विकास गरि मापनयोग्य सूचकहरूको निर्धारण र निर्माण गर्ने दक्ष जनशक्ति तथा अनुगमनकर्ताको विकास गर्नु।
२. अनुगमनलाई योजनाबद्ध, नियमित र एकरूपता कायम गरी पर्याप्त साधन स्रोतको प्रबन्ध गर्नु ।
३. अनुगमन र मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको उपयोग गर्ने पद्धति विकास र अनुगमनको प्रतिवेदन व्यवस्थित गर्नु।
४. शासकीय संरचना फेरिएसँगै विद्यालय निरीक्षण र सुपरीवेक्षणको काम संगठित गर्नु।
५. तीनै तहका सरकारबिच अनुगमन र मूल्याङ्कनमा सहकार्य र समन्वय गरी एकीकृत प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्नु।
६. सामूहिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको सुनश्चितता गर्दै यसमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोगमा व्यापकता दिनु।
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई निष्पक्ष, भरपर्दो र विश्वासनीय बनाउनु।

५.४.३ उद्देश्य

१. प्रभावकारी अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामुखी बनाउनु।

३. योजना कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गरीअपेक्षित उपलव्धि हासिल गर्नु।
४. योजनाको प्रारम्भदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गर्न सहयोग गर्नु।

५.४.४ रणनीतिहरू

१. सघन विद्यालय अनुगमन सूचकको नर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको संयन्त्र निर्माण गरी उपयोग गर्ने।
३. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारीबनाउन प्रविधिको प्रयोग र सञ्जालीकरण गर्ने
४. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गरी आवश्यक सूचकसहितस्वचालित बनाउने।
५. स्थानीय सूचकहरूलाई राष्ट्रिय सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने।
६. शिक्षाका सबै कार्यक्रम, योजना, परियोजनाहरुको अनुगमन मूल्याङ्कन प्रतिवेदन वेभसाइटमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने।
७. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण र विद्यालय कार्य सम्पादन परीक्षणलाई व्यवस्थित र नियमित गरीने।
८. सहभागितामूलक र नतिजामुखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गरीने।
९. शैक्षिक योजना तथा कार्यान्वयनहरुको नियमित, आवधिक, मध्यावाधिक र अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली कायम गर्ने।
१०. सिकाइको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन कार्य स्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरीवेक्षण र प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने।

५.४.५ सिकाइ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका समस्या तथा चुनौतीहरु सम्बोधन गरि अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भएको हुने।

ख) प्रमुख नतिजा

अनुगमनतथामूल्याङ्कनकाआधारमानतिजासुधार, संस्थागत संरचना र क्षमता विकास, कार्य सम्पादन परीक्षण व्यवस्थित एवम् प्रभावकारी र कार्यक्रमहरुको उपलब्धि तथा प्रभावकोआवधिकमूल्याङ्कन हुने।

ग) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका मुख्य क्रियाकलापहरु

तालिका ५.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका मुख्य क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						कैफियत
			१	२	३	४	५		
१.	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचकहरु तयार गर्ने	नियमित	१					१	नगरपालिका
२.	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने	पटक	२	२	२	२	२	१०	नगरपालिका
३.	कार्यक्रम कार्यान्वयनको अर्द्ध वार्षिक समीक्षा र प्रतिवेदन	पटक	२	२	२	२	२	१०	नगरपालिका
४.	एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन पद्धतिमा सूचना अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	विद्यालय
५.	विभिन्न कार्यक्रमको आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने	निरन्तर							स्थानीय तह
६.	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	वार्षिक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह

७.	विद्यालयको लेखा परीक्षण	वार्षिक	१	१	१	१	१	५	स्थानीय तह र विद्यालय

परिच्छेद ६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

आर्थिकतथासामाजिकपरिवर्तनकालागिशिक्षाकोभूमिकाअहमहुन्छ। सभ्यसमाजरसमृद्धराष्ट्रनिर्माणकालागिव्यक्ति, समुदायरसरकारलेबालबालिकाकोशिक्षामाप्राथमिकताकासाथलगानीगर्नुआवश्यकछ। दक्ष, सीपयुक्तरगुणस्तरीयमानवसंसाधनकोविकासगर्ननैशिक्षामालगानीगरिएकोहो। शिक्षामागरिनेलगानीलेव्यक्ति, समाजरराष्ट्रकोदीर्घकालीनविकासकालागिसहयोगगर्दछ।

राष्ट्रियआकांक्षालाईमध्यनजरगर्दैनेपालसरकाररसमुदायबाटविगतकेहीदशकदेखिशिक्षाक्षेत्रमालगानीलाईविस्तारगरीएकोछ। शिक्षामागरीनेलगानीलेसमाजकोआकांक्षा, आवश्यकता, मान्यतारदीगोविकासकोलक्ष्यकालागिकार्यगर्नुपर्दछ। संवैधानिकव्यवस्थाबमोजिमविद्यालयशिक्षासञ्चालनकोमूल जिम्मेवारीस्थानीयतहकोभएतापनिशिक्षासाझासूचीकोविषयरहेकोलेशिक्षाकोवित्तीयव्यवस्थापनमासंघ,प्रदेशरस्थानीयतहकासाथैसमुदायर नीजिक्षेत्रकोसमेतसाझेदारीआवश्यकतापर्दछ।

शिक्षामाआवश्यकपर्नेस्रोतपहिचानगरीतिनलाईएकीकृतगर्नुर उपयुक्ततरिकालेवितरणतथाउपयोगगर्नुशिक्षामालगानीकोप्रबन्धकालागिध्यानदिनुपर्नेमहत्वपूर्णपक्षहुन्। शिक्षामाआवश्यकपर्नेवित्तीयस्रोतजुटाउने, स्रोतकोविनियोजनगर्ने, विनियोजितस्रोतकोप्रवाहगर्नेरउपलब्धस्रोतकोउपयोगगर्नेभन्नेविषयमाध्यानपुग्दछ।

यससन्दर्भमाशिक्षाक्षेत्रकोयोयोजनाकार्यान्वयनकालागिलगानीतथास्रोतव्यवस्थापनसम्बन्धमावर्तमानअवस्थाकोसमीक्षागरीयसमादेखिएकाचुनौतीहरूउल्लेखगरीएकोछ। पहिचानगरीएकाचुनौतीहरूकोसामनागर्दैवित्तीयव्यवस्थापनलाईप्रभावकारीबनाउनकालागियसकाउद्देश्यतथारणनीतिहरूप्रस्तुतगरीस्रोतकोआकलनतथालगानीकाक्षेत्ररलागतअनुमानगरिएकोछ।

६.२वर्तमानअवस्था

शिक्षामालगानीबढाउनुपर्छभन्नेविषयमासैद्धान्तिकरूपमाराजनीतिकतहमारनेपालकानीतिगतदस्तावेजहरूमासहमतिदेखिन्छ। सबैकोधारणालगानीबढाउनेकुरामाएकैहुनुलाईलगानीवृद्धिगर्नेप्रयासकोमहत्वपूर्णआधारमान्नसकिन्छ। नेपालको राष्ट्रिय बजेटमा करिब ११ प्रतिशत बजेटको व्यवस्था भएको छ भने यस नगरपालिकाले वार्षिकरुपमा प्रतिशतबजेटको व्यवस्था गर्ने गरेको छ ।

शिक्षामाराज्यकोलगानीकोअवस्था

नेपालमावि.सं.२०४९/५०माशिक्षामाराज्यकोलगानीकूलराष्ट्रियबजेटकोकरिब८.५प्रतिशतमात्ररहेकोमासबैको लागिशिक्षाअभियान (सन्१९९०कोदशक) सँगैआ.व. २०६७/०६८माआइपुग्दायोप्रतिशत१७.१ प्रतिशत पुगेकोथियो। कूलगार्हस्थउत्पादनसँगशिक्षाक्षेत्रकोबजेट तुलनागर्दावि.सं. २०५५देखि२०७५सम्मकोअवधिमानेपालसरकारकोशिक्षामालगानीकूलगार्हस्थउत्पादनकोऔसत३.७प्रतिशतर हेकोथियो। विगतएकदशकअवधिमासरकारबाटकूलराष्ट्रियबजेटकोऔसत१३.२प्रतिशतबजेटशिक्षाक्षेत्रमालगानी भएकोपाइन्छ। नेपालमाशिक्षाकोलगानीमावैदेशिकसहायताकोपनिमहत्त्वपूर्णअंशरहेकोछ। विगत५वर्षमाशिक्षाक्षे त्रकोबजेट तथा उक्तबजेटमावैदेशिकसहायताकोअवस्थाहेर्दाकूलशिक्षाबजेटकोऔसत१०.६८प्रतिशतवैदेशिकसहायताकोरहेकोछ ।

शिक्षामा निजी लगानी

नेपालमा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित संस्थागत विद्यालमा पढ्ने विद्यार्थी सङ्ख्या कूल विद्यार्थी सङ्ख्याको २५ प्रतिशतभन्दा बढी रहेको छ। प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा ५० प्रतिशत भन्दा बढी बालबालिका निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित विद्यालयमा रहेका छन्। निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित शिक्षण संस्थामा सरकारी लगानी प्रत्यक्ष रूपमा नभए पनि प्रशासनिक र व्यवस्थापकीय कार्यमा सहयोग तथा सहजीकरण र नियमनका पक्षमा सरकारको भूमिका रहेको छ।

उल्लिखित जानकारी तथा विश्लेषणको आधारमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरीएको छ

१. शिक्षासम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय परिवेश, स्थापित मूल्य र मान्यता, संवैधानिक प्रत्याभूति, राज्यले अख्तियार गरेका नीतिलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा लगनी वृद्धि र दीगो स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।

२. संघीय संरचनाअनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय तह विचको शिक्षाको लगानी मापदण्ड रबित्तीय स्रोत हस्तान्तरणको उपयुक्त माध्यम निर्धारण गरी तीनै तहका सरकारलाई शिक्षामालगानीको लागि जिम्मेवार बनाउने।

३. संवैधानिक मार्गदर्शन तथा नीति अनुरूप निजी क्षेत्रबाट शिक्षामा गरीने लगानीको व्यवस्थापन रस्वरूप निर्धारण गरी सार्वजनिक सेवा, सामाजिक दायित्व वा सेवामूलक व्यवसायको रूपमाविकास गर्ने।

४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा विद्यार्थी अनुपात बढाउने सरकारको प्रतिवद्धताकार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत पहिचान र परिचालन पद्धति सुनिश्चित गर्ने।

५. वैदेशिक सहायता प्राप्ति, परिचालन, घट्दै गएको वैदेशिक सहायतालाई बढाउन र त्यसकोदीगोपना सुनिश्चित गर्ने।

६. आधुनिक प्रविधि विशेषगरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइ सञ्चालन गर्नआवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्ने।

७. शिक्षा क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रहरू:प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, उच्च शिक्षा, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र अनौपचारिक तथानिरन्तर शिक्षामा सरकारी लगानीको संरचना (प्राथमिकता र प्रतिशत) निर्धारण गर्ने।

८. विद्यार्थीको सिकाइ तथा कुशलतामा केन्द्रित भई गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न आवश्यक पर्ने गरीलगानी गर्न स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।

९. शिक्षामा समता तथा समावेशिता सुधार गरी आर्थिक रूपले विपन्न, सुविधाविहिन, विभिन्नकठिन परिस्थितिमा रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच, सहभागिता रगुणस्तरीय सिकाइ सुनिश्चित गर्न पर्याप्त लगानी प्राप्त गर्ने।

१०. गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी, सामुदायिक सहभागिता र अभिभावकको लगानीलाईअभिलेखीकरण र प्रोत्साहन गर्ने ।

११. वित्तीय व्यवस्थापनक कार्यकुशल बउनाउन व्यक्ति, संस्था र पद्धतिको क्षमता विकास गर्ने ।

१२. वित्तीय गतिविधिलाई पारदर्शी, जवाफदेही, सरलीकृत गरी वित्तीय सुशासन कायम गर्न।

६.३उद्देश्य

योजनाको वित्तीय व्यवस्थापनका प्रमुख उद्देश्यहरू देहायअनुसार रहेका छन्-

१. योजना अवधिका लागि विद्यालय शिक्षामा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु।

२. विद्यालय शिक्षासम्बन्धी पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु।

३. उपलब्ध सम्भावित स्रोतका आधारमा पहिचान गरीएका कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धाण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु।

४. खर्चको प्रक्रिया, तीनै तहका सरकारको भूमिका र दायित्व स्पष्ट गर्नु।

५. लगानीको उपयोगको अवस्था जानकारी लिने विधि र प्रक्रियाउपयुक्त (प्रतिवेदन पद्धति) प्रस्तुत गर्नु र जवाफदेहिता स्पष्ट गर्नु।

६.४ रणनीतिहरू

योजनाको वित्तीय व्यवस्थासम्बन्धी रणनीतिहरू देहाय बमोजिम हुनेछन्-

१. विद्यालय शिक्षाको लागि कानुनमा तोकिए अनुसारको आर्थिक दायित्व तीनै तहका सरकारहरू बिचको लागत साझेदारीमा हुनेछ।यसका लागि कम्तीमा संघीय सरकारको शिक्षा क्षेत्रको लगानीको अनुपातमा प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले आआफ्नो स्रोतबाट थप लगानी हुने अपेक्षा गरिने।

१. शिक्षामा सरकारी अनुदान खर्चको जिम्मेवारी स्थानीय तहको भएकोले आफ्नो तह भित्रकोलक्षित शैक्षिक पहुँच र सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न स्थानीय तहलाई जवाफदेहीहुने पद्धति विकास गर्ने।

२. सरकारबाट प्रदान गरीने स्रोतको उपयोग गर्ने प्रमुख एकाइ विद्यालय भएकाले लक्षित गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने जवाफदेहिता विद्यालयको हुनेछ।

३. शिक्षामा सार्वजनिक लगानी वृद्धि गरी कूल गार्हस्थ उत्पादनको ७ प्रतिशत र तिनै तहका सरकारबाट कूल बजेटको वार्षिक रूपमा १५ प्रतिशत पुऱ्याइने छ।

२. उपागम को अवधारणा अनुसार कार्यक्रम खर्च तथा नतिजामा आधारित खर्च गरिनेछ।

३. सार्वजनिक सेवा ,सामाजिक दायित्त्व वा सेवामूलक व्यवसायका रूपमा विकास गरिनेछ।

५. मापदण्डका आधारमा शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्धन गरीने छ भने निजी क्षेत्रले सार्वजनिक सेवा ,सामाजिक दायित्त्व वा सेवामूलक व्यवसायका रूपमा रहने गरी विद्यालय शिक्षा सञ्चालन गर्न व्यवस्था गरिनेछ।

६. अवस्था र आवश्यकताका आधारमा समानीकरण, समपुरक, शसर्त र विशेष अनुदानको अवलम्वन र उपयोग गरिनेछ।

७. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्वन गरिनेछ।

८. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गरी ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी रउत्तरदायित्वलाई थप सबल बनाइनेछ।

६.५ स्रोतको अनुमान र विश्लेषण

सामान्यतया स्रोतको अनुमान र विश्लेषण गर्दा अपेक्षा र नीतिका आधार तथा स्रोत उपलब्धताको अनुमान जस्ता दुई मूलभूत प्रक्रिया बीचमा सामानजस्य गर्ने प्रयास हुन्छ।नागरीक अपेक्षा,राष्ट्रिय प्रतिवद्धता,संवैधानिक प्रत्याभूति,शिक्षाका राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रमलाई उचित रूपमा सम्बोधन गर्न स्रोतको आकलन गर्न पर्ने हुन्छ।त्यसरी आँकलन गरीएको स्रोत कति हुन्छ र हामीसँग सामर्थ के कति छ त्यो पनि सँगसँगै विश्लेषण गरीन्छ।सामान्यतया राष्ट्रिय सामर्थ्य कूल गार्हस्थ उत्पादनलाई आधार बनाई निकालिन्छ।

६.६ प्रस्तावित कार्यक्रम तथा बजेट अनुमान

शहीदनगरनगरपालिकाले ५वर्षकालागितयारगरेकोशिक्षाक्षेत्रकोयोजना (२०७९-२०८४) माविद्यालयक्षेत्रकाप्रस्तावितकार्यक्रमअनुसारबजेटअनुमानगरिएकोछ।बजेटअनुमानगर्दासबैकालागिनिःशुल्कतथा अनिवार्यआधारभूतशिक्षाकोसुनिश्चिततासहितगुणस्तरसुधारलाईविशेषध्यानदिइएको छ।प्रारम्भिकबालविकासतथाशिक्षामान्यूनतम सक्षमताका मापदण्ड पूरा गरि गुणस्तरीय सेवा सुनिश्चित गर्न लगानी बढाइएको छ।माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क गर्न, सान्दर्भिकता बढाउन र गुणस्तर सुधार गर्न, भर्ना वृद्धि तथा टिकाउदर बढाउन र व्यावसायिक सीप तथा प्रविधिमा आधारित सिकाइको गुणस्तर सुधार गर्न आवश्यक पर्ने बजेट समावेश गरिएको छ।आधारभूत तहमा पाँच वर्षमा सबै विद्यालयमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमताका मापदण्ड पूरा गर्ने भने माध्यमिक तहमा पाँच वर्ष भित्र सबै विद्यालयमा यो मापदण्ड पूरा गर्ने गरी बजेट प्रस्ताव गरिएको छ।विद्यालयको भौतिक अवस्था सुधार र गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक विकासमा पनि लगानी उल्लेख्य रहेको छ।पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता बढाउने पाठ्यपुस्तक

सुधार गर्ने, शिक्षा प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गर्ने, आधारभूत तह सम्म स्थानीय पाठ्यक्रम बनाइ पठनपाठन गर्ने, समता तथा समावेशितामा सुधार गर्न अपाङ्गता भएका, आर्थिक रूपमा विपन्न तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाहरू मध्ये केहीलाई आवासीय प्रबन्ध सहित शिक्षा प्रदान गर्ने र अन्य लाई छात्रवृत्तिका लागि पनि उल्लेख्य बजेट प्रस्ताव गरिएको छ।

१. संघीय सरकारबाट विद्यालयशिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

रू.लाखमा

क सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थीक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५		
	वालविकास र शिक्षा							
	सहयोगी कार्यकर्ता पारिश्रमिक							
	प्रति विद्यार्थी लागत							
	आधारभुत शिक्षा							
	शिक्षक तलव भत्ता							
	छात्रवृत्ति							

क्र सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थीक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५		
	माध्यमिक शिक्षा							
	शिक्षक तलव भत्ता							

२. प्रदेश सरकारबाट विद्यालय शिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

रू. लाखमा

क्र सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थीक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५		
	वालविकास र शिक्षा							
	सहयोगी कार्यकर्ता थप भत्ता							

क सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थीक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५		

३. स्थानिय तहबाट विद्यालय शिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा विनीयवजन हुने अनुमानित बजेट

रू. लाखमा

क सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थीक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५		
	नयाँ वालविकास केन्द्र स्थापना							
	सहयोगी कार्यकर्ता थप पारिश्रमिक							

४. अन्य संघसंस्थाबाट विद्यालय शिक्षाक्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

रू. लाखमा

क सं	अनुदान प्राप्त हुने क्रियाकलाप	आर्थीक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
		२०८० /८१	२०८१ /८२	२०८२।८३	२०८३।८४	२०८४।८५		
	शैक्षिक सामग्रि वितरण							
	अभिभावक सचेतना कार्यक्रम							

परिच्छेद ७

मुख्य उपलब्धि सूचकहरु

७.१ परिचय

शहीदनगर नगरपालिका ले निर्माण गरेको शिक्षा क्षेत्रको योजनाले लिएको दूरदृष्टि, दीर्घकालीन सोच, उद्देश्य तथा रणनीतिहरूकाआधारमा योजनाको प्रभाव वा गन्तव्य पहिचान गरेको छ।यस योजनामा गन्तव्यमा पुग्नका लागि आवश्यकउपलब्धि तथा यसका सूचकहरू निर्धारण गरी पहिलो पाँच वर्षका लागि प्रत्येक वर्षकोनतिजा आकलन गरीएको छ भने दश वर्षमा हुने नतिजाको पनि प्रक्षेपण गरीएको छ। नतिजाखाकामा उपलब्धि, उपलब्धि सूचकहरू तथा तिनको सङ्ख्यात्मक मान, सूचना प्राप्त हुने स्रोत तथाजिम्मेवारीसमेत उल्लेख गरिएकोछ।

नतिजा खाका आवधिक योजनाको उपलब्धि मापन गर्ने सङ्ख्यात्मक साधन हो। जसबाट योजनाका समग्र तथा उपक्षेत्रगत उपलब्धि मापन गर्न सकिन्छ। यसले वार्षिक योजना निर्माणकालागि आधार सिर्जना गर्नका साथै अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको मापदण्ड निर्धारण गर्न सहयोगगर्दछ। यसबाट योजनाका अपेक्षित उपलब्धिका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त भई नतिजा प्राप्तिलाईसहयोग पुग्दछ। नतिजा खाकाले विद्यालय तथा समस्त विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई नतिजाप्रतिजवाफदेही बनाउन सहयोग गर्दछ।

यस परिच्छेदमा योजनाको समग्र खाकाअन्तर्गत अपेक्षित प्रभावको आँकलन, उपलब्धिहरू तथाउपलब्धिका सूचकहरू समावेश गरीएको छ। त्यसै गरी यसमा मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू तथाकार्यक्रम नतिजा ढाँचा पनि प्रस्तुत गरिएको छ।

७.२ योजनाको उपलब्धि सूचकहरु

यस शिक्षा क्षेत्रको योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजा खाका अन्तर्गत देशकोआर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यसको प्रभाव वा गन्तव्य उल्लेख गरिएको छ। त्यसै गरीयोजनाको तत्कालीन,मध्यकालीन र दीर्घकालीन तथा उपलब्धिहरू उल्लेख गरीएको छ भनेउपलब्धिका नतिजाका सूचकहरू तथा नतिजा सत्यापनका स्रोत तथा तरिकाहरू पनि उल्लेखगरिएको छ। यस खण्डमा मुख्य कार्यसम्पादन सूचकहरू र कार्यक्रम नतिजा सूचकहरू समावेश गरिएको छ।

७.२. १ मुख्य कार्य सम्पादन सूचकहरु

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
१	प्रारम्भिकवालविकास र शिक्षा			
१.१	कूल भर्नादर प्रतिशत	९४.९	९९.४	९७.५
१.२	खुद भर्नादर प्रतिशत	७२.५	६८.१	६६.७
१.३	कक्षा १ मा प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभवप्राप्तबालबालिका प्रतिशत	७६.७	६२.९	७७.८
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत			१००
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत (ECD Facilitator Training)			१००
२.	आधारभूत शिक्षा			
२.१	कक्षा १ मा खुद भर्ना दर प्रतिशत	९५.९	९६.७	९८.३
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना कुल प्रवेशदर प्रतिशत	१२५.७	१२८.८	१२१.४
२.३	कक्षा १ – ५ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	९७.१	९७.४	९८.०
२.४	कक्षा १ – ५ मा कुल भर्नादर प्रतिशत	१२९.५	१२४.०	१३५.९
२.८	कक्षा ३– ५ पुरा गर्ने दर प्रतिशत			५८.२९
२.९	कक्षा १–५ मा भर्ना भएका ५– ९ वर्ष भन्दा माथिका वालवालिका प्रतिशत	२२.०२		२७.०८
२.१०	कक्षा १–५ कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	०.९३	०.९७	०.८४
२.११	कक्षा १ – ८ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	९६.१	९६.३	९६.८
२.१२	कक्षा १ – ८ मा कुल भर्नादर प्रतिशत	११९.३	१०८.१	१०९.१
२.१३	आधारभूतकक्षा ६मा भर्ना भइ कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर			७०.८४
२.१४	कक्षा ६– ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९४	०.९७	१.१५
२.१५	कक्षा १ – ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९३	०.९७	०.९०
२.१६	विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत (१-५)			१.७
२.१७	विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत (१-८)			५.४
२.१८	आधारभुत तह (१– ८) को महिला शिक्षक प्रतिशत			
२.१९	कक्ष (१– ५) उत्तिर्ण दर	८८.५	८९.०	८६.९
२.२०	कक्ष (१– ५) दोहोऱ्याउने दर	७.८	७.८	१०.४

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
२.२१	कक्ष (१– ५) छाड्ने दर	२.६	२.२	१.६
२.२२	कक्ष (६– ८) उत्तिर्ण दर	९५.१	९५.२	९६.३
२.२३	कक्ष (६– ८) दोहोऱ्याउने दर	१.४	१.०	१.९
२.२४	कक्ष (६– ८) छाड्ने दर	३.३	३.३	१.५
३.	**माध्यमिक शिक्षा (९– १२)**			
३.१	कक्षा ९– १० को कूल भर्नादर प्रतिशत	९८.४	९९.५	८८.२
३.२	कक्षा ९– १० को खुद भर्नादर प्रतिशत	७६.५	७५.७	६७.८
३.३	कक्षा ९– १२ को कूल भर्नादर प्रतिशत	८३.४	९०.०	८४.१
३.४	कक्षा ९– १२ को खुद भर्नादर प्रतिशत	५७.४	६२.२	५८.४
३.५	कक्षा ११– १२ को कूल भर्नादर प्रतिशत	६६.४	७१.५	७३.९
३.६	कक्षा ११– १२ को खुद भर्नादर प्रतिशत	३६.०	३६.०	३५.१
३.७	कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर			९९.३९
३.८	कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर			५६.९३
३.९	कक्षा १– १२ मा कुल भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क			०.९०
३.१०	कक्षा ९ – १२महिला शिक्षक प्रतिशत			
२.११	कक्ष (९– १०) उत्तिर्ण दर	९६.६	९७.४	९९.६
२.१२	कक्ष (९– १०) दोहोऱ्याउने दर	२.२	१.६	०.०
२.१३	कक्ष (९– १०) छाड्ने दर	०.७	०.५	०.०
४	**प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा**			
४.१	कक्षा ९ – १२ मा भर्ना भएका मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी प्रतिशत			
४.२	प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिकरुपले सक्रिय जनशक्ति %			
५	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**			
५.१	आधारभुत तह (कक्षा १-५)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.२	आधारभुत तह (कक्षा ६-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.३	आधारभुत तह (कक्षा १-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
५.४	आधारभुत तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.५	आधारभुत तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
६	**उच्च शिक्षा**			
६.१	उच्च शिक्षामा कुल भर्ना दर			
६.२	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात			
६.३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर			
७.	**अनौचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ**			
७.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर			५७.८०
७.२	१५ – २४ वर्षको साक्षरता दर			४७.८०
७.३	१५वर्ष माथिको साक्षरता दर			
७.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता(१५ वर्षभन्दा माथि)			०.९
८	**शिक्षामा लगानी**			
८.१	संघ सरकारको बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत			११.६४
८.२	स्थानीय बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत			

७.२. २कार्यक्रम तथा नतिजामा आधारित सूचकहरु(**Programme and Result Framwork-PRF**)

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
१	**प्रारम्भिकवालविकास र शिक्षा**			
१.१	कूल भर्नादर प्रतिशत	९४.९	९९.४	९७.५
१.२	खुद भर्नादर प्रतिशत	७२.५	६८.१	६६.७
१.३	कक्षा १ मा प्रारम्भिकबालविकास र शिक्षाको अनुभवप्रासबालबालिका प्रतिशत	७६.७	६२.९	७७.८
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत			१००
१.४	आधारभूत तालिम प्रास शिक्षक प्रतिशत (ECD Facilitator Training)			१००
२.	**आधारभूत शिक्षा**			
२.१	कक्षा १ मा खुद भर्ना दर प्रतिशत	९५.९	९६.७	९८.३
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना कुल प्रवेशदर प्रतिशत	१२५.७	१२८.८	१२१.४

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
२.३	कक्षा १ – ५ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	९७.१	९७.४	९८.०
२.४	कक्षा १ – ५ मा कुल भर्नादर प्रतिशत	१२९.५	१२४.०	१३५.९
२.८	कक्षा ३– ५ पुरा गर्ने दर प्रतिशत			५८.२९
२.९	कक्षा १–५ मा भर्ना भएका ५– ९ वर्ष भन्दा माथिका वालवालिका प्रतिशत	२२.०२		२७.०८
२.१०	कक्षा १–५ कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सुचाङ्क	०.९३	०.९७	०.८४
२.११	कक्षा १ – ८ मा खुद भर्नादर प्रतिशत	९६.१	९६.३	९६.८
२.१२	कक्षा १ – ८ मा कुल भर्नादर प्रतिशत	११९.३	१०८.१	१०९.१
२.१३	आधारभूतकक्षा ६मा भर्ना भइ कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर			७०.८४
२.१४	कक्षा ६– ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९४	०.९७	१.१५
२.१५	कक्षा १ – ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९३	०.९७	०.९०
२.१६	विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत (१-५)			१.७
२.१७	विद्यालयबाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत (१-८)			५.४
२.१८	आधारभुत तह (१–८) को महिला शिक्षक प्रतिशत			
२.१९	कक्ष (१–५) उत्तिर्ण दर	८८.५	८९.०	८६.९
२.२०	कक्ष (१–५) दोहोऱ्याउने दर	७.८	७.८	१०.४
२.२१	कक्ष (१–५) छाड्ने दर	२.६	२.२	१.६
२.२२	कक्ष (६–८) उत्तिर्ण दर	९५.१	९५.२	९६.३
२.२३	कक्ष (६–८) दोहोऱ्याउने दर	१.४	१.०	१.९
२.२४	कक्ष (६–८) छाड्ने दर	३.३	३.३	१.५
३.	**माध्यमिक शिक्षा (९–१२)**			
३.१	कक्षा ९– १० को कूल भर्नादर प्रतिशत	९८.४	९९.५	८८.२
३.२	कक्षा ९– १० को खुद भर्नादर प्रतिशत	७६.५	७५.७	६७.८
३.३	कक्षा ९– १२ को कूल भर्नादर प्रतिशत	८३.४	९०.०	८४.१
३.४	कक्षा ९– १२ को खुद भर्नादर प्रतिशत	५७.४	६२.२	५८.४
३.५	कक्षा ११– १२ को कूल भर्नादर प्रतिशत	६६.४	७१.५	७३.९
३.६	कक्षा ११– १२ को खुद भर्नादर प्रतिशत	३६.०	३६.०	३५.१
३.७	कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर			९९.३९

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
३.८	कक्षा ९मा भर्ना भइ कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर			५६.९३
३.९	कक्षा १– १२ मा कुल भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क			०.९०
३.१०	कक्षा ९ – १२महिला शिक्षक प्रतिशत			
२.११	कक्ष (९– १०) उत्तिर्ण दर	९६.६	९७.४	९९.६
२.१२	कक्ष (९– १०) दोहोऱ्याउने दर	२.२	१.६	०.०
२.१३	कक्ष (९– १०) छाड्ने दर	०.७	०.५	०.०
४	**प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा**			
४.१	कक्षा ९ – १२ मा भर्ना भएका मध्ये विज्ञान र प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा विषयमा भर्ना भएका विद्यार्थी प्रतिशत			
४.२	प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिप विकास तथा तालिम प्राप्त आर्थिकरुपले सक्रिय जनशक्ति %			
५	**सुशासन तथा व्यवस्थापन**			
५.१	आधारभुत तह (कक्षा १-५)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.२	आधारभुत तह (कक्षा ६-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.३	आधारभुत तह (कक्षा १-८)मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.४	आधारभुत तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
५.५	आधारभुत तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी-शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालयमात्र)			
६	**उच्च शिक्षा**			
६.१	उच्च शिक्षामा कुल भर्ना दर			
६.२	उच्च शिक्षामा महिला सहभागिता अनुपात			
६.३	प्राविधिक उच्च शिक्षामा विद्यार्थी भर्ना दर			
७.	**अनौचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ**			
७.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर			५७.८०
७.२	१५ – २४ वर्षको साक्षरता दर			४७.८०

क्र.सं.	शिक्षा योजनाको प्राम्भिक विन्दुमा	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय
७.३	१५वर्ष माथिको साक्षरता दर			
७.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता(१५ वर्षभन्दा माथि)			०.९
८	**शिक्षामा लगानी**			
८.१	संघ सरकारको बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत			११.६४
८.२	स्थानीय बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत			

सन्दर्भ सामग्रीहरु

- *CRHRD (2022), Flash Report, 2021/22, Center for Education and Human Resource Development.*
- *पाठ्यक्रम विकास केन्द्र(2076), विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुप, (२०७६), भक्तपुर।*
- *पाठ्यक्रम विकास केन्द्र(2076), स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन, (२०७६), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर*
- *पाठ्यक्रम विकास केन्द्र(2069), आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम, (२०६९), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र भक्तपुर*
- *पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०७६), आधारभूत तह (कक्षा १-३) पाठ्यक्रम,*
- *शैक्षिक स्मारिका (२०७७), शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र भक्तपुर*
- *नेपालको संविधान (२०७२), कानून किताव खाना काठमाडौं*
- *शिक्षा सम्बन्धी ऐन नियम तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति (२०७६), कानून किताव खाना काठमाडौं*
- *स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन (२०७४), कानून किताव खाना काठमाडौं*
- *शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय आबद्ध विभिन्न वेभसाइटहरु*